

เที่ยวนี้เพื่อชุมชน โดยชุมชน
เพื่อชุมชน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กัญญาณี กุศลชัย
คณะศิลปศาสตรมหาบัณฑิตศรีนครินทรวิโรฒ

เที่ยวนี้เพื่อชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

ผู้เขียน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์กัลยาณี กุลชัย

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

เที่ยวนี้เพื่อชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน.-- กรุงเทพฯ :

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2564. 190 หน้า.

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชน. I. ธัญฤดี พ่วงภักดี, ผู้วาดภาพประกอบ.

II. ชื่อเรื่อง.

338.4791

ISBN: 978-616-296-251-6

ปก : ธัญฤดี พ่วงภักดี

รูปเล่ม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์กัลยาณี กุลชัย

จัดทำโดย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พิมพ์ที่ : บริษัท เพจ เมกเกอร์ จำกัด 53-57 ซ.เอกชัย 89/1

ถ. เอกชัย แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพฯ 10150

โทร. 024169167, Email: pmaker99@yahoo.com

พิมพ์ : พฤศจิกายน 2564

จำนวนพิมพ์: 120 เล่ม

ผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินหนังสือ

1. รองศาสตราจารย์ ดร. ชลวิทย์ เจียรจิตต์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน

คำนำ

หนังสือ “*เที่ยวนี้เพื่อชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน*” เป็นหนังสือที่ผู้เขียนตั้งใจ ที่เรียบเรียง เพื่อเป็นแนวทางสำหรับชุมชนและผู้สนใจ ที่ต้องการเรียนรู้เรื่องของการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยส่วนหนึ่ง ผู้เขียนได้ค้นคว้าจากทฤษฎี หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประสบการณ์ในการทำงานวิจัยของผู้เขียนทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งพื้นที่บางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์วิถีคราม ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร มาปรับใช้ในการเขียนเพื่อเป็นกรณีศึกษา

หนังสือเล่มนี้จึงเป็น หนังสือเล่มหนึ่งที่กล่าวถึง การเริ่มต้นถ้าชุมชนต้องการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องดำเนินการด้านใดบ้าง ความแตกต่างของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวหลัก ถ้าชุมชนต้องการทำการท่องเที่ยวจะต้องทำอะไรบ้าง จนไปถึงการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนที่จะทำการท่องเที่ยว เครื่องมือที่ชุมชนสามารถนำมาใช้ในการจัดการหรือการดำเนินการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน จนถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวจากทรัพยากรในพื้นที่ชุมชน ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน และสุดท้ายคือเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเฉพาะการวิเคราะห์ในเรื่องการประเมินและการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวโดยตัวชุมชนเองจนนำไปสู่การจัดการ

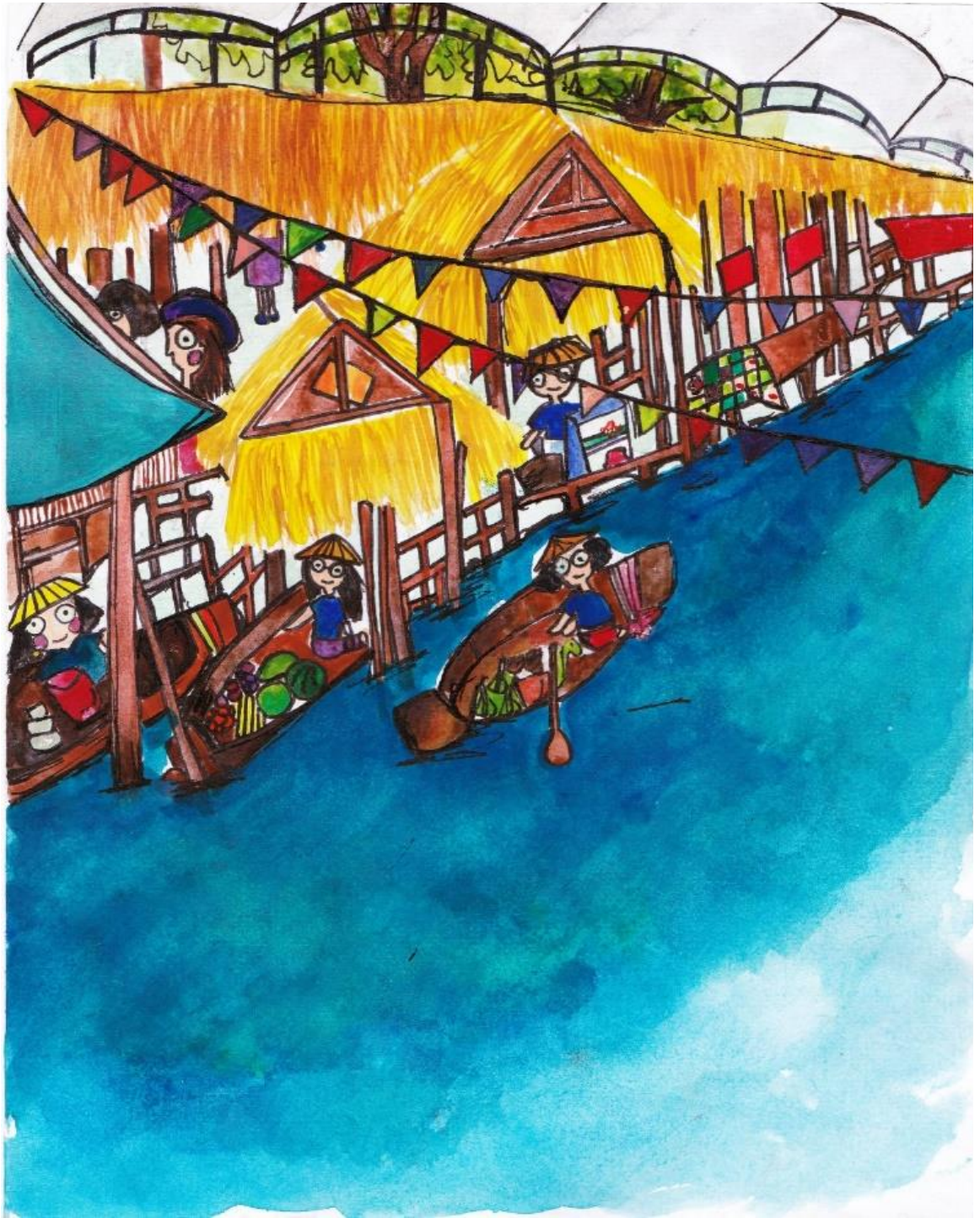
หนังสือเล่มนี้ได้รับการสนับสนุนการจัดพิมพ์ โดย คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้
และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์กับชุมชน ที่ต้องการทำการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน จนสามารถสร้างโปรแกรมและบริหารจัดการท่องเที่ยว
ของตนได้ จนเกิดความยั่งยืน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กัลยาณี กุลชัย

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1	จุดเริ่มต้น (start) ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน	1
บทที่ 2	การบริหารจัดการที่แตกต่างแต่ก็คล้าย	21
บทที่ 3	ทำอะไรเมื่อชุมชนอยากจะทำ การท่องเที่ยวโดยชุมชน	50
บทที่ 4	ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน	77
บทที่ 5	เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน	108
บทที่ 6	สร้างสรรค์ สรรค์สร้าง เพื่อเรียนรู้	138
บทที่ 7	การจัดการสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน	155
บรรณานุกรม		180

บทที่ 1
จุดเริ่มต้น (START) ของการทอผ้าไหมโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เรามักจะได้ยินกันเสมอ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการตื่นตัวของชุมชน รวมถึงการส่งเสริมจากภาครัฐ นโยบายของรัฐที่สนับสนุน ชุมชนเริ่มรู้จักนำทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในบ้าน ไกล่บ้านมานำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก เส้นทางเดินป่า ภูเขา หรือทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของตนเอง เช่น บ้านแม่กำปองที่นำทรัพยากรธรรมชาติ วิธีการทำใบเมี่ยง (ใบชา) แบบดั้งเดิม สวนเมี่ยง การเป็นชุมชนที่อยู่ท่ามกลางความสวยงามของธรรมชาติ และน้ำตกมานำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว หรือบ้านแม่กลางหลวง ชุมชนปกากะญอ ที่นำวิธีการทำนาขั้นบันได การทำชา การปลูกผักเมืองหนาวมานำเสนอความสวยงามเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวและนำเสนอในมุมมองความเป็นท้องถิ่น สอดคล้องกับข้อมูลในการสำรวจเทรนด์การท่องเที่ยวในประเทศไทยในปี 2562 โดย Airbnb พบว่าร้อยละ 84 นักท่องเที่ยวต้องการเที่ยวแบบใช้ชีวิตเหมือนคนในท้องถิ่นและใช้จ่ายไปกับร้านอาหารในชุมชนมากที่สุดคือ 1.7 พันล้านบาท และจากข้อมูลของ Expedia ที่ทำการเจาะลึกข้อมูลการท่องเที่ยวในปี 2561 พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเลือกจุดหมายปลายทางเป็นแหล่งชุมชนท้องถิ่นในเมืองรอง เช่น จังหวัดสกลนคร นครพนม น่าน เป็นต้น มีอัตราการท่องเที่ยวในลักษณะนี้สูงขึ้นกว่าร้อยละ 50 เมื่อเทียบกับปี 2560 แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันการท่องเที่ยวตามรอยวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนต่างๆ ซึ่งมีเอกลักษณ์ หรือ อัตลักษณ์ของชุมชนทั้งด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ได้รับความนิยมนำ

สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด(ศศิชา หมดมลทิล, หน่วยวิเคราะห์เศรษฐกิจฐานราก ส่วนเศรษฐกิจฐานราก)

แต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ตัวชุมชน ก็มีเพียงความตื่นตัวที่จะนำเสนอขายทรัพยากรการท่องเที่ยวของตน บางชุมชนก็ดำเนินการแบบไร้ทิศทาง บางชุมชนก็ทำตามเขาตามที่ตนเองไปดูงานกลับมา บางชุมชนก็ทำตามสิ่งที่หน่วยงานของรัฐบอกคนของรัฐมาบอกว่าต้องทำอย่างไรแบบนี้ แต่จะมีสักกี่ชุมชนที่เริ่มดำเนินการการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง ล้มลุกคลุกคลานเพื่อให้การท่องเที่ยวของชุมชนตัวเองไปรอด และมีความยั่งยืน

ก่อนอื่นก็คงต้องมาเข้าใจความหมายของ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ก่อน ซึ่งพจนานุกรม เป็นบุคคล และกลุ่มแรกๆที่ดำเนินการชักชวนชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม โดยการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อผลประโยชน์ของชุมชน และชุมชนเข้ามามีบทบาทในความเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้กับผู้มาเยือน (พจนานุกรม, 2560) อีกทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและพัฒนาชุมชน ในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวมากขึ้น (Local Experience) รวมถึงการที่รัฐบาลเล็งเห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสร้างเสริมเศรษฐกิจฐานราก ทำให้คนในชุมชนสามารถมีรายได้เสริมเพิ่มเติมจากรายได้หลัก และนำไปสู่การพัฒนา

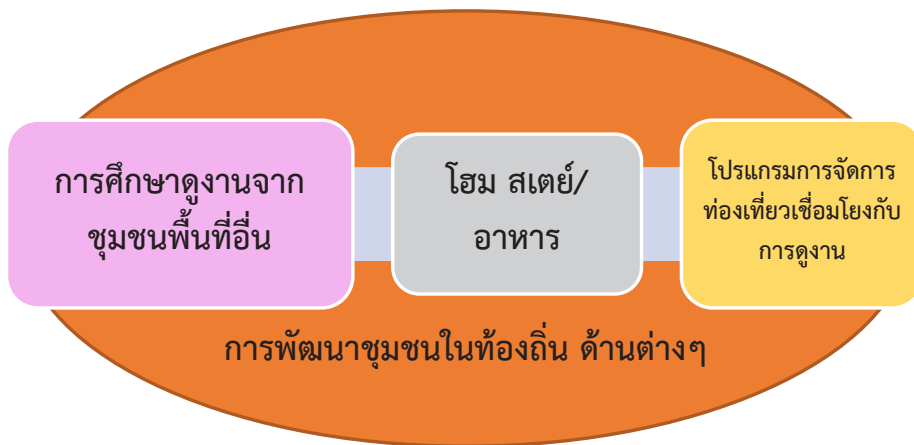
ตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาชุมชนจุดเริ่มต้นเริ่มจากการที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) จับมือกับ REST จัดตั้งสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน(CBT) โดยการทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำผู้นำชุมชนจำนวน 30 คนเข้าไปดูงานที่ประเทศลาว และเกิดการขับเคลื่อน CBT ทั่วประเทศในเวลาต่อมา พงณา สวนศรี ผู้อำนวยการสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนกล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป ไม่ใช่คำตอบสุดท้ายของชุมชน และไม่ใช่วิชาชีพที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาของชุมชน แต่อาจจะเป็นยาพิษถ้าหากไม่ระมัดระวัง นั่นคือการสนับสนุนการทำ CBT จะต้องคัดเลือกชุมชนที่เหมาะสม มีความพร้อมและการเตรียมความพร้อมก่อนตัดสินใจในการดำเนินการทำ CBT และสามารถที่จะหยุดได้ถ้าเกินขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการหรือส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งพงณา สวนศรี ได้กำหนดว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ 1) การบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2) การบริหารจัดการบนพื้นฐานความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรมของตน และการจัดการทรัพยากรของชุมชน 3) มีการนำเสนอ “ของดีของชุมชนและความภาคภูมิใจ” ผ่านการนำเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 4) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการของการท่องเที่ยว และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ที่มีลักษณะที่สำคัญคือ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร

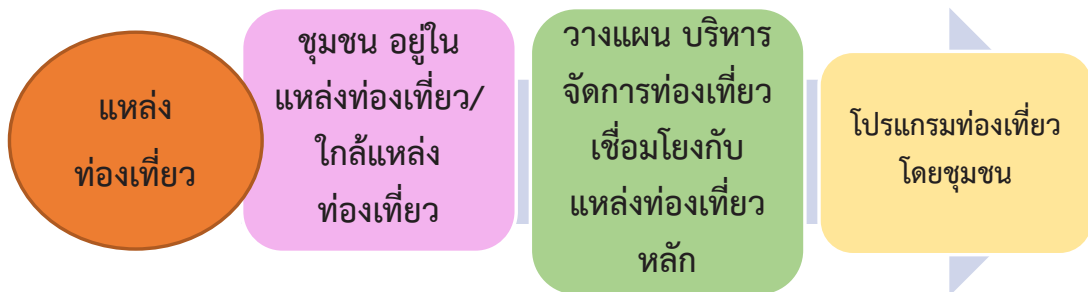
ท่องเที่ยว และเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว และเป็นการทำให้คนต่างถิ่นมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนเจ้าภาพ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน และระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง นำไปสู่การพัฒนาชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพิ่มความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนในชุมชน เกิดการอนุรักษ์หรือพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยอาจมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อกลุ่มในชุมชนหรือทั้งชุมชน (ส่วนศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (ACTPPR), 2550) ตลาดของการท่องเที่ยวชุมชนเป็นกลุ่มเฉพาะ (Niche market) มีกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจเฉพาะ ต้องการทราบหรือท่องเที่ยววิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน โดยมีจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวชุมชนมักจะเริ่มต้นจาก

1. เริ่มต้นจากงานพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น ด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สืบสานประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น พัฒนาอาชีพ การรักษาและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหาชุมชน เป็นต้น และเมื่อประสบความสำเร็จ จึงทำให้มีผู้มาศึกษาดูงานมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการให้บริการแก่ผู้มาเยี่ยมชมเยือนมากขึ้น เช่น มีการให้บริการที่พักโฮมสเตย์ อาหาร วิทยากรชุมชนในการให้ความรู้ เป็นต้น ดังนั้นจึงกลายเป็นการพัฒนาต่อยอดในด้านการท่องเที่ยวในชุมชนในที่สุด เช่น จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวในชุมชน บ้านท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ที่เป็นการเริ่มต้นจากการดูงานของกลุ่มแม่บ้านต่างๆ ที่เข้ามาดูงานทางด้านกลุ่มแม่บ้านในชุมชน เมื่อมีการดูงานจากต่างสถานที่ ทำให้ผู้ใหญ่อยู่ไร ซึ่งเป็นผู้นำในชุมชนได้ชักชวนให้เพื่อนบ้านแบ่งที่พักส่วนหนึ่งให้ผู้

ที่มาดูงานเหล่านี้ได้เข้าพัก (ผู้ใหญ่อุไร,2551) หรือที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์ ที่มีจุดเริ่มต้นจากการดูงานกลุ่มชุมชนทำให้ผู้ใหญ่ปู้ด(อาภรณ์ พานทอง) ร่วมกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง (สำเนา รัศมิทัต) จัดบ้านพักในชุมชนเพื่อรองรับผู้ที่มาดูงานและอยู่ได้พัก และคิดค่าบริการ จนเกิดการพัฒนากลายเป็นแหล่งพื้นที่ดูงาน และทำตลาดบางน้ำผึ้งเพื่อรองรับการท่องเที่ยว จนพัฒนากลายมาเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบางน้ำผึ้ง

2. เริ่มจากการที่ชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง ทำให้มีผู้มาเที่ยวในพื้นที่อยู่แล้ว ชุมชนจึงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยว

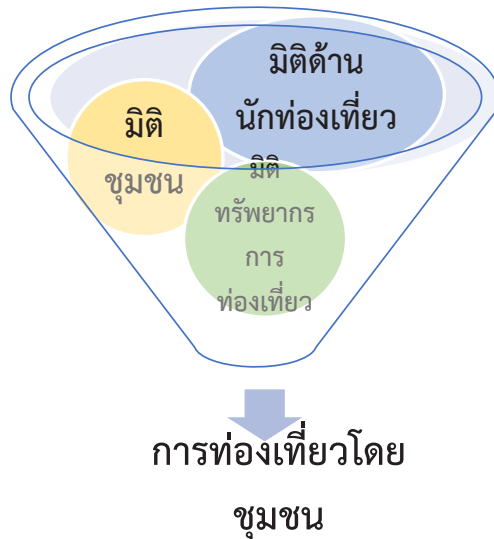

ประเด็นสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของและมีการจัดการด้วยตนเอง จะต้องเปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนการท่องเที่ยว และสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากร และการกระจายอำนาจตัดสินใจ โดยเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน (ยศ สันติสมบัติ ,2544) โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติ รายได้ที่ได้รับจากการประกอบธุรกิจท่องเที่ยว และการใช้รายได้เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นเกี่ยวเนื่องระหว่างการอนุรักษ์ธุรกิจ และการพัฒนาชุมชน (อุไรพรรณ,2544) ซึ่งในการศึกษาอพท. พบว่าชุมชนที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 30 ชุมชน พบว่าในปี 2561 มีชุมชนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 30 ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากก่อนการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนร้อยละ 35 เพิ่มขึ้นมารวม 515,041 บาท มีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น 17,168 บาทต่อชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างแท้จริง (ศศิชา, 2562)

ในขณะเดียวกัน ดร.รชนี (2544) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องดำเนินกิจกรรมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดรายได้ และนำรายได้ไปเสริมสร้างสมาชิก จนเกิดการ พัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 มิติ คือ

- 1) มิติทรัพยากรท่องเที่ยว ชุมชนควรให้ความสำคัญกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ในการเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว มากกว่าการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อสร้าง

สิ่งอำนวยความสะดวก ถ้าหากชุมชนไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นชอบจากเจ้าของหรือผู้ดูแลรับผิดชอบทรัพยากรท่องเที่ยว เสียก่อน

ภาพที่ 1.1 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกรอบ 3 มิติ

2) มติทรัพยากรท่องเที่ยว ชุมชนควรให้ความสำคัญกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ในการเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว มากกว่าการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ถ้าหากชุมชนไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นชอบจากเจ้าของหรือผู้ดูแลรับผิดชอบทรัพยากรท่องเที่ยว เสียก่อน

3) มิติด้านชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนนั้น จะต้องมาจากความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ใช่ต้องการเพียงแค่เงินที่จะได้จากการท่องเที่ยว แต่เป็นความต้องการที่จะให้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชน

ชุมชนต้องมีความพร้อมในการบริหารจัดการ มีแผนงาน มาตรการที่จะนำไปสู่ การปฏิบัติ คนในชุมชนมีทักษะในการจัดการการท่องเที่ยวรวมถึงมาตรการใน การประเมินผล ป้องกันผลกระทบและกฎระเบียบชุมชนให้การยอมรับโดย เน้นการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ควรมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และคืนส่วนหนึ่งให้กับการกำกับดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว

4) มิติด้านนักท่องเที่ยว ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการตลาด การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวควรได้รับประสบการณ์จากการเรียนรู้ธรรมชาติและ วัฒนธรรม การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ดีส่งผลต่อประสบการณ์ของ นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวที่ดีควรได้รับการบริการที่เหมาะสม

ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวในชุมชนของประเทศไทย มีข้อสรุปดังนี้

1) ข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวในชุมชนยังกระจายกระจาย ไม่ มีการรวบรวม หรือจัดทำระบบให้เห็นชัดเจน ปัจจุบันชุมชนในประเทศไทยได้ ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำนวนมากแต่ยังไม่สามารถระบุ จำนวนได้ เนื่องจากแต่ละชุมชนไม่ได้สังกัดหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งและมี หลายหน่วยงานสนับสนุน มีเพียงเว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่มี แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว

2) ทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนคือ สภาพธรรมชาติ วัฒนธรรมของชุมชน เป็นทรัพยากรที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้ เดินทางมาเที่ยวในชุมชน กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวธรรมชาติ กิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หรือทั้งสองส่วนประกอบกัน

3) การท่องเที่ยวในชุมชนมักจะมีลักษณะการดำเนินการ จัดการโดยใช้รูปแบบกรรมการชุมชน หรือกรรมการวิสาหกิจชุมชน เป็นหลัก มี

การแบ่งปันรายได้จากการท่องเที่ยวมีสองลักษณะคือ มีการกระจายรายได้สู่คนในชุมชนและแบ่งประโยชน์คืนสู่ชุมชน แต่มีบางชุมชน ที่ผลประโยชน์ตกสู่คนเพียงคนบางกลุ่มในชุมชนและยังไม่มี การแบ่งรายได้กลับคืนสู่ชุมชน

4) ชุมชนมีความมุ่งหวังที่จะทำให้การท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือนำไปสู่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงการเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน จะเห็นได้จากผลที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยว จะเป็นเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ เอื้อประโยชน์กับชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีผลในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น กลุ่มชุมชนบ้าน หมู่ที่ 5 ลีเล็ด ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ที่มีการนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ที่มีการสร้างศูนย์เรียนรู้และศึกษา ธรรมชาติ เกิดจากการที่ชาวบ้านหมู่ที่ 4 ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจาก โครงการ SML ของหมู่บ้าน มาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่า ชายเลน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หลังจากนั้นทางอำเภอและจังหวัดได้ สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมเพื่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน เพื่อเป็นเส้นทางเรียนรู้สู่การอนุรักษ์ป่าชายเลน และมีข้อตกลงที่ตกลงร่วมกัน เรื่องเขตอนุรักษ์พิเศษ เป็นสถานที่ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและ เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ โดยการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำ มีเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ และมีการห้ามไม่ให้จับปลาในบริเวณเขตอนุรักษ์พิเศษ เป็นต้น

5) ชุมชนในประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจ อีกทั้ง ยังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ค่อนข้างมาก แต่ชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการ

จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีความต้องการความช่วยเหลือในด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชนจากหน่วยงานภายนอก

6) ปัจจุบันยังขาดหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนโดยตรงทำให้รายละเอียดค่อนข้างกระจัดกระจายตามหน่วยงานที่ดำเนินโครงการ ยังขาดศูนย์ข้อมูลหรือหน่วยงานที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนโดยตรง ส่วนใหญ่เป็นการประสานงานระหว่างองค์กร หลายหน่วยงาน ทำให้ยากต่อการค้นหารายละเอียดและเผยแพร่ข่าวสารจากชุมชนสู่สาธารณะชน

7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมักเป็นงานวิจัยที่ครอบคลุมประเด็นเรื่องการจัดการท่องเที่ยวว่าจะต้องมีการจัดการอย่างไร ผลที่ได้จากการท่องเที่ยวที่ แต่ยังคงงานวิจัยในส่วนของผลการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นรูปธรรมชัดเจนและประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นยังมีจำนวนน้อย ทำให้ภาพของผลของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนยังไม่สมบูรณ์ทุกด้าน

Fennell (1999 อ้างในปาริฉัตร ศรีหะรัญ, 2561) ได้สรุปความสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชน ต้องประกอบไปด้วย 5 ประการ ได้แก่

1. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทน มายังครอบครัวของสมาชิกในชุมชน ในฐานะการเปิดให้เป็นที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ โดยไม่ต้องผ่านนายหน้าใด ๆ อันจัดเป็นการสร้างรายได้ทางตรงแก่คนในชุมชน อย่างไรก็ดี แต่ละครอบครัวเจ้าของที่พักเองก็ควรได้รับการฝึกอบรม

และเตรียมความพร้อม เพื่อให้พร้อมรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพักอาศัยกับครอบครัวของตนเอง

2. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับประโยชน์โดยรวมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสาธารณูปโภค และการยกระดับความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน "เพื่อสมาชิกในชุมชน" แต่ไม่ใช่ "เพื่อนักท่องเที่ยว"

3. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียด ด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน อันเนื่องมาจากความพยายาม นำความทันสมัยแบบตะวันตก (westernization) เช่น โคคาโคลา แม็คโดนัลด์ มารีอ็อต ฯลฯ เข้ามาสู่ชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว พร้อมกับดึงสำนึกร่วมของคนในชุมชนออกไป ด้วยการกลืนสมาชิกในชุมชนให้อยู่กับความทันสมัยดังกล่าว อันจะนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม ที่จะเกิดขึ้นตามมาอีกเป็นจำนวนมาก

4. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึก ในการเคารพและรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ดังนั้น แม้ว่าการท่องเที่ยวบางประเภท ที่พยายามดิ้นรนกว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หากแต่ไม่มีกิจกรรมในลักษณะของการสร้างจิตสำนึกดังกล่าว ก็มีอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวนั้นเป็นการท่องเที่ยวชุมชนโดยแท้

5. เป็นการท่องเที่ยว ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทั้งในระดับนานาชาติ นานาภูมิภาค ที่ล้วนอยู่ภายใต้ขนานวัฒนธรรม โดยนัยนี้ การท่องเที่ยวชุมชน ต้องเป็นการท่องเที่ยว ที่สอนให้นักท่องเที่ยวเคารพในความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม และไม่มองว่าใคร "เจริญกว่า" และใคร "ด้อยกว่า"

รูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชน

ในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจจะกำหนดรูปแบบแบบเดียว หรือผสมผสานในการทำกิจกรรมของการทำการท่องเที่ยวของชุมชน ขึ้นอยู่กับศักยภาพของชุมชนในการดำเนินการ ในจุดเริ่มต้นอาจจะเริ่มจากกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งก่อนก็ได้และพัฒนาจนมีหลายๆกิจกรรมเพื่อสร้างความสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวก็ได้ รูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีดังนี้

1. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น สินค้าหัตถกรรม อาหารท้องถิ่น
2. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม เช่น การฟ้อนรำ การแสดงดนตรีที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน
3. กิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน เป็นการท่องเที่ยวที่หมู่บ้านหรือชุมชนดำเนินการเอง โดยการกำหนดเส้นทางหรือกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการเดินป่าธรรมชาติในพื้นที่ป่าใกล้เคียงกับชุมชน โดยมีผู้นำทางหรือมัคคุเทศก์จากชุมชน คิดค่าใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยว หรือกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับ
4. กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ใช้ความเป็นวัฒนธรรม ความเป็นอัตลักษณ์ สร้างสรรค์กิจกรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม มีประสบการณ์ร่วมกับชุมชน เช่น กิจกรรมการทอผ้า การทำผ้าย้อมคราม ของบ้านเชิงดอยจังหวัดสกลนคร
5. กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้าน กิจกรรมพักแรมโดยการตั้งแคมป์ การจัดกิจกรรมพักแบบโฮมสเตย์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์การท่องเที่ยวที่รู้จักเจ้าของบ้าน ได้ทำกิจกรรมร่วมกับเจ้าของบ้าน

ภาพที่ 1.2 กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ การปั่นฝ้าย การทอผ้า และการย้อมคราม

ทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน

สำหรับทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน สามารถแบ่งได้เป็น ธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ มีลักษณะดังนี้

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ถ้ำ น้ำตก ป่าไม้ ชายหาด อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่ชุมชนได้สร้างขึ้นหรือมีผู้สร้างขึ้นมาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น เส้นทางเดินป่า เส้นทางถนน เส้นทางจักรยาน เป็นต้น ซึ่งสามารถแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นออกเป็นดังนี้

1) ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมา มีเอกลักษณ์ เช่น วัฒนธรรมไทยทรงดำ บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี ที่นำลักษณะความเป็นชาติพันธุ์ไทยทรงดำวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำแบบดั้งเดิมทั้งในเรื่องสถาปัตยกรรมเรือนไทยทรงดำแบบดั้งเดิม หรือ กวางตุ๊บ ซึ่งมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น รวมไปถึงการแต่งกาย ภาษา อาหาร การแสดงพื้นบ้าน วิถีความเชื่อที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเขาย้อย และยังมีบ้านโบราณอายุกว่า 100 ปี บ่อน้ำโบราณ เตาเผาถ่านโบราณ การทอผ้าไทยทรงดำสำหรับพิธีกรรม (ผ้าไหม) (เอ็งเอย, 2558) หรือวัฒนธรรมของชาติพันธุ์อาข่า ที่บ้านผาฮี้ ที่มีการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวในด้านพิธีกรรม ประเพณี การแต่งกาย ประเพณีการไล่ชิงช้า จัดขึ้นเพื่อเป็นการฉลองพืชพรรณที่จะเก็บเกี่ยวไว้บริโภค เนื่องจากพืชไร่พืชสวนต่างๆ ที่ปลูกลงไปพร้อมที่จะได้ผลผลิตแล้ว โดยมีสุภาพชนกล่าวไว้ว่า “ขู่จ่า หม่าโบะ หม่าโบะ” ซึ่งมีความหมายว่า ประเพณีไล่ชิงช้ามีอาหาร

หลากหลาย และสมบูรณ์นั่นเอง ชาวอาข่าได้สืบทอดประเพณีนี้มาเป็นเวลา 2,700 กว่าปีแล้ว หรือการไปเห็นสัญลักษณ์ประตูเข้าหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นประตู ถือเป็นเครื่องหมายระหว่างโลกมนุษย์ และ วิญญาณ เชื่อกันว่าจะปกป้อง หมู่บ้านจากสิ่งชั่วร้าย สัตว์ป่า และ โรคภัย. ผู้มาเยือนจากต่างถิ่นไม่ควรสัมผัส โดยเด็ดขาด

ภาพที่1.3 ภาพสัญลักษณ์ประตูเข้าหมู่บ้าน “ลื้อช่อง”

หรือการประกอบอาชีพทางการทำกาแฟ การทำการเกษตรกรรมนาขั้นบันได ของชุมชนบ้านแม่กลางหลวง จังหวัดเชียงใหม่ วัฒนธรรมการประกอบอาชีพทางด้านตีเหล็กและเย็บผ้าของคนในบ้านร่องฟอง จังหวัดแพร่

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่จะเป็น ทรัพยากร การท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องยาวนานทางด้านประวัติศาสตร์จนสามารถ

นำมาใช้ในการเล่าเรื่อง (story telling) นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว ที่มีการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์เพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย ที่นำเสนอการท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องของศิลปะของสมัยสุโขทัย ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้เรื่องการเขียนลายเครื่องสังคโลก การเรียนรู้การแกะสลักนกคุ้มและพระพุทธรูปไม้ การทำขนมแดกกา ได้เที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยที่มีการสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวแบบ 3 วัน 2 คืน หรือบริเวณพื้นที่ชุมชนศรีสัชชนาลัย (ต.ศรีสัชชนาลัย อ.ศรีสัชชนาลัย จ.สุโขทัย) หรือชุมชนเมืองโบราณ อุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีหลักฐานทางโบราณคดีว่าเคยเป็นอาณาจักรทวารวดี และเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิที่มีประวัติศาสตร์ถึง 3,000 ปี มีเรื่องราวและมีวัดอยู่รอบตัวเมือง มีการค้นพบโบราณวัตถุตั้งแต่ยุคหินใหม่ เป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ด้านอารยธรรมโบราณ การท่องเที่ยวชุมชนที่มีในอุ้มทองเป็นโปรแกรมที่มีการจัดกิจกรรมการเยี่ยมชมความเป็นมาของเมืองอุ้มทองในพิพิธภัณฑ์อุ้มทองท่องเที่ยวในเขตวัดพระศรีสรรเพชญาราม เป็นต้น

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกประการหนึ่งคือการจัดการ โดยปกติการจัดการการท่องเที่ยวมักจะดำเนินการโดยตัวชุมชนหรือผู้นำชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการไม่ว่าจะเป็นกรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กรรมการกลุ่ม ซึ่งมักจะมีโครงสร้างและบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป ในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนนั้นมีหลายรูปแบบ แต่บางครั้งถ้าจัดการไม่ดี ก็อาจจะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายทั้งตัวคนในชุมชน ตัว

นักท่องเที่ยวนั้น หรืออาจจะก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อมถ้า นักท่องเที่ยวนั้นเข้าไปสู่ชุมชนมากเกินไปไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม น้ำเสีย ขยะ มลพิษทางเสียง การรบกวน มลพิษทางสังคม และก่อให้เกิด ปัญหาภายในชุมชนได้ภายหลัง

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชน คนในชุมชนที่จะได้รับ โดยเริ่มจากกระบวนการสร้างความเข้าใจในด้านการ จัดการหรือการที่ต้องมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ระดมความคิดเห็น ขอ ความร่วมมือจากทุกส่วนในชุมชน มีการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกัน ไป จนถึงการประเมินผลของการท่องเที่ยวภายหลังจากนักท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อ นำไปสู่การปรับปรุง ที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การตั้งกฎ กติกา ทั้งสมาชิกในกลุ่มที่จัดการการท่องเที่ยว หรือกฎ กติกา สำหรับนักท่องเที่ยวที่ เข้าไปในพื้นที่ของชุมชน

ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบของการจัดการ เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นระบบสามารถบริหารจัดการได้ ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ กับนักท่องเที่ยวความภาคภูมิใจในการนำเสนอ ความเป็นตัวตน อัตลักษณ์ ที่ บ่งบอกถึงชุมชนนั้นๆ จนมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน นั้นๆ
2. การบริการการท่องเที่ยวเป็นการให้บริการเพื่อให้มีใน แหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นเรื่องของที่พัก ร้านอาหาร มัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือ มัคคุเทศก์จากชุมชน หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน นั้นๆ

3. การตลาดการท่องเที่ยว เป็นส่วนของการทำการตลาด สำหรับการท่องเที่ยวชุมชนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในการคิดวางแผนทางด้านการตลาด มุ่งส่งเสริมสร้างคุณค่าให้กับนักท่องเที่ยวรวมถึงผู้ประกอบการที่อาจจะไม่ใช่กลุ่มและอยู่ภายในชุมชน ประชาชนในพื้นที่ นักท่องเที่ยว พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ที่จะต้องนำมาวิเคราะห์ ถึงความต้องการและวางแผนการจัดการทางด้านโปรแกรมการท่องเที่ยวและจัดการรูปแบบกระบวนการของการท่องเที่ยว ซึ่งต้องมีการจัดการทางด้านการตลาดตาม 7 P (Product Price Place Promotion People Process และ Physical Evidence) เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง

บทสรุปของการเริ่มต้น

สรุปได้ว่าการที่ชุมชนต้องการจะเริ่มทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน น่าจะต้องเริ่มจากตัวความต้องการของชุมชนที่ต้องการทำการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่สามารถทำคนเดียวได้ คนในชุมชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรต้องตระหนักรู้ถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว กำหนดเป้าหมายร่วมกันในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสามารถที่จะบริหารจัดการต้นทุนเดิมให้เกิดประโยชน์สูงสุดหรือการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำหรับการแก้ไขปัญหาของชุมชน ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือเรื่องสิ่งแวดล้อม และตัวคนในชุมชนต้องวิเคราะห์และหาคำตอบว่า ชุมชนมีของดีของเด่น อัตลักษณ์ เอกลักษณ์อะไรบ้างที่ พอนำมาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม กิจกรรมอะไรบ้างที่คิดว่าจะให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความ

ประทับใจ รูปแบบของกิจกรรมควรเป็นอย่างไร ที่สำคัญที่สุดคือความต้องการของคนที่อยากจะทำจะเริ่มต้นทำการท่องเที่ยว พร้อมรับผลประโยชน์กับพร้อมรับปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับการท่องเที่ยว จนไปถึงการหาแนวทางแก้ไข ปัญหาของผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวที่ควรมุ่งเน้นจัดการกันเองภายในชุมชน โดยอาจมีลักษณะของความร่วมมือกับส่วนงานอื่นที่เกี่ยวข้องในลักษณะหุ้นส่วน (partnership) เช่น หน่วยงานของรัฐ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หรือ หน่วยงานของกรมพัฒนาชุมชน หรือ จากภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นบริษัทนำเที่ยว ทั้งในและนอกประเทศ แต่ก็ต้องวางรูปแบบของการจัดการให้เห็นเป็นรูปธรรมและชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของชุมชน

บทที่ 2

การบริหารจัดการที่แตกต่างแต่ก็คล้าย

การจัดการการท่องเที่ยว เป็นการวางแผนการท่องเที่ยวและให้มีการดำเนินการไปตามแผน โดยมีการจัดการบริหารทรัพยากรท่องเที่ยว บริหารบุคลากร กิจกรรมการท่องเที่ยว ให้เป็นไปอย่างเหมาะสม และเป็นไปตามแผนที่วางไว้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ประทับใจใน ประสบการณ์ของการท่องเที่ยวนั้น ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวควรมีอยู่ 5 ภารกิจหลัก คือ 1) การ โฆษณาประชาสัมพันธ์ 2) การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว หารสถานที่ท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้ในการจัดการและ ประชาสัมพันธ์ 3) ปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ให้เป็นไปตาม แผนงานเพื่อให้เกิดความประทับใจกับนักท่องเที่ยว 4) กำหนดแนวทาง บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ สูงสุด 5) รักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว โดยวางระบบดูแลรักษา ความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

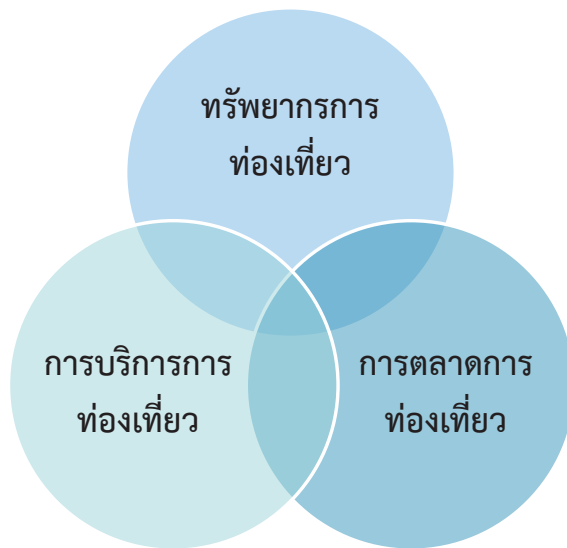
โดยทั่วไปหลักของการจัดการท่องเที่ยว มีหลักการจัดการ ท่องเที่ยวที่ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ มีองค์ประกอบความสำคัญ ขององค์ประกอบแต่ละด้านที่จะแสดงหน้าที่และบทบาท โดยมี องค์ประกอบดังนี้

1. ทรัพยากรทางท่องเที่ยว (Tourism Resource) ซึ่ง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการ ท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและ สังคม ทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ

2. การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) เป็น การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวใน พื้นที่นั้นๆ ได้แก่ ที่จอดรถ ร้านอาหาร บริการสปา ระบบการรักษาความ ปลอดภัย ฯลฯ

3. การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นส่วนของความ ต้องการที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และคนในพื้นที่ ซึ่งหมายถึง รูปแบบกิจกรรม หรือกระบวนการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้งสามองค์ประกอบ เป็นองค์ประกอบสำหรับการท่องเที่ยวที่สำคัญที่ จะต้องมีการจัดการอย่างดี เพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถดำเนินงานต่อไปได้ด้วยดี

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบการท่องเที่ยว

ในขณะที่บางแนวคิด เช่น Buhalis (อ้างในมาศศุภา,2558) และ เทิด ชาย ช่วยบำรุง (2552) ได้สรุปองค์ประกอบของการท่องเที่ยวมี 6 องค์ประกอบ (6A's) ได้แก่

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบการท่องเที่ยว 6A's

1. แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) หรือสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่ รวมถึงสิ่งที่มีความโดดเด่นและเป็นที่น่าสนใจกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ความโดดเด่นของสถาปัตยกรรม กิจกรรมพิเศษในพื้นที่
2. การเข้าถึง หรือการคมนาคม (Accessibility) คือ ระบบการขนส่งหรือเคลื่อนย้ายนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่ท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบคมนาคมขนส่งทั้งทางบก ทางเรือ ทางอากาศ สถานีขนส่งผู้โดยสาร และยานพาหนะ
3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้แก่ สาธารณูปโภค ระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ศูนย์การให้บริการข้อมูลท่องเที่ยว ฯลฯ
4. ที่พัก (Accommodations) คือ ที่พัก ที่ถูกจัดไว้ให้บริการนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันที่พักได้พัฒนาออกมาใน

รูปแบบการบริการจัดการเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวมีการบริหารจัดการในรูปแบบเครือข่ายท้องถิ่น และเครือข่ายระหว่างประเทศ มีการแข่งขันระหว่างที่พักรูปแบบต่างๆ รวมถึงการจัดการดูแลทางด้านสิ่งแวดล้อมควบคู่กับให้บริการทางด้านการท่องเที่ยว

5. กิจกรรม (Activities) คือกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างนักท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว ถูกสร้างขึ้นหรือคิดขึ้นมาเพื่อส่งเสริมดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้ทำในเวลาที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว โดยรูปแบบกิจกรรมมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า ดูนก การดำน้ำ การย้อมผ้าครามแบบชิโบริ เป็นต้น

6. การบริหารจัดการเสริมในแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) เป็นการบริหารจัดการเสริมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวนั้นประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยการบริหารจัดการ การตลาด ระบบข้อมูลข่าวสาร การประสานงานเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว ระบบการรักษาความปลอดภัย

ปัจจุบันพบว่ามีแนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ ซึ่งต้องพิจารณาถึงสาระสำคัญ ดังนี้

1) การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นน้ำ อากาศ เสียง หรือแม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมทางสังคม นั่นคือทรัพยากรมนุษย์

2) ความต้องการทางเศรษฐกิจโดยค่านึงว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่ต้องมีความสามารถในการสร้างกำไร

เพื่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ของชุมชน โดยปัจจุบันหลายๆชุมชนได้ดำเนินงานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนควบคู่กับการประกอบอาชีพที่เป็นปกติ เช่น การทำการเกษตร และทำท่องเที่ยวชุมชนเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเยือน สร้างรายได้เพิ่มเติมให้กับชุมชน บางชุมชนทำเป็นฤดูกาลภายหลังการทำการเกษตร บางชุมชนทำควบคู่กันไปกับการทำอาชีพเดิม ซึ่งก็ทำให้รายได้ของคนในชุมชนได้เพิ่มขึ้น เช่น

3) การตอบสนองความต้องการหรือพันธะทางสังคม หมายถึงการให้ความเคารพต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ รวมถึงความหลากหลายและมรดกเชิงวัฒนธรรม

4) ความสวยงามและความสุนทรีย์ภาพของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการรักษาไว้ซึ่งความสวยงามและความสุนทรีย์ ของสถานที่เหล่านั้น

5) การคำนึงถึงกระบวนการและขอบเขตของนิเวศวิทยา เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดความสามารถที่จะดำรงสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพที่เปราะบางได้

6) การรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและพืชพรรณ รวมถึงสัตว์ที่อยู่ในพื้นที่และนอกพื้นที่

7) การคงไว้ซึ่งระบบสนับสนุนทุนชีวิต (Life-supporting System) ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกมีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้

การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการดำเนินการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนหรือ community based tourism นั้น คล้ายคลึงกับการจัดการท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการทางด้านแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม การบริหารจัดการ จัดการเสริมในพื้นที่โดยเฉพาะด้านการจัดการตลาด แต่ความแตกต่างที่พบคือ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมี 7 องค์ประกอบคือ

1) เมืองค์กร และกลไก ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อเป็นแกนนำในการบริหารจัดการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการ

2) มีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และกฎกติกาที่ใช้ในการบริหารการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ของชุมชน รวมถึงการเสริมศักยภาพของคนในกลุ่มท่องเที่ยวและชุมชน มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบและรูปแบบที่ใช้สำหรับบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน มีการตลาดและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับชุมชน อย่างยั่งยืน

3) สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้มีการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน มีการกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นธรรมและสร้างโอกาสในการมีรายได้เสริม

4) ส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน โดยที่คนในชุมชนต้องเรียนรู้ ช่วยกันหาข้อมูล และความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อฟื้นฟู และนำไปสู่การถ่ายทอดเพื่อการอนุรักษ์จากคนในท้องถิ่น และถ่ายทอดสู่คนภายนอก ซึ่งคือนักท่องเที่ยว มีการสร้างกฎ กติกา และแนวทางเพื่อเคารพและปกป้องวัฒนธรรมชุมชน มีการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม

5) มีส่วนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน ด้วยกลุ่มผู้ทำการท่องเที่ยวสืบค้นมีข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และป้องกัน จัดการ และแก้ไขปัญหามลภาวะ

6) สร้างการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน ให้แก่ผู้มาเยือน รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งคนในชุมชน และนักท่องเที่ยว

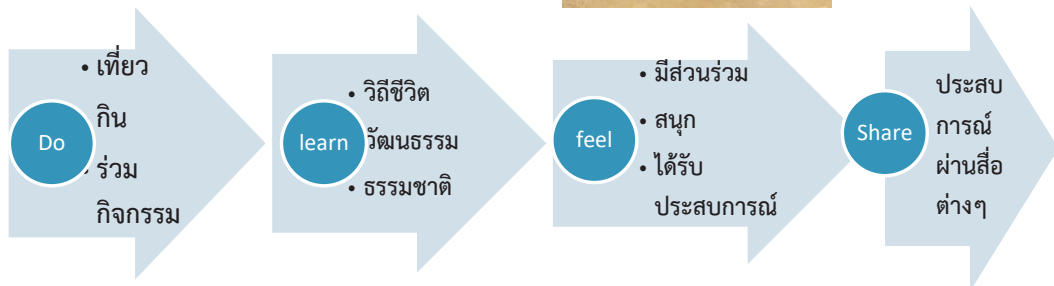
7) มีการบริการที่ดีและปลอดภัย ทั้งด้านที่พัก ยานพาหนะ นักสื่อความหมายท้องถิ่น เจ้าของ บ้าน และการประสานงานที่ดีระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อให้บริการ

ซึ่งเมื่อนำแนวคิดของ Buhalis (2000) และ เท็ดชาย ช่วยบำรุง (2552) มาพัฒนาเป็นองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีฐานคิดใน

การพัฒนา ทั้งพัฒนาคน พัฒนาพื้นที่ พัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ ในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ทิวทัศน์ธรรมชาติและทิวทัศน์ทางสังคม วิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งคนและพื้นที่ให้มีการสืบทอด รักษา บันทึกรักษา พื้นฟู สร้างความภาคภูมิใจให้กับเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวในชุมชน เช่น บ้านชะจอม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ที่เจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวมีความภาคภูมิใจในความเป็นวัฒนธรรมคนอีสาน นำเสนอความเป็นคนอีสานทั้งอาหารและประเพณีให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัส อีกทั้งมีความเป็นธรรมชาติในถ้ำลายมือฝักง่อย ที่มีภาพเขียนสีเหมือนที่ผาแต้ม ประติมากรรมหินทรายเสาเฉลียงที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ หรือชุมชนบ้านห้วยตองก่อ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน เป็นชนเผ่าปกากะญอ หรือกะเหรี่ยง ที่ตั้งชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความเป็นธรรมชาติ มีการทำนาขั้นบันได มีภูมิปัญญาในการทอผ้าแบบกี่เอว ด้วยสีย้อมจากพืชพรรณธรรมชาติ หรือชุมชนบ้านห้วยแร่ อำเภอเมือง จังหวัดตราด ที่มีความภาคภูมิใจในการรักษาความเป็นต้นน้ำที่มีต้นครูช ด้วยกิจกรรม “ตามรอยต้นครูชสู่วัฒนธรรมจากเชิงสร้างสรรค์” มีการเรียนรู้ทรัพยากรชีวภาพ ผ่านผลิตภัณฑ์ และการนำวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างสรรค์ เช่น ข้าวห่อกาบหมาก น้ำมันมะพร้าวกลั่นเย็น, ผลิตภัณฑ์จากมังคุด, น้ำดื่มเกวาล์ยเขียว หรือชุมชนเกาะยาวน้อย อ.เกาะยาว จังหวัดพังงา ที่มีวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน ที่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสเรียนรู้ เป็นต้น

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เน้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สร้างประสบการณ์ร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน ซึ่งกิจกรรมในโปรแกรมการท่องเที่ยวในชุมชน จะเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เป็นผู้ร่วมในกิจกรรม มีการเรียนรู้มีประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม ด้วยหลักคิด Do -learn -feel share เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว

ภาพที่ 2.3 หลักคิดการสร้างกิจกรรมในการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. องค์กรชุมชนและเจ้าของภูมิปัญญา การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะสามารถดำเนินการจัดการได้ดีต้องมีการจัดตั้งกลุ่มในชุมชนที่เข้มแข็งประสานงานในการทำงานอย่างเป็นระบบ มีความเข้าใจการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างดี มีการจดบันทึกหรือทำฐานข้อมูลของปราชญ์ชุมชน หรือครูภูมิปัญญา หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆ หลากหลายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ องค์กรความรู้ เรื่องการประกอบอาหารของชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ ประเพณี อาชีพต่างๆ หัตถกรรม งานฝีมือ ฯลฯ และยินดีที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้กับสมาชิกในชุมชนและนักท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกหวงแหน ภาคภูมิใจ ในทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม รากเหง้าของตนเอง และพร้อมใจที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว เช่น ชุมชนบ้านซากแก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ที่มีรากฐานวัฒนธรรมแบบชุมชนจีนโบราณ ในชุมชนผู้สูงอายุต้องการอนุรักษ์และถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตของบรรพบุรุษชาวจีนที่อพยพลงเรือไล่สำเภามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนี้ โดยเฉพาะเรื่องการกตัญญู การสั่งสอนให้เคารพนับถือผู้ใหญ่ เกิดการตั้งคณะกรรมการรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และ คณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ซึ่งเป็นการจัดตั้งร่วมกันระหว่างอพท. กับชุมชน ได้ลงพื้นที่เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนจีน ศึกษาและค้นคว้าหาศักยภาพ จุดเด่นของชุมชน ก่อให้เกิดแนวความคิดการอนุรักษ์เอกลักษณ์ชุมชนจีนโบราณ และสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนหันกลับมามองสิ่งที่ตนเองมี อยู่เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจกับเรื่องราวในอดีต จะได้สืบสานและส่งต่อไปยังคนรุ่นหลัง ซึ่งมีการเสนอเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น

อาคารจีนโบราณ เรือนแถวไม้จีน ใช้การท่องเที่ยวเชิงอาหารจีนและขนมโบราณ ใช้ศิลปะการแสดง จิว ประกอบการนำความเชื่อทางศาสนา การเคารพศาลเจ้าแม่ การสร้างบ่อน้ำโบราณขึ้นมาเพื่อรื้อฟื้นวิถีชีวิตแบบเดิมของชุมชนจีน

หรือชุมชนบ้านจำโบ้ ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า แม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนที่จัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การใช้ชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงการอยู่กับป่าที่ถูกต้อง ของชาวบ้านลาหู่ ชาวบ้านกล้าแสดงออก สามารถพูดคุยสื่อสารกับนักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกได้ และยังมีความมั่นใจและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านจำโบ้ในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้ผ่านกระบวนการทำวิจัยด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น CBR (community based research) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสกว. ท้องถิ่น ในขณะนั้น

5. การมีส่วนร่วมของชุมชน สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการ ร่วมด้วยช่วยกันสร้างสรรค์ชุมชน (Co-Creation) ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยการมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการสร้างการรับรู้ และรับผิดชอบต่อรวมกันในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่ความความรู้สึกรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชนซึ่งสมาชิกทุกคน มีส่วนได้รับผลกระทบทางบวก และทางลบ ทั้งทางตรง และอ้อม

ภาพที่ 2.4 กระบวนการ Co-creation
ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

6. สิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งต่างๆ มีไว้บริการ
นักท่องเที่ยว เพื่อให้การเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยว
อย่างสะดวกสบาย ทั้งด้านการบริการขนส่ง การเดินทาง ห้องน้ำสาธารณะ
ที่พักที่มีลักษณะสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนที่มีความรู้สึกร่วม แบบโฮมสเตย์
(Homestay) ร้านอาหารและเครื่องดื่มพื้นถิ่น ร้านจำหน่ายของที่ระลึก
รวมถึงข่าวสารข้อมูลท่องเที่ยว โปรแกรมท่องเที่ยวที่มีในชุมชน เพื่อให้
นักท่องเที่ยวได้รับทราบและได้รับบริการด้วยความประทับใจ

6. การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการการท่องเที่ยว ประกอบด้วยขั้นตอนที่กำหนดและดำเนินการด้วยตัวชุมชน ตั้งแต่ 1) การวางแผนการท่องเที่ยวกำหนดเป้าหมาย หรือแผนงานของชุมชน บางครั้งอาจจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อไปถึงเป้าหมายของชุมชน 2) การจัดแบ่งงาน กำหนดความสัมพันธ์ของงานต่างๆ เพื่อความสำเร็จของการท่องเที่ยว จัดทำโครงสร้างของคณะกรรมการฯ องค์กร กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน ระบุขอบเขตหน้าที่ และผู้รับผิดชอบงานนั้นๆ 3) การกำกับ ดูแล และให้การปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ 4) ควบคุม ติดตาม ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่อง ทำการประเมินผล เพื่อนำมาใช้ปรับปรุง ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด กฎ กติการ่วมกันเพื่อนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว สร้างกลไกสำหรับการทำงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย จัดสรรผลประโยชน์กระจายสู่สมาชิกในชุมชนอย่างเป็นธรรม กำหนดค่าบริการการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม และจัดสรรเงินจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาชุมชน

ซึ่งต้องมีการจัดการให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนในมิติของสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยครอบคลุมทั้ง การเพิ่มผลประโยชน์ และลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดทั้งสังคม เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตามแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 2.5 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการสำรวจจำนวนครัวเรือน 860 ครัวเรือน รายได้เสริมจากการท่องเที่ยวชุมชนเพิ่ม สูงขึ้นร้อยละ 20.13 แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงชุมชน สร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับครัวเรือนด้วยการ เพิ่มขึ้นของรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวชุมชน (อพท.ในรายงานฉบับสมบูรณ์ ดำเนินการประเมินรายได้ชุมชนและวิเคราะห์การกระจายรายได้ในพื้นที่พิเศษ ประจำปี 2562 เสนอต่อ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ (องค์การมหาชน) และจากหนังสือ Community Based tourism ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ในปี 2558 ได้กล่าวถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกิดขึ้นในชุมชนต่างๆ ดังตารางที่ 2.1

7. สร้างการเรียนรู้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน มักจะมีการสร้างหรือคิดกิจกรรมในการท่องเที่ยวเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม

และใช้ชีวิตเช่นเดียวกับชุมชน สร้างประสบการณ์จริง ประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงการสร้างความรู้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และส่งเสริมอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่น ทั้งคนในชุมชนและตัวนักท่องเที่ยว

8. การท่องเที่ยวในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน สร้างประโยชน์กับชุมชน ในด้านรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว รายได้จากการจำหน่ายของที่ระลึก การพัฒนาชุมชนด้านความสะอาด ทั้งในชุมชนและบริเวณแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาทางด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่อีกมุมก็คือคนในชุมชนได้รับประโยชน์ด้วย เช่น ชุมชนกก สะท้อน จังหวัดเลย ที่มีการเงินปันผลสมาชิก ร้อยละ 3 ของรายได้ท่องเที่ยว ช่วงฤดูท่องเที่ยวปี 56-57 มีการปันผลหุ้นละ 52 บาท นำเงินกองทุนกลาง ของชมรมร้อยละ 20 ไปใช้เพื่อกิจกรรมของชุมชน จัดสรรรายได้เข้าชมรม ร้อยละ 10 จาก รายได้ของแต่ละกลุ่ม ทำให้เกิดการพัฒนาคมนในชุมชนมีรายได้จากการนำรถมาเป็นพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยวไปเที่ยว บริเวณภูมโนโล เป็นต้น

จากองค์ประกอบดังกล่าวทั้ง 8 ด้าน เมื่อทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยว ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากการทำการท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีแนวคิดขององคการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(อพท.) ได้เสนอองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ว่ามี 4 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถี การผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) ด้านองค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และมีทักษะที่แตกต่างหลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา 3) ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กร หรือ กลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน 4) ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง ระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งชาวบ้านเองและนักท่องเที่ยว ในแก่นการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น (ภาพที่ 2.6) มีการอธิบายถึงชุมชนที่จัดการการท่องเที่ยวต้องรู้จักตัวเอง ต้องการรักษารากและแก่นของชุมชนให้ยังคงอยู่ไม่ว่าวัฒนธรรมประเพณี หรือทรัพยากรธรรมชาติ โดยสร้างสรรค์การท่องเที่ยวที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนของวัฒนธรรม มีการเพิ่มมูลค่าของวัฒนธรรมให้สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหรือสร้างมูลค่าตามห่วงโซ่อุปทานและสนองต่ออุปสงค์ของการท่องเที่ยว ได้บนการบริหารจัดการความสมดุลขององค์ประกอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันการมีนักท่องเที่ยวเข้ามา ก็เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนกับนักท่องเที่ยว หน่วยงานภายนอก หรือการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง

ภาพที่ 2.6 แก่น CBT กับกรอบแนวคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ที่มา: ดัดแปลงจาก องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2558

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบผลกระทบทางบวกลบของการท่องเที่ยวชุมชนทางด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ					
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
บ้านจำป๋อ จ.แม่ฮ่องสอน	ได้สัมผัสวัฒนธรรม ชาวลาหู่ เกิดความ ภาคภูมิใจ พี่นฟู รักษาวัฒนธรรม ดั้งเดิม	มีการ แลกเปลี่ยน ระหว่าง วัฒนธรรม ซึ่ง อาจจะทำให้เกิด การกลืนกลาย ทางวัฒนธรรม	นำเอาวัฒนธรรมมา ใช้ในการท่องเที่ยว สร้างรายได้เสริม ให้กับชุมชน	ไม่มี	ดูแลรักษาทรัพยากร ภายในถ้ำ และถ้ำแม่ ละนา เพื่อเป็นการใช้ ทรัพยากรที่มีให้เกิด ประโยชน์มากที่สุด และร่วมกันรักษาถ้ำ ด้วยชุมชน ผ่านการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน และสร้างจิตสำนึกใน อนุรักษ์กับชุมชน	มีผลกระทบ จากการที่ นักท่องเที่ยว เดินผ่าน หมู่บ้านไปยังถ้ำ แม่ละนา มีการแอบนำ ทรัพยากรที่อยู่ ในถ้ำออกไป เช่น ไข่มุกถ้ำ

ผลกระทบ						
ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
บ้านน้ำเชี่ยว จ. ตราด	การอยู่ร่วมกันของ วัฒนธรรมสอง ศาสนา 3 วัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมของ คนจีน ไทย และ มุสลิม ชุมชนมี จัดการเรื่องท่องเที่ยว ด้วยตนเองอย่าง แท้จริง เกิดความ ร่วมมือกันถึงแม้จะ ต่างศาสนากัน สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพให้เด็กๆ	ไม่มีผลกระทบ ทางลบเนื่องจาก ชุมชนพยายาม รักษาความ เป็นอัตลักษณ์ ตัวตนของบ้าน น้ำเชี่ยว	มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น จากการท่องเที่ยว มีการจัดสรรรายได้ จากการท่องเที่ยว อย่างเป็นธรรมและ ชัดเจน โดยแบ่งเป็น ทุนสำรองกลุ่ม ร้อย ละ 10 ร้อยละ 20 ปันผลแก่สมาชิก ร้อยละ 20 ทุนใน การพัฒนากิจการ ร้อยละ 10 ทบ แทนคณะกรรมการ	ไม่มี	นำการท่องเที่ยวมา เป็นเครื่องมือในการ สร้างจิตสำนึกการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ลดปัญหาขยะและเกิด การอนุรักษ์ป่าชาย เลน เห็นคุณค่าของป่า ชายเลน ของชุมชน การวางแผนการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการอนุรักษ์และ การท่องเที่ยว การ รักษาวิถีชีวิตประมง	ไม่มี

ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ					
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
รุ่นใหม่ ที่ก่อให้เกิด ความภาคภูมิใจของ คนรุ่นใหม่ เป็นการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีโฮมสเตย์ เพราะมีต้นทุนทาง ทรัพยากร ธรรมชาติ เช่น ป่า โกลกาที่อุดม สมบูรณ์ที่สุด แห่งหนึ่งในประเทศไทย		บริหารร้อยละ 10 เป็นทุน สาธารณประโยชน์ และพัฒนาชุมชน และร้อยละ 30 เป็นทุนสวัสดิการ สมาชิก		ที่บ้านชายฝั่ง ทน จากเงินรายได้ของการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนหนึ่งได้ถูก นำมาใช้เพื่อการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่า ชายเลน และใน โปรแกรมการนำเที่ยว ได้มีการพหุชุมชน ศึกษาธรรมชาติป่า ชายเลน		

ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ					
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
	มีการสืบสานการทำ งอบจากกรสถานใบ จาก					
บ้านกสะท่อน จ.เลย	เกิดความร่วมมือกัน ระหว่างคนในชุมชน เกิดความสามัคคีกัน มากขึ้น มีการ แบ่งปันผลประโยชน์ อย่างเท่าเทียมกัน และชุมชนเกิดรายได้ จากหลาย ๆ ส่วน ทั้ง ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การนำเที่ยว	ไม่มีผลกระทบ ทางลบเนื่องจาก ชุมชนได้ร่วมมือ กันในการแก้ไข ปัญหาและ แบ่งปัน กระจาย ผลประโยชน์ให้ เท่าเทียมกัน	รายได้เสริมจากการ ท่องเที่ยวของชุมชน กักสะสมใน ปีงบประมาณ 2562 รวมอยู่ที่ 35,843 บาทต่อ ครัวเรือนต่อปี	ไม่มี	มีการกำหนดการใช้ พื้นที่ชัดเจนร่วมกับ อุทยานภูหินร่องกล้า จัดโซนพื้นที่ท่องเที่ยว มีการจัดเก็บขยะ ทำ ฐานข้อมูลทรัพยากร กำหนดจำนวนนัก ท่องเที่ยวต่อคันรถ เอกสารรวมชื่อพื้นที่ และสมุนไพรต่าง ๆ จัด ท่องเที่ยว	ปริมาณ นักท่องเที่ยวที่ เข้ามามากเกินไป ขีด ความสามารถ ในการรองรับ อาจจะนำ ปัญหาเรื่องขยะ เข้าสู่พื้นที่ ท่องเที่ยว

ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ					
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
	ส่งผลให้ชุมชน				กิจกรรมปลูกป่า โดยเฉพาะต้น นางพญาเสือโคร่งทุก ปี ให้นักท่องเที่ยวมี ส่วนร่วมในการปลูก ต้นไม้ ชุมชนมีความ สนใจในด้าน สิ่งแวดล้อมและการ อนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น	
บ้านซากแก้ว จ.ชลบุรี	เกิดความสามัคคี ช่วยให้เกิดรายได้ เสริม ชุมชนเข้มแข็ง ขึ้น คนในชุมชนมี	ไม่มี	มีการฟื้นฟูตลาดจีน โบราณ ทำให้เกิด การทำมาค้าขาย มี อาชีพเสริม มีรายได้	ไม่มี	มีการเรียนรู้เรื่องบรรจุ ภัณฑ์ แก้ไขปัญหา ร่วมกันทางด้าน	ไม่มี

ชุมชนที่ทำกา รท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ							
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม			
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
	ปฏิสัมพันธ์กันมาก ขึ้น สร้างความ สามัคคี มีการฟื้นฟู อนุรักษ์วัฒนธรรมเงิน และขับเค็ลื่อน เศรษฐกิจไปพร้อม กับการอนุรักษ์ของดี ในวิถีชุมชนเงิน โบราณ		มากขึ้น ชุมชนมี รายได้เสริมจากการ ท่องเที่ยวของชุมชน เงินโบราณชกแก้ว ในปีงบประมาณ 2562 รวมอยู่ที่ 237,298 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี			สิ่งแวดล้อมทางด้าน ขยะของคนในชุมชน		
ชุมชนตำบล บ่อสวก อำเภอ เมือง จังหวัด น่าน	เกิดการอนุรักษ์อัต ลักษณ์ของชุมชน และการเรียนรู้การ ดำรงชีวิตของคนใน		รายได้เสริมจากการ ท่องเที่ยวของชมรม ส่งเสริมการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน					

ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ					
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
	ท้องถิ่น โดยจุดเด่น การท่องเที่ยวของ ชุมชนบ่อสวก คือ เป็นแหล่งโบราณคดี ศิลปะ พื้นบ้าน และภูมิ ปัญญาท้องถิ่น โดยมี กิจกรรมให้ นักท่องเที่ยวเรียนรู้ วิถีชุมชนผ่านงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน ศิลปวัฒนธรรม และ ประเพณีต่าง ๆ เช่น			ตำบลบ่อสวก ประจำปี งบประมาณ 2562 พบว่า รายได้เฉลี่ย รวมต่อครัวเรือนอยู่ ที่ 78,962 บาทต่อ ปี		

ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน		ผลกระทบ						
		สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม		
ชุมชน		บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ	
		การทำ เครื่องปั้นดินเผาการ ทอผ้าลายปากไห โบราณ การจักสาน ไม้ไผ่ การแปรรูป น้ำอ้อย การแสดง ดนตรีพื้นเมืองและ การท่องเที่ยว และการ ทำอาหารพื้นบ้าน						
ชุมชนเกาะ พิทักษ์ จังหวัด ชุมพร	ความสัมพันธ์ของคน ในครอบครัวดีขึ้น เนื่องด้วยมีการทำ	ความขัดแย้งใน ชุมชน เช่น ความไม่ไว้วางใจ	มีนักท่องเที่ยวเข้ามา มาประมาณ 16,250 คนในปี	มีหนี้สิน เพิ่มขึ้นจาก การขยายตัว	การจัดสรรรายได้มา อนุรักษ์ทรัพยากร ร้อยละ 3 ของเงิน		ไม่มีผลกระทบ สิ่งแวดล้อม	

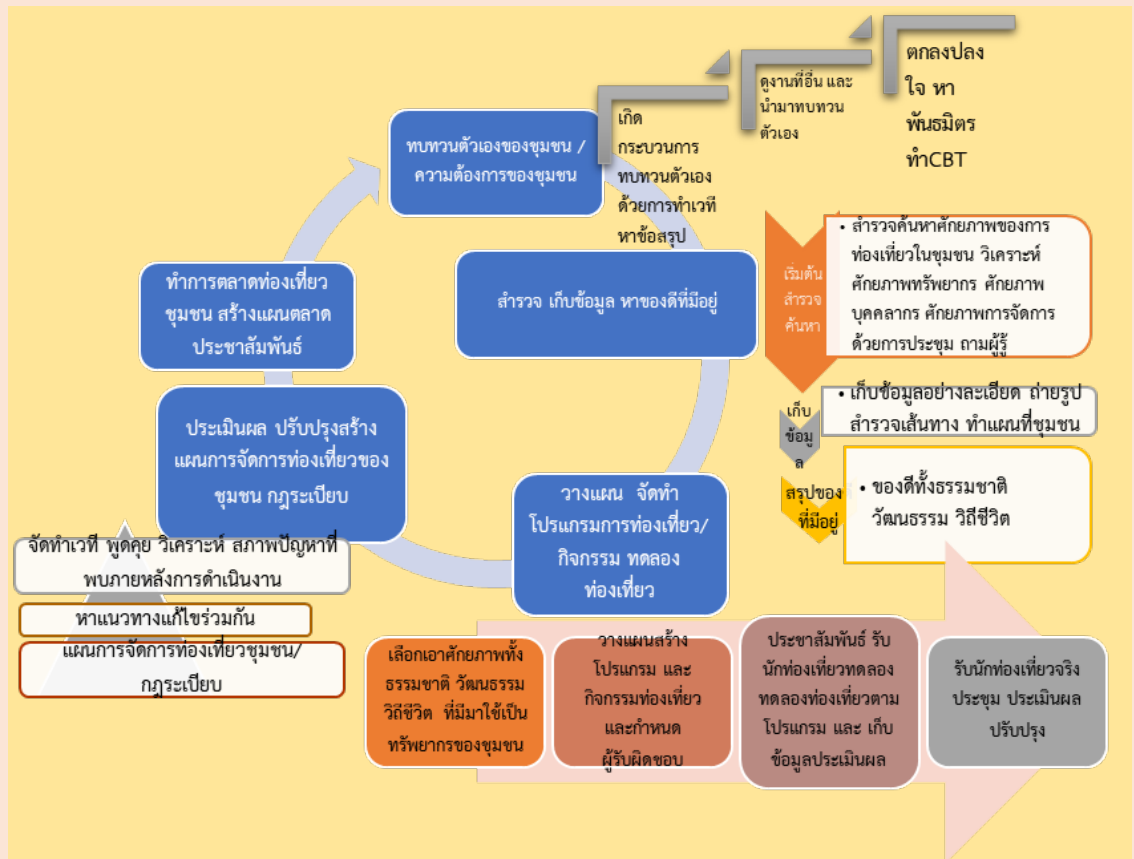
ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ					
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
บ้านพักโฮมสเตย์ ใช้ แรงงานของครัวเรือน ในการรับและ ให้บริการ นักท่องเที่ยว	การแข่งขันกัน รับนักท่องเที่ยว ภายในชุมชนเอง และการลงทุน เพิ่มขึ้นเพื่อ ขยายตัวทางการ ท่องเที่ยว เช่น การขยายบริเวณ ที่พักให้ กว้างขวางและ สวยงามขึ้น สร้างห้องน้ำห้อง อาบน้ำเพิ่ม ซึ่งมี	2560 สร้างรายได้ ให้กับชุมชนมี ประมาณ 13,000,000 บาทมี รายได้จากการทำ โฮมสเตย์ที่เป็น รายได้เสริม เฉลี่ยเดือนละ 29,500 บาท ส่งผล ให้มีคุณภาพชีวิตดี ขึ้น ทั้งการนำ ผลิตภัณฑ์ทางการ ประมงมาสร้างให้	ที่พักของ โฮมสเตย์	รายได้ และจัดการ ปัญหาขยะในทะเลที่ เข้ามาที่ชุมชนได้ มี การจัดตั้งกลุ่มเยาวชน ในการตรวจสอบ คุณภาพสิ่งแวดล้อม		

ชุมชนที่ทำการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน	ผลกระทบ					
	สังคม วัฒนธรรม		เศรษฐกิจ		สิ่งแวดล้อม	
	บวก	ลบ	บวก	ลบ	บวก	ลบ
		ผลทำให้เกิด ต้นทุนระยะยาว ของการ ท่องเที่ยวเพิ่ม สูงขึ้นตามไป ด้วย เริ่มมีการ เปลี่ยนมือของ ที่ดินเป็นของ นายทุน(อำนาจ และคณะ 2563)	เกิดมูลค่าเพิ่ม ทางการท่องเที่ยว			

บทสรุป

การท่องเที่ยวโดยชุมชน กับท่องเที่ยวโดยทั่วไปองค์ประกอบของการท่องเที่ยวอาจจะไม่แตกต่างกันมากเพราะในการบริหารจัดการเพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการทำการตลาด ประชาสัมพันธ์สำหรับการท่องเที่ยว แต่สิ่งหนึ่งกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความแตกต่างคือการคำนึงถึงผลกระทบของการท่องเที่ยว ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในชุมชน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อตัวชุมชน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดตัดสินใจ รวมถึง การสร้างสรรค์การท่องเที่ยวที่จะเป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นด้วยกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของนักท่องเที่ยวและชุมชน โดยผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจเป็นรายได้เสริมสำหรับชุมชนไม่ใช่รายได้หลัก จนนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่และชุมชน เป็นประโยชน์ต่อชุมชนจากการท่องเที่ยว สร้างเครือข่ายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาาร่วมกัน โดยที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงอยู่อย่างยั่งยืน

บทที่ 3

ทำอย่างไรเมื่อชุมชนอยากจะทำ การท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำหรับชุมชนที่มีความต้องการจะจัดการหรือดำเนินการท่องเที่ยว โดยชุมชนนั้น บางชุมชนอาจจะเริ่มต้นดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเริ่มจากตัวชุมชนเอง ชุมชนมีความต้องการที่จะหารายได้เพิ่มขึ้นจากทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและอยากนำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวให้เรียนรู้ รู้จัก ชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการที่จะกำหนดทิศทางพัฒนาและได้รับประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจากการท่องเที่ยว บางชุมชนเริ่มจากหน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นกรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด กรมการพัฒนาชุมชน หน่วยงานรัฐในพื้นที่ มหาวิทยาลัย หรือองค์การบริหารส่วนตำบล เข้าไปร่วมกันในการวางแผนและดำเนินการในระยะแรกทั้งการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ จนถึงกำลังบุคลากรในการตั้งต้นของการท่องเที่ยวโดยชุมชนระยะแรก หรือ เกิดขึ้นจากตัวชุมชน ผู้นำชุมชนทั้งประเภทที่เป็นทางการ กับผู้นำที่ไม่เป็นทางการในการตั้งต้น หรือ เริ่มแรกของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เริ่มต้นจากการมีกิจกรรมอื่นๆ โดยเฉพาะกิจกรรมพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชน จนมีความเข้มแข็ง ก็เริ่มจะมีผู้มาดูงานกิจกรรมเหล่านั้น ซึ่งผู้มาดูงานอาจจะมาไกล มีงบประมาณจำกัด ไม่สามารถไปพักในโรงแรม รีสอร์ท ที่อยู่ในเขตเมืองได้ จำเป็นต้องเกิดการพักค้าง เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มบางน้ำผึ้งพอเพียง (ปี 2552) หรือ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้รับการแนะนำหรือบอกต่อจากชุมชนท่องเที่ยวชุมชนอื่น ๆ เช่น ชุมชนเกาะพิทักษ์ ชุมชนบ้านทองตมใหญ่ ที่แนะนำนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมกลุ่ม จนทำให้เกิดการทำที่พักค้างแบบโฮมสเตย์ จนสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกับการดูงาน โดยพาชม

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงกับชุมชน รวมถึงการจัดการที่พิศค้างแบบโฮมสเตย์ สิ่งต่างๆเหล่านี้คือจุดเริ่มต้นสำหรับชุมชนที่ต้องการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจุดเริ่มต้น จนถึงการจัดการและการพัฒนา

กระบวนการสร้างการท่องเที่ยวชุมชน

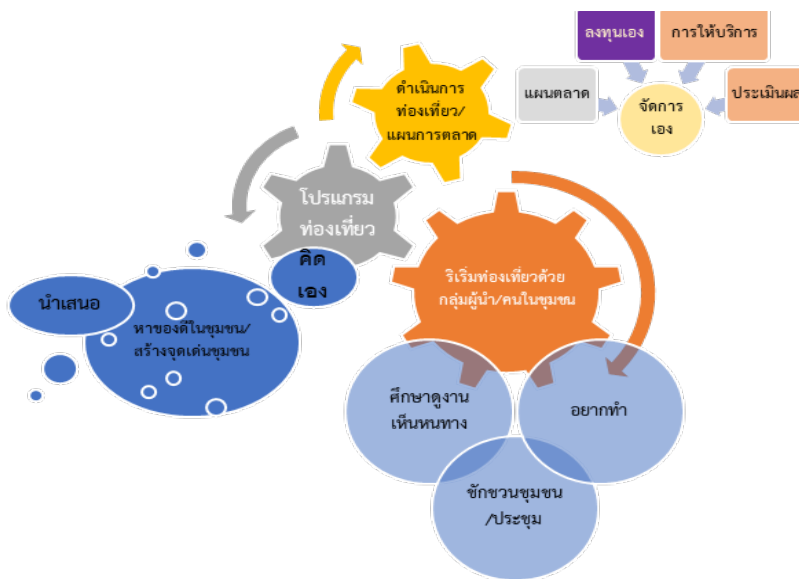
กระบวนการในการสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชน มักจะมีจุดเริ่มต้นคล้ายคลึงกันแทบจะทุกชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งกระบวนการสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชนออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. กระบวนการสร้างการท่องเที่ยวด้วยตัวชุมชนเอง กระบวนการสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เกิดจากการระเบิดจากข้างใน เกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชน อาจจะมาจากผู้นำที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเริ่มต้นที่มองเห็นศักยภาพในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี เรียกว่า **เห็นของดีของชุมชน** และมองเห็นสิ่งที่จะนำเสนอขายต่อนักท่องเที่ยว รวมตัวกันมาทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยลักษณะสะเปะสะปะในช่วงแรก ด้วยตัวชุมชนไม่ว่าจะเป็นการทบทวนตัวเอง ความต้องการของชุมชน หาข้อมูล จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว อาจจะเกิดจากการดูงานของพื้นที่อื่นๆ ผ่านงานพัฒนาชุมชน และนำมาประยุกต์ใช้ของตนเอง และทำการตลาดท่องเที่ยวด้วยตัวชุมชนเอง (ภาพที่ 3.1) เช่น ชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก อยู่กันแบบเครือญาติ มีการลงแขกช่วยเหลือกัน ในระยะแรก ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการน้อยมาก อยู่แบบพึ่งตนเอง ส่วนใหญ่ทำสวนสมรม เริ่มต้นจากพื้นที่พู่ทางด้านเศรษฐกิจจาก

การเกิดภัยพิบัติจากการเกิดอุทกภัยในปี 2531 เริ่มมีการนำพื้นที่ โดยเฉพาะสวนสมรม มาเป็นจุดขายในเบื้องต้น กับการมีกลุ่มมัตย้อมกลุ่ม สมุนไพร กลุ่มสมุนไพร นำเปลือกมังคุดมาทำสบู่สมุนไพรเปลือกมังคุด และกลุ่มแปรรูปสินค้าเกษตรได้แก่ ทุเรียนกวน ซึ่งเป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นใน ชุมชนในช่วงแรก อีกทั้งได้พัฒนาการให้บริการ เช่น การนำทางเดินป่าขึ้น เขาหลวง (เพราะคีรีวงอยู่ในบริเวณเชิงเขาหลวง ซึ่งสามารถเดินทาง ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้) ลูกหาบ จัดที่พักแบบโฮมสเตย์ มีการท่องเที่ยว เชิงเกษตรนอขนานในสวนสมรม มีการจัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ เป็นองค์กรกลางที่มีการจัดการมีการแบ่งหน้าที่ไปยังกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน นำเสนออาหารพื้นบ้าน ในคีรีวง ซึ่งมา จากใช้ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรม การทำการเกษตรสวนสมรม ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มเป็นแหล่งก่อเกิดรายได้ แก่ชุมชน จากการมีทุนดังกล่าวทำให้ทางชุมชนคีรีวง ดำเนินการเริ่มต้น สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และจัดการในส่วนของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ให้กับคนในชุมชน และมีความเป็น เอกลักษณะเฉพาะตัวด้านการร่วมมือของชุมชน จึงมีผลในการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในคีรีวง ได้มี หน่วยงานราชการ องค์กรบริหารส่วนตำบล และเปิดโอกาสในการมีส่วน ร่วมทั้งด้านข้อมูล และการแสดงความคิดเห็นจนกำหนดเป็นแผนการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในธรรมชาติผ่านเวทีประชาคม สู่การปฏิบัติจน ประสบความสำเร็จ

แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันพบว่าคีรีวงเริ่มประสบปัญหาและ ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดการกระตุ้นจากหน่วยงานของรัฐที่

เข้ามาส่งเสริม โดยเน้นเรื่องจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไปอย่างมาก และคน
 ศีรีวงส่วนใหญ่ที่ทำกินด้วยการเกษตรแบบสวนสมรม ไม่ได้ได้รับประโยชน์
 จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ ผู้ที่ได้รับประโยชน์ในชุมชนมีเพียง
 ร้อยละ 10-15 เท่านั้น เริ่ม การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยเฉพาะการ
 รุกพื้นที่ป่าหรือรुकกล้าลำน้ำ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาโดยไม่มีการศึกษาขีด
 ความสามารถในการรองรับนำท่องเที่ยว พบปัญหาขยะ ภูมิทัศน์เริ่มเสื่อม
 โทรม จำนวนรีสอร์ทมีขึ้นมากจนไม่สามารถควบคุม จนชาวบ้านเรียกร้อง
 ให้มีการสร้างความตระหนักและหาทางออกผ่านเวทีประชาสังคมศีรีวง ที่
 วิหารวัดศีรีวง โดยมีการเรียกร้องยังนักธุรกิจ ผู้นำ ให้คำนึงถึงผลประโยชน์
 ส่วนรวม จัดตั้งเป็นคณะกรรมการบริหารพื้นที่ รวมถึงการปันค่าที่พักของ
 ธุรกิจที่พักเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อสร้างบรรทัดฐานการอยู่ร่วมกัน
 ระหว่างธุรกิจกับชุมชน (ทวิ มีเงิน,2563)

ภาพที่ 3.1 การเริ่มต้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. กระบวนการสร้างการท่องเที่ยวชุมชนด้วยการหนุนเสริม งานวิจัย การสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกระบวนการหนุนเสริม จากงานวิจัย ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่เรียนรู้วางแผนโดยการมีการเตรียมความพร้อม และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นกระบวนการวิจัยที่ค้นหาคำตอบของชุมชนที่จะต้องการทำการท่องเที่ยว ผ่านการหนุนเสริมของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หน่วยงานแรกที่มาหนุนเสริม จนปัจจุบันก็ยังดำเนินการอยู่ คือ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community based tourism: CBT) โดยในระยะแรก สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนดำเนินการวิจัยร่วมกับชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2549 โดยความร่วมมือของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลุ่มงานวิจัยท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ในฐานะเป็น node หนึ่งของสกว. ท้องถิ่น ปัจจุบัน CBT มีฐานะเป็นนิติบุคคลในนาม มูลนิธิสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (สุภาวิณี, 2558) และยังคงดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอีกหลายๆชุมชน

นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการกระบวนการในการสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยใช้งานวิจัยเข้ามาเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยสถาบันการศึกษาได้แก่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

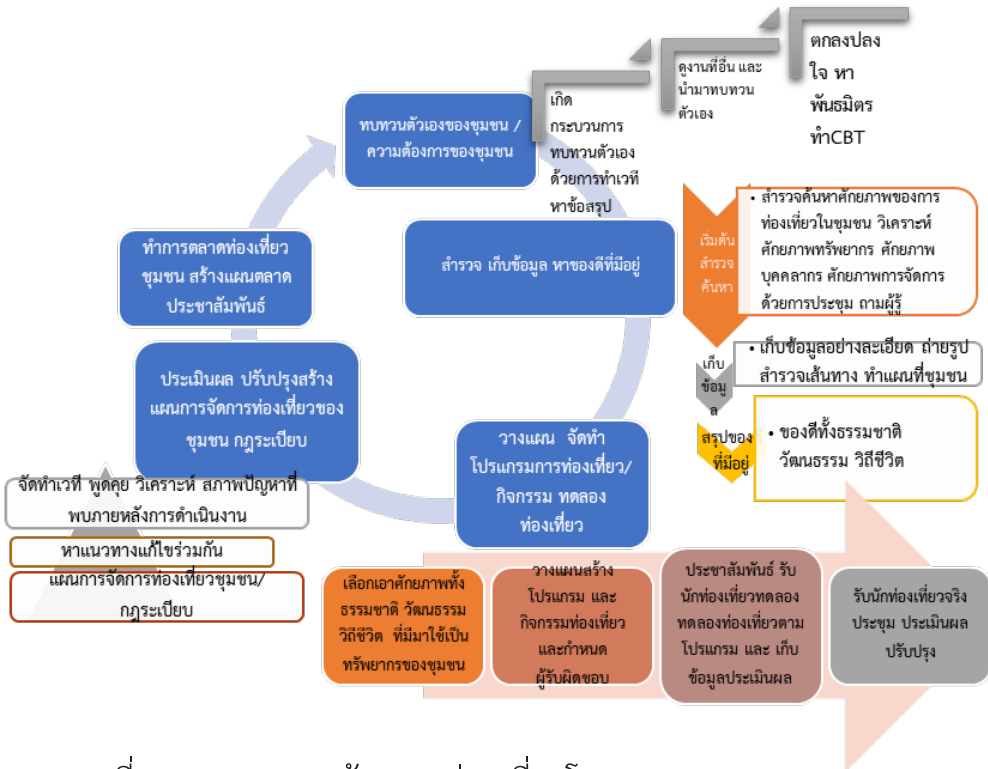
โดยกระบวนการในการใช้งานวิจัยเพื่อนำมาสู่การเริ่มต้นและพัฒนาการท่องเที่ยว ได้เริ่มจากชุมชนมีความต้องการที่จะดำเนินการทางการท่องเที่ยวและมองเห็นศักยภาพเชิงพื้นที่ วัฒนธรรม ศักยภาพของคน ก็จะเริ่มต้นหาคำตอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า รูปแบบใดที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนเอง ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่ใน

รูปแบบศักยภาพ หาของดีของท้องถิ่น การเก็บรวบรวมข้อมูลก็ใช้กระบวนการและสร้างเครื่องมือโดยตัวชุมชน ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ การประชุม และกระบวนการทำเวทีรับฟังความคิดเห็นจากคนในชุมชน สร้างแผนและโปรแกรมการท่องเที่ยว แบ่งงานกันทำในกลุ่มชุมชน ทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชักชวนนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาเที่ยว และนำไปสู่การประเมินผล ผ่านเวทีการประชุมและการคิดวิเคราะห์ร่วมกัน จนไปสู่การทำตลาดท่องเที่ยวโดยชุมชน เมื่อดำเนินการไปได้สักระยะก็ทบทวนตัวเองและความต้องการของชุมชน และเข้าสู่กระบวนการวิจัยเดิมเพื่อให้ได้คำตอบจนนำไปสู่การปรับปรุง

ยกตัวอย่างเช่น บ้านแพมบก ที่มีการท่องเที่ยวเริ่มจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาจากการซีจรรย์ยานยนต์เข้ามาท่องเที่ยวที่หมู่บ้านมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ น้ำตกแพมบก น้ำตกหัวแพม จุดชมวิว และในปี 2550 ได้มีบริษัท จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวผจญภัย Zipline เข้ามาใช้พื้นที่ป่าในการจัดกิจกรรมโหนสลิงเพื่อให้บริการกับนักท่องเที่ยว โดยบริษัทจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งให้กับชุมชนและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ซื้อหุ้นของบริษัท ในลักษณะหุ้นส่วน partner มีคนในชุมชนจำนวน 7 คนซื้อหุ้นในราคาหุ้นละ 1,600 บาท รวมจำนวนหุ้นที่คนในชุมชนถือไว้ 129 หุ้น แต่ผลประกอบการไม่ดีนักและผู้ถือหุ้นไม่ได้รับผลตอบแทนเนื่องจากไม่ได้รับความนิยมนักจากนักท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนหาทางที่จะหาคำตอบในการทำวิจัยโดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่นในการเก็บรวบรวมข้อมูลคิดวิเคราะห์ของตนเอง ด้วยการทำวิจัยเรื่อง โครงการวิถีพอเพียงเพื่อการ

จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
แพมบก (นายพงศ์พิพัฒน์ เครื่องพ่นด และคณะ,2557) ในงานวิจัยมี
กระบวนการในการสำรวจข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยว ทรัพยากรที่มีอยู่ใน
ชุมชน ข้อมูลด้านอาหารท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อในบ้าน
แพมบก ประวัติศาสตร์ชุมชน ศิลปะการแสดงที่มีอยู่ในชุมชน ข้อมูล
พื้นฐานนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในอำเภอปาย ผู้เก็บข้อมูลคือ คน
ในชุมชน ทั้งผู้ใหญ่และเยาวชนทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจนนำไปสู่การ
วิเคราะห์ ว่ามีข้อดีของชุมชนใดบ้างที่จะนำมาเป็นทรัพยากรการ
ท่องเที่ยว จนสู่การออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวด้วยตัวชุมชน อบรม
ศักยภาพมัคคุเทศก์ท้องถิ่นร่วมกับชุมชนแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง
จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อฝึกพัฒนาศักยภาพคนนำเที่ยวในชุมชน ตลอดจน
การศึกษาดูงานชุมชนอื่นที่เคยทำการท่องเที่ยวชุมชนจนไปสู่กระบวนการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน และนำไปสู่การสร้างโปรแกรมการ
ท่องเที่ยว และมีนักท่องเที่ยวทดลองท่องเที่ยวตามโปรแกรมที่กำหนด ซึ่ง
ถือว่าเป็นการปฏิบัติการ รับนักท่องเที่ยวของจริง จนนำมาสู่การวิเคราะห์
ปัญหาและนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข ด้วยกระบวนการนี้จะทำให้คนใน
ชุมชนได้มีส่วนร่วมและเห็นกระบวนการของการเก็บข้อมูล อันจะนำไปสู่
การวิเคราะห์ เข้าหลักการของ PDCA (Plan Do Check และAct) ซึ่ง
เป็นวงจรของการบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพ ดังภาพที่ 3.2 ซึ่งคล้ายกับ
งานของสินธุ์ สโรบล และคณะ(2546) ที่กล่าวถึงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นใน
การแก้ไขปัญหาของชุมชนไว้ว่า ในอดีตการทำการศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไข
ปัญหาของชุมชนเป็นการมองจากคนนอก ชาวบ้านถูกทำวิจัย ปัจจุบัน
ชาวบ้านเริ่มที่จะทำวิจัยเพื่อออกแบบการท่องเที่ยวของตนเอง และใน

อนาคตชาวบ้านจะทำวิจัยเองเพื่อจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจะทำให้เป็นการเกาให้ถูกที่คั่นั่นเอง (ภาพที่ 3.3)

ภาพที่ 3.2 วงจรการสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 3.3 เส้นทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิจัยการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรของชุมชน
ที่มา: สินธุ์ สโรบล และคณะ (2546)

3. กระบวนการสร้างการท่องเที่ยวชุมชนด้วยหน่วยงานของรัฐ ชุมชนที่เริ่มต้นโดยหน่วยงานของรัฐ มักจะถูกจัดสร้างการท่องเที่ยวชุมชน ด้วยนโยบายของหน่วยงานรัฐที่เข้ามาดำเนินการจัดตั้ง เช่น โครงการชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี ของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีแนวคิดที่จะดึงกำลังซื้อจากนักท่องเที่ยวเข้าชุมชน และทำให้เกิดการกระจายรายได้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตัวเองของชุมชน ดังแนวคิดการพัฒนาในภาพที่ 3.4 โดยมีกระบวนการทำงาน มาตรการ และงบประมาณจากรัฐบาล ทั้งการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก พัฒนาสินค้าและบริการทางด้านการท่องเที่ยว เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว และส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว ซึ่งในการดำเนินการมีคู่มือและแนวทางในการคัดเลือกซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพื้นที่จากการประชุมในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด มีแนวทางดำเนินกิจกรรมชัดเจนจากรัฐ ซึ่งมีลักษณะการบริหาร และวางแผนแบบ top down (ภาพที่ 3.4)

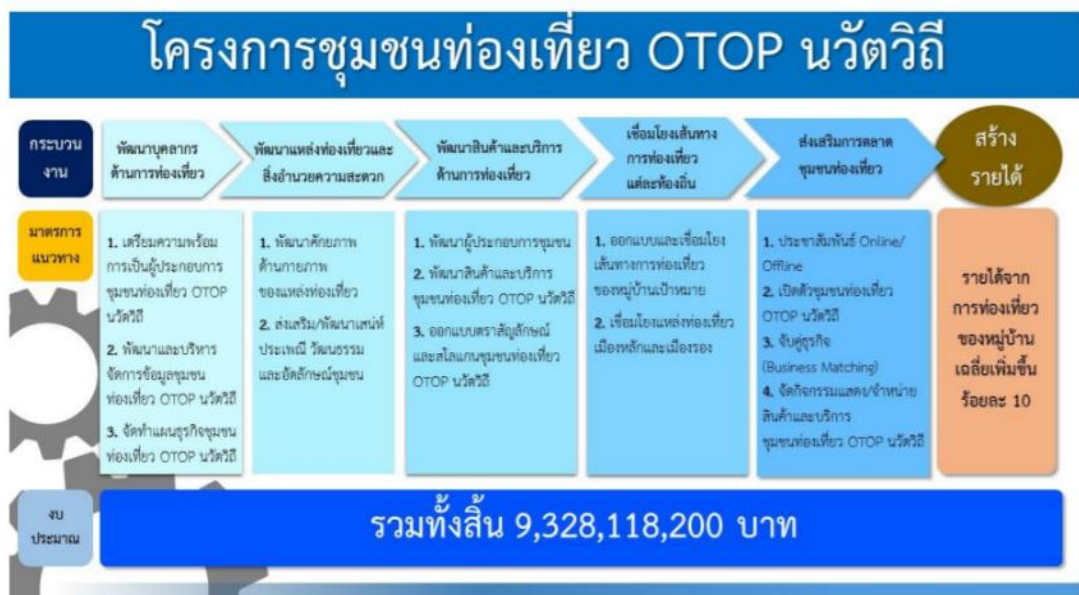
ผลที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ ซึ่งจากการศึกษาของอุกฤษฏ์ (2563)การประเมินผลการดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOPนวัตวิถี ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.31 ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับการศึกษาของปิยงกูร พวงแก้ว (2562) เรื่องการดำเนินงานของโครงการหมู่บ้าน/ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี กรณีศึกษาบ้านท้ายดง หมู่ที่ 1 ตำบลกระปือ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ด้านรายได้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน พบว่าคนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจับจ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยว มีรายได้จากการจำหน่ายผัก ผลไม้ในสวน

ผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่มีการแปรรูปและมีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความสวยงาม จนสามารถขายให้นักท่องเที่ยวและสร้างรายได้เพิ่มขึ้นได้

ภาพที่ 3.4 แนวคิดการพัฒนาOTOP รูปแบบใหม่ นวัตวิถี

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน ,2561

ภาพที่ 3.5กระบวนการทำงาน OTOP รูปแบบใหม่ นวัตวิถี

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน,2561

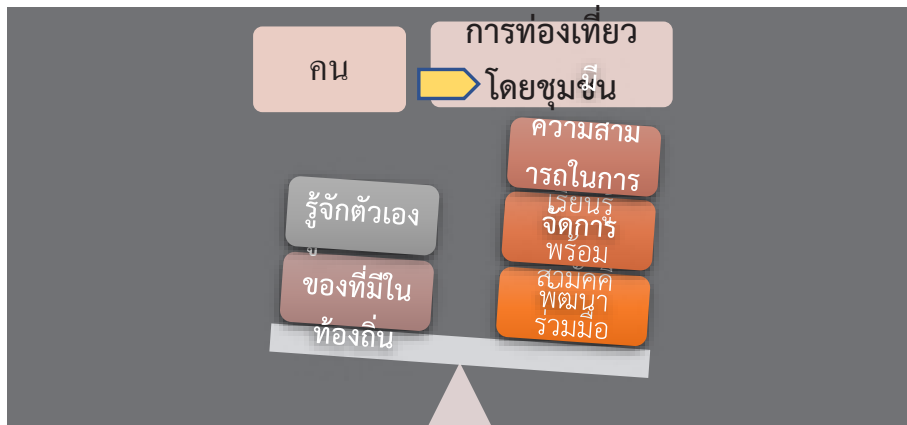
สำหรับลักษณะการทำงานของภาครัฐในการกำหนดนโยบาย ที่มีลักษณะการวางแผนงานหรือกำหนดโครงการที่มีลักษณะ top-down นั้นคือ มาจากนโยบายของรัฐ การสนับสนุนงบประมาณของรัฐ รวมถึงการกำหนดวิธีการทำงานที่กำหนดด้วยหน่วยงานรัฐ ชุมชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามรัฐที่กำหนดและต้องการให้เป็น และได้รับการสนับสนุนงบประมาณ แต่ไม่เกิดความยั่งยืน เมื่อรัฐได้ถอนตัวออกไป หรือไม่ได้สนับสนุนทุน ในการสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชน ถ้ารัฐจะดำเนินการเพื่อสนับสนุนหรือส่งเสริมจะต้องใช้ลักษณะของการส่งเสริมให้ชุมชนมีความต้องการที่จะทำการท่องเที่ยว และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชนและคนในชุมชนให้มากที่สุดเพื่อเกิดความยั่งยืน

อย่างไรก็ตามก็มีการท่องเที่ยวในชุมชน หลายๆที่ที่เริ่มจากรัฐ หน่วยงานของรัฐ หรือคนของรัฐเข้ามาสนับสนุน จุดประกายความคิด และทางชุมชนได้ดำเนินการต่อแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ในการกำกับดูแลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่ทำหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ เป็นองค์กรกลางที่กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ และประสานกับท้องถิ่นหรือพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวให้สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ โดยอยู่ภายใต้ขีดความสามารถของพื้นที่ โดยกระบวนการของอพท. ได้ดำเนินการผ่านทั้งกระบวนการวิจัยและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งหนุนเสริม และเปรียบเสมือนพี่เลี้ยงที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ศักยภาพชุมชนในทำการท่องเที่ยว

ซึ่งชุมชนที่มีความต้องการในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำเป็นต้องพิจารณาว่าจะเลือกแนวทางใดที่จะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการทำการท่องเที่ยวที่จะมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ชุมชนได้รับประโยชน์จากการทำการท่องเที่ยว มีการกระจายรายได้ให้ทั่วถึง ไม่ไปถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือ เป็นแหล่งทรัพยากรแต่คนนอกเข้ามาครอบงำผลประโยชน์นั้น โดยปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการท่องเที่ยวนั้นต้องประกอบด้วย 3 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

1) ศักยภาพของคน โดยศักยภาพของคนในพื้นที่ เริ่มจากคนในชุมชนต้องรู้จักตัวเอง อย่างน้อยรู้ความต้องการของชุมชน รู้จักวิถีดั้งเดิมของตนเอง เพื่อเตรียมความพร้อม สามารถบอกเล่าข้อมูล มีความพร้อมในการเรียนรู้ มีความสามัคคี ร่วมกันทำงาน ซึ่งสำคัญที่สุด เพราะการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนที่เข้าไปพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะให้ความสำคัญกับคน โดยเฉพาะคนในท้องถิ่น บทบาทของคนในท้องถิ่น ตั้งแต่กระบวนการก่อนดำเนินการทำท่องเที่ยว ด้วยการศึกษาศักยภาพ หาคำตอบด้วยคนในพื้นที่เอง ทำความเข้าใจตัวเอง ผ่านการคิดวิเคราะห์ และเลือกที่จะนำเสนอสิ่งที่ดี สิ่งที่มี สิ่งที่เป็น หากชุมชนจะเลือกสิ่งใดมาใช้หรือนำเสนอ ต้องมีส่วนร่วมในการเลือกและตัดสินใจ (ภาพที่ 3.6)

ภาพที่ 3.6 ศักยภาพของคนในพื้นที่ เพื่อทำการทองเที่ยวชุมชน

2) ศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพของพื้นที่ที่จะทำการทองเที่ยว หมายถึง ศักยภาพในการรองรับการทองเที่ยวของพื้นที่ ความสวยงามของแหล่งทองเที่ยว ทรัพยากรที่สามารถเชื่อมโยงมาทำการทองเที่ยวโดยชุมชนและนำเสนอขายให้กับนักทองเที่ยวได้ ไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ที่คนในชุมชนรู้จักและหวงแหนสืบสานกันต่อมา ที่จะนำมาจัดการได้อย่างยั่งยืน

3) ศักยภาพด้านการจัดการ เป็นศักยภาพที่สำคัญสำหรับการจัดการ ทั้งการจัดการพื้นที่และจัดการคน โดยมีองค์กรในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม จัดการศักยภาพพื้นที่ และจัดการทรัพยากรคนเพื่อให้เกิดความสมดุลในการทำงานท่ามกลางคนหมู่มาก โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการเรียนรู้ รู้วิธีการจัดการบริการ จัดการปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและจากนักทองเที่ยวโดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบ จากการทองเที่ยว มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนร่วมกัน ลักษณะของการจัดการก็ใช้ความร่วมมือกันเป็นกลุ่ม /องค์กร โดยการนำของผู้นำที่

ได้รับการยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว โดยชุมชน มีความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หรือภาคี เครือข่ายที่ดำเนินการการท่องเที่ยวชุมชนด้วยตนเอง มีการพูดคุยกำหนด แนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการ ท่องเที่ยวอย่างไร ยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการ กระจาย จัดสรรรายได้ได้อย่างไร เพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่ กำหนดร่วมกันของคนในชุมชน มีการกำหนดขีดความสามารถในการ รองรับการท่องเที่ยวของชุมชนผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์และลอง ปฏิบัติ

แต่ละชุมชนที่ต้องการทำการท่องเที่ยวต้องนำข้อมูลที่มีอยู่ ทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ศักยภาพทั้ง 3 ด้าน เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ของการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งชุมชนอาจจะเริ่มต้นจากรูปแบบใด ก็ตามแต่ต้องคำนึงถึงเรื่องของการมีส่วนร่วมของสมาชิกและคนในชุมชน ที่สำคัญคือต้องมีเป้าหมายร่วมกันในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่ง ทุกฝ่ายหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) จากการท่องเที่ยวต้องร่วม รับประโยชน์ ร่วมรับผิดชอบ ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวและร่วม แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยว บุคคลที่ประกอบ อาชีพอื่นในชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนก่อให้เกิดการกระจาย รายได้ คนส่วนใหญ่ต้องได้รับประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ มีส่วนในการช่วยใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบางพื้นที่หรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบทอดวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน แต่ใน ขณะเดียวกันก็อาจจะเกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว ซึ่งต้องมีวิธีการใน การวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม

หรือทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งสำคัญที่สุดคือการบริหารจัดการ การจัดการคน การจัดการพื้นที่ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

การเริ่มต้นที่ยั่งยืน

ในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการการท่องเที่ยวในพื้นที่ ชุมชนสามารถประเมินได้ดังนี้

1. รู้จักการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนที่อยากทำการท่องเที่ยวต้องรู้จักการท่องเที่ยวโดยชุมชน รู้ว่าการทำการท่องเที่ยวจะเกิดผลกระทบอะไรบ้างทั้งผลกระทบทางบวกและผลกระทบทางลบ
2. รู้จักตนเอง รู้ว่าต้องการอะไร เป็นส่วนที่สำคัญสำหรับการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพราะถ้าชุมชนไม่มีความต้องการ การท่องเที่ยวที่เข้าไปก็เหมือนกับการไปบังคับให้ทำ รู้ว่าจะทำท่องเที่ยวไปทำไม ทำเพื่อใคร และตอบโจทย์อะไร หากคำตอบกระบวนการหาคำตอบก็ต้องมาจากการพูดคุยกันในชุมชน ซึ่งทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการตอบโจทย์หรือหาคำตอบคือการสร้างเป้าหมายของชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยว ภายหลังจากคำตอบความเป็นตนเอง ด้วยการประเมินศักยภาพของชุมชนด้วยการสำรวจของดี ของที่มี ศักยภาพของพื้นที่ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ศักยภาพของคนในการให้บริการไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหารพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าขานของชุมชน
3. รู้จักเพื่อนร่วมทาง หรือเพื่อนข้างบ้าน การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่สามารถทำคนเดียวได้ ต้องรู้จักคนในชุมชนที่เป็นเพื่อนในบ้าน ยังต้องรู้จักเพื่อนข้างบ้านหรือเพื่อนร่วมทำงาน ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากกา

รท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นชุมชนใกล้เคียง ภาครัฐ เอกชน ที่อาจมีส่วนได้ ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือมาเสริมสร้างกำลัง จุดแข็งและ แก่ไขจุดอ่อนร่วมกัน หรืออาจจะนำมาสู่การสร้างตลาดให้กับ การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ โดยลักษณะของการรู้จักเพื่อนอาจจะเพียงแค่รู้จัก และขอคำปรึกษา หรือรู้จักและเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วน (partnership) เหมือนบ้านผาหมอน ที่มีหุ้นส่วนทางธุรกิจกับบริษัททัวร์ต่างชาติ สร้าง บ้านพัก Bamboo Pink house มีการร่วมลงทุนทั้งเงินและแรงในการ สร้างบ้านพัก ทุกคนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ (<http://cbtchiangmai.org/detail.php?id=12>)

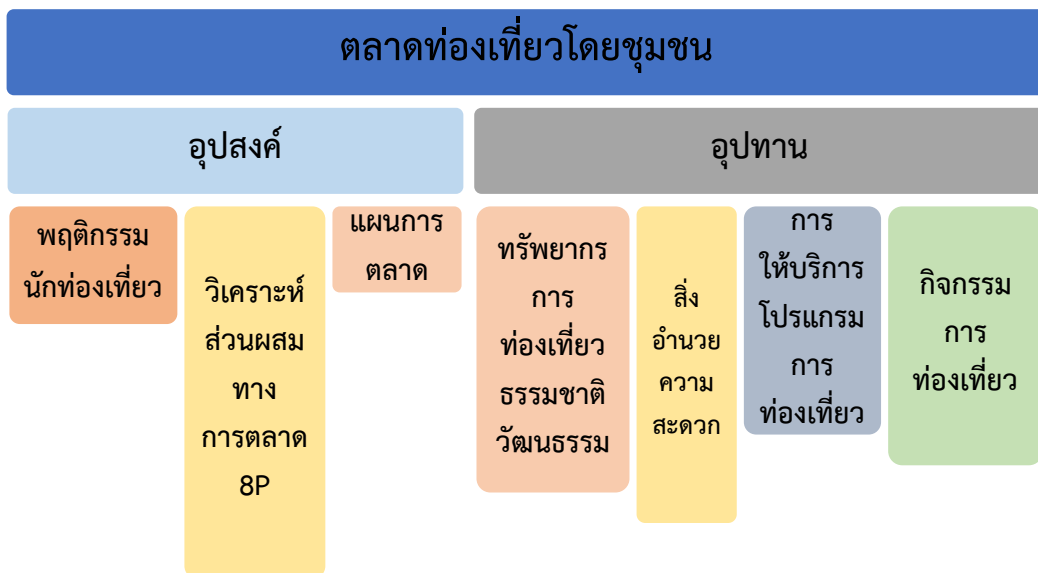
4.วางแผนและกำหนดเป้าหมาย ในการรู้จักเป้าหมาย และ กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนนำไปสู่การวางเส้นทางการพัฒนาของการ ท่องเที่ยวในชุมชนโดยการบริหารจัดการให้เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งถ้าจะ ให้ดีต้องมีการวางแผนทั้งด้านการแผนบริหารคน แผนการจัดการทุน และ แผนการจัดการตลาด เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ที่ชุมชนกำหนดร่วมกัน ซึ่ง แผนงานอาจจะทำเป็น 3 ระยะคือระยะ 1 ปี ระยะ 3 ปี และระยะยาว 3 ปีขึ้นไป ในการกำหนดแผนงานนั้น เมื่อดำเนินการไปได้สักระยะทาง ชุมชนต้องคอยทบทวนแผนงานเพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย และเมื่อไม่ สามารถบรรลุตามเป้าของแต่ละตัวได้แล้ว ต้องทบทวน วิเคราะห์ร่วมกัน ว่าเพราะอะไรจนนำไปสู่การปรับแผนงาน ได้เช่นกัน

ภาพที่ 3.7 ความต้องการของชุมชนในการทำการท่องเที่ยว
ที่มา: ดัดแปลงจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563

5. รู้จักตลาด ในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็เหมือนกับการทำธุรกิจทั่วไปที่ต้องมีการวางแผนการทำตลาด เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้จัก และต้องรู้จักนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ ต่างก็มีจริตที่แตกต่างกัน ต้องรู้ที่มา ความต้องการและวัตถุประสงค์ของการมาเที่ยว ที่แตกต่างกัน อาจจะแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวแบ่งออกเป็นนักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ใดในการมาท่องเที่ยวชุมชน มาเป็นกลุ่ม หรือมาเป็นครอบครัว คู่รัก เพื่อน หรือชอบเที่ยวแบบมาเฉพาะวันหยุด /ชอบผจญภัย/ประหยัด หรือการใช้ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวนาน สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะนำไปสู่การวิเคราะห์และปรับโปรแกรมการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนจะสามารถดำเนินการจัดการกับโปรแกรมการท่องเที่ยวได้ภายในชุมชน ซึ่งการรู้จักพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจะนำไปสู่ความเข้าใจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเป้าหมาย เช่น นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกชอบการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เดินป่า หรือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น ชอบภูมิปัญญาการทอผ้า ชอบความสนุกสนาน กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ หรือนักท่องเที่ยวที่นิยมการซื้อของที่ระลึก ของฝาก เป็นต้น ทางชุมชนต้องดำเนินการสร้างหรือพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เพื่อ

ตอบสนองความต้องการ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงความเป็นตัวตนของชุมชน และนำไปสู่การทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยเชิญกลุ่มเป้าหมายมาเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยวทดลองและนำไปปรับปรุงโปรแกรมหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

ภาพที่ 3.8 องค์ประกอบการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

6. การสร้างมูลค่าเพิ่มของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการเรียนรู้จาก นักท่องเที่ยว เพื่อให้มูลค่าที่เกิดจากการท่องเที่ยวนั้นสูงขึ้น แม้ปริมาณนักท่องเที่ยวยังคงเท่าเดิม การสร้างมูลค่าเพิ่มอาจจะทำในรูปแบบการสร้าง แหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่น เช่น ในท้องถิ่นบ้านเชิงดอย มีผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามอยู่แล้วก็นำนักท่องเที่ยวไปร่วมในการเก็บเกี่ยวคราม ร่วมก่อหม้อคราม ย้อมครามในโปรแกรมการท่องเที่ยว เพื่อนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้เรื่องของครามกว่าจะมาเป็นครามและผ้าฝ้ายการย้อมคราม เป็นต้น เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าของผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

หรือการทำworkshop ในโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน การย้อมสีหรือผ้าเช็ดหน้าจากคราม เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มและทำให้เกิดความประทับใจเป็นต้น (ภาพที่ 3.9)

ภาพที่ 3.9 โปรแกรมการท่องเที่ยวที่มีการเพิ่ม workshop คราม

หรือการพัฒนาสินค้าที่ระลึกที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อสร้างการระลึกถึง และเป็นการสร้างสินค้าที่สร้างมูลค่าทางการตลาดได้อีกด้วย หรือการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว ที่มีการคิดชื่อเฉพาะกับเส้นทางโดยการคิดชื่อเฉพาะ (Theme) ให้กับเส้นทาง และเป็นสร้างความน่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวและเพิ่มมูลค่าให้กับสถานที่อีกด้วย เช่น สกลนครท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า รักษาไว้ให้ยั่งยืน เป็นต้น (ภาพที่ 3.10)

ภาพที่ 3.10 ตัวอย่างการตั้งชื่อเส้นทางท่องเที่ยว การสื่อความหมาย เพื่อให้เกิดการจดจำ ของจังหวัดสกลนคร

ที่มา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ,2560

7. การสื่อสารเพื่อให้รู้จักชุมชน ในการสื่อสารเพื่อให้รู้จักตัวชุมชน แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน เป็นแรงเสริมสนับสนุนจากผู้รับสาร และเมื่อผู้รับสารเป็นเป้าหมายทางการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งอาจทำได้หลายทางด้วยกัน ได้แก่ การรู้จักช่องทางการประชาสัมพันธ์ สื่อท้องถิ่น สื่อสาธารณะ สื่อออนไลน์ นอกจากการใช้การสื่อสารแบบปากต่อปาก แต่อย่างไรก็ตามการใช้สื่อใดก็ต้องพิจารณาถึงช่องทางที่จะเข้าสู่นักท่องเที่ยวเป้าหมาย โดยตรงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของการสื่อสารสูงสุด ช่องทางที่ดีที่สุดในปัจจุบันคือสื่อออนไลน์ สื่อโซเชียลมีเดีย สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะวัยรุ่น วัยกลางคน เพราะทุกวันนี้ประสิทธิภาพของการทำการตลาด นอกจากนี้การสื่อสารกับสังคมภายนอกจะเป็นการเปิดตัวชุมชนท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวให้คนทั่วไปได้รู้จัก หรือการเปิดตัวให้สื่อต่างๆ เข้ามารู้จักและมีการเผยแพร่ชุมชน เช่น รายการคาราวานสำราญใจเที่ยวไปในชุมชน ไทยทีวีสีช่อง 3 ที่ทาง

รายการได้นำของดีของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โปรแกรมการท่องเที่ยว นำเสนอให้ผู้รับสารได้ดูและจดจำแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ เป็นต้น (ภาพที่ 3.11)

ภาพที่ 3.11 ตัวอย่างการสื่อสารของรายการคาราวานสำราญใจ เที่ยวไปในชุมชน สื่อที่นำเสนอการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นอกจากนี้ยังมีบางชุมชนที่ดำเนินการสร้างสื่อออนไลน์ผ่าน facebook ให้เห็นกิจกรรมการท่องเที่ยวก็ถือว่าเป็นการสื่อสารอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวหรือภาคส่วนอื่นๆ รู้จัก เช่น ชุมชนท่องเที่ยวบ้านหนองสำนที่มีการเขียนเรื่องราวต่างๆ ของชุมชนท่องเที่ยวพร้อมการสื่อสารด้วยการถ่ายรูปและนำมาลงในสื่อสังคมออนไลน์ พร้อมขายโปรแกรมท่องเที่ยวเมื่อเวลาชุมชนทำการเปิดขายการท่องเที่ยวผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ไปด้วย ซึ่งที่ชุมชนบ้านหนองสำน จังหวัดสกลนคร มีการขายทริปให้กับนักท่องเที่ยวในปริมาณที่มาก และมีสื่อได้เข้าไปถ่ายทำรายการหลายๆรายการซึ่งก็ถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านหนองสำนไปด้วยในตัว (ภาพที่ 3.12)

ภาพที่ 3.12 ตัวอย่าง การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารระหว่าง

ชุมชนกับนักท่องเที่ยวและสื่อสารกับผู้คนภายนอกชุมชน

8. รู้จักขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนที่จะเริ่มทำการท่องเที่ยวต้องเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริมให้กับชุมชนไม่ใช่รายได้หลัก เพราะถ้ายึดการท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก วิถีชีวิตของคนในชุมชนอาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นปัญหาเมื่อไม่มีนักท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวเสื่อมความนิยมเมื่อทำท่องเที่ยวต้องรู้จักพอประมาณ กำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชน ว่าต้องการรับนักท่องเที่ยวในปริมาณกี่คน รับช่วงไหน รับทุกวันหรือรับนักท่องเที่ยวเฉพาะวันหยุด อีกทั้งการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับจะช่วยปกป้องวิถีชีวิตชุมชน ยังปกป้องสิ่งแวดล้อมที่เกิดปัญหาหรือผลกระทบ การเกิดมลสารหรือมลพิษขึ้นได้จากการท่องเที่ยว เช่น ปัญหาขยะที่มากจนเกินการจัดการ เป็นขยะตกค้างและเป็นมลพิษในชุมชน เป็นต้น

ยกตัวอย่างเช่น ชุมชนเกาะพิทักษ์ จังหวัดชุมพร ที่มีการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวด้านกายภาพพบว่าขีดความสามารถในการรองรับได้ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ พื้นที่พักค้าง พื้นที่ลานจอดรถ และห้องน้ำ-ห้องสุขา มีระดับการใช้ประโยชน์ปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง (At & Approaching CC) เป็นต้น (เบญจมาศ ฌ ทองแก้ว, 2557)

9. กระจายผลประโยชน์ ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญเพราะเมื่อเกิดรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน ที่ดำเนินการคิดร่วมกัน ทำร่วมกัน ตามเป้าหมายและแผนงานที่วางไว้ จนถึงขั้นขาย ต่อไปคือการวางแผนเรื่องการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม กระจายงาน ความรับผิดชอบ และต้องมีการกระจายเงินที่เป็นรายได้ อาจจะมีการแบ่งกลุ่มงานกันทำ หรือการกระจายรายได้เฉพาะคน ที่ในชุมชนมีคนมีความรู้เรื่องสมุนไพร แพทย์พื้นบ้านอาจจะบรรจุเรื่องของการไปเยี่ยมชม ศูนย์เรียนรู้เรื่องสมุนไพร ทดลองทำลูกประคบ เหมือนบ้านดงบัง จังหวัดปราจีนบุรีที่นักท่องเที่ยวที่เข้าไปท่องเที่ยวในหมู่บ้านดงบังนอกจากจะซื้อเรื่องของพันธุ์ไม้ เรียนรู้เรื่องของการทำสวนสมุนไพร สมุนไพรตากแห้ง แล้วยังเรียนรู้เรื่องการทำลูกประคบสมุนไพร (ภาพที่ 3.)ได้อีกด้วย ซึ่งการกระจายผลประโยชน์และรายได้ควรกระจายผลประโยชน์และรายได้ให้เกิดความเป็นธรรมและทั่วถึง ทุกกลุ่ม เช่น ควรมีการส่งเสริมของทำอาหารให้กับกลุ่มแม่บ้าน การทำของที่ระลึก ให้กับวิสาหกิจชุมชน การส่งผักอินทรีย์จากกลุ่มปลูกผักอินทรีย์เพื่อมาทำกับข้าว บริการนักท่องเที่ยว รวมถึงการกระจายประโยชน์ให้กับกลุ่มข้างเคียง

10. ถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชนตนเอง โดยการถอดบทเรียนอาจจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงปัญหา สิ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนสำเร็จ ถอดบทเรียนการแก้ไขปัญหา ทางชุมชนอาจจะใช้เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย เป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล โดยองค์ประกอบของเกณฑ์มีทั้งหมด 5 ด้านได้แก่ 1)ด้านการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ และยั่งยืน และ 5) ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถนำมาถอดบทเรียนเพื่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาโดยชุมชนเพื่อการประเมินและวางแผนใหม่ให้เป็นไปได้ด้วยความยั่งยืน

นอกจากนี้ชุมชนต้องเรียนรู้ที่ปรับปรุงและควบคุมคุณภาพของการให้บริการการดำเนินการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามมาตรฐานของชุมชน โดยการควบคุมดูแลและบริหารจัดการด้วยตัวชุมชน จากการทำงานวิจัยเรื่อง “การจัดการขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) การท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จากทั้งสองระยะ ตั้งแต่ปี 2553-2556 พบว่า กลุ่มโฮมสเตย์บางน้ำผึ้ง ก่อนที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวตามโปรแกรมทางบางน้ำผึ้งโดยประธานกลุ่มโฮมสเตย์คือ ผู้ใหญ่ป๊อด อภรณ์ พานทอง ในสมัยนั้น ได้เรียกประชุมสมาชิกกลุ่มและจัดการในส่วนของที่พัก ว่านักท่องเที่ยวมีมาปริมาณเท่าไรจะเข้าพักกี่คน ทานอาหารหรือไม่ ใครทำหน้าที่รับผิดชอบอะไร มีท่องเที่ยวพาชมหรือมานอนพักโฮมสเตย์อย่างไร

เดียว เทียวตลาดน้ำด้วยมั๊ย ถ้าไปเทียวตลาดน้ำใครเป็นมัคคุเทศก์ พาไปติดต่อประสานงานกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ถ้าจะปั่นจักรยาน เช่าจักรยานของใคร เมนูอาหารที่จะรับรองคืออะไร ก็มี มีใส่บาตรตอนเช้าใครจะทำหน้าที่อะไร เมื่อนักท่องเที่ยวกลับไปแล้วก็จะมีการประชุมประเมินผลของการบริหารจัดการและนำส่วนที่เป็นปัญหาไปปรับปรุง เมื่อดำเนินการมาได้ครบรอบ 3 เดือนหรือ 6 เดือนก็จะมีการประชุมสมาชิกกลุ่มบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์ เรื่องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนา เมนูอาหารควรปรับเปลี่ยนหรือไม่ บริการเป็นอย่างไรจะปรับตรงไหน และนำไปสู่การทดลองปรับปรุง

11. การสร้างทายาท หรือผู้สืบทอด ชุมชนต้องแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนให้กับคนที่สืบทอด หรือเกิดการพาทำสำหรับเยาวชนที่อยู่ภายในชุมชน เพื่อจะได้มีความยั่งยืนเกิดขึ้น สภาพปัญหาปัจจุบันแทบจะทุกชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวจะประสบกับปัญหาทายาท หรือผู้สืบทอด เนื่องจากยุคสมัยของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่วนใหญ่ของเยาวชนมักจะเข้ามาเรียนหนังสือในเมืองใหญ่ และได้งานทำ มักจะมีจำนวนน้อยที่กลับไปทำงานที่บ้าน

บทสรุป

ถ้าชุมชนมีความต้องการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ก็อาจจะต้องเริ่มต้นสำรวจ ประชุมร่วมกันของคนในชุมชนว่าต้องการจริงหรือไม่ เป้าหมายจริงๆของการทำท่องเที่ยวโดยชุมชนของท่านคืออะไร ของดี ของที่มี ของที่อยากนำเสนอ คืออะไร มีความร่วมมือเกิดขึ้นมั๊ยทุกภาคส่วนใครจะเข้าร่วมเป็นภาคี ร่วมหัวจมท้ายกันบ้าง เข้าใจว่าการท่องเที่ยวคืออะไร เป็นรายได้เสริมหรือรายได้หลัก อุปสงค์ การท่องเที่ยว

และอุปทานการท่องเที่ยวชุมชนมีหรือไม่ มีมากขนาดไหน จะจัดการการ
ท่องเที่ยวอย่างไร โดยใคร กลุ่มใด องค์กรใด สิ่งต่างๆ เหล่านี้ต้องอาศัย
กระบวนการในการคิดวิเคราะห์ แยกแยะ รวมถึงก่อนคิดต้องมีข้อมูลมาสู่
การคิดวิเคราะห์ และตกลงปลงใจร่วมกันในชุมชนที่จะทำการท่องเที่ยว
โดยชุมชน

บทที่ ๗
ศักยภาพการนำ@๖เพื่อ@ได้ชุมชน

ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นสิ่งที่ทางชุมชนต้องทำการคิดวิเคราะห์และประเมินก่อนจะดำเนินการหรือการตัดสินใจในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งศักยภาพการท่องเที่ยว คือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาหรือการปรับปรุงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นมีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังพื้นที่ที่ท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ หรือการปรับปรุงสภาพบริบทโดยรวมของพื้นที่ที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ ไม่เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศ เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมทางการท่องเที่ยวและดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยว

สำหรับศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงเป็นการพิจารณาถึงศักยภาพในองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพในการบริหารจัดการ ศักยภาพของคนและด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และศักยภาพในการทำกิจกรรมและการสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยว

ในการประเมินศักยภาพของการท่องเที่ยว ควรดำเนินการด้วยตัวชุมชนตั้งแต่เริ่มก่อนทำการท่องเที่ยวเพื่อประเมินศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนโดยเฉพาะศักยภาพด้านพื้นที่และศักยภาพของคน ด้วยกระบวนการนี้จะเริ่มต้นด้วยการสำรวจ วิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง การเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวของชุมชน สถานที่ที่น่าท่องเที่ยวที่อยู่ภายในชุมชน ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี อาหารพื้นถิ่น วิถีชีวิต ที่ชุมชนมี และต้องการนำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว อาจ

วิเคราะห์ในรูปแบบตาราง โดยอาจจะประยุกต์ใช้องค์ประกอบของการท่องเที่ยวทั้ง 6 ด้าน (6 A) ได้แก่ 1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) 2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) 4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) 5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations) 6) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) มาเป็นตัวช่วยสำหรับการประเมินในเบื้องต้น เพื่อให้เห็นแนวทางของการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หรืออาจใช้การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมองค์ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน (Vipa, 2008) ได้แก่

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะหรือคงความเป็นเอกลักษณ์

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ คือ ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ใกล้เคียง

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ คือ ความหลากหลายของกิจกรรม

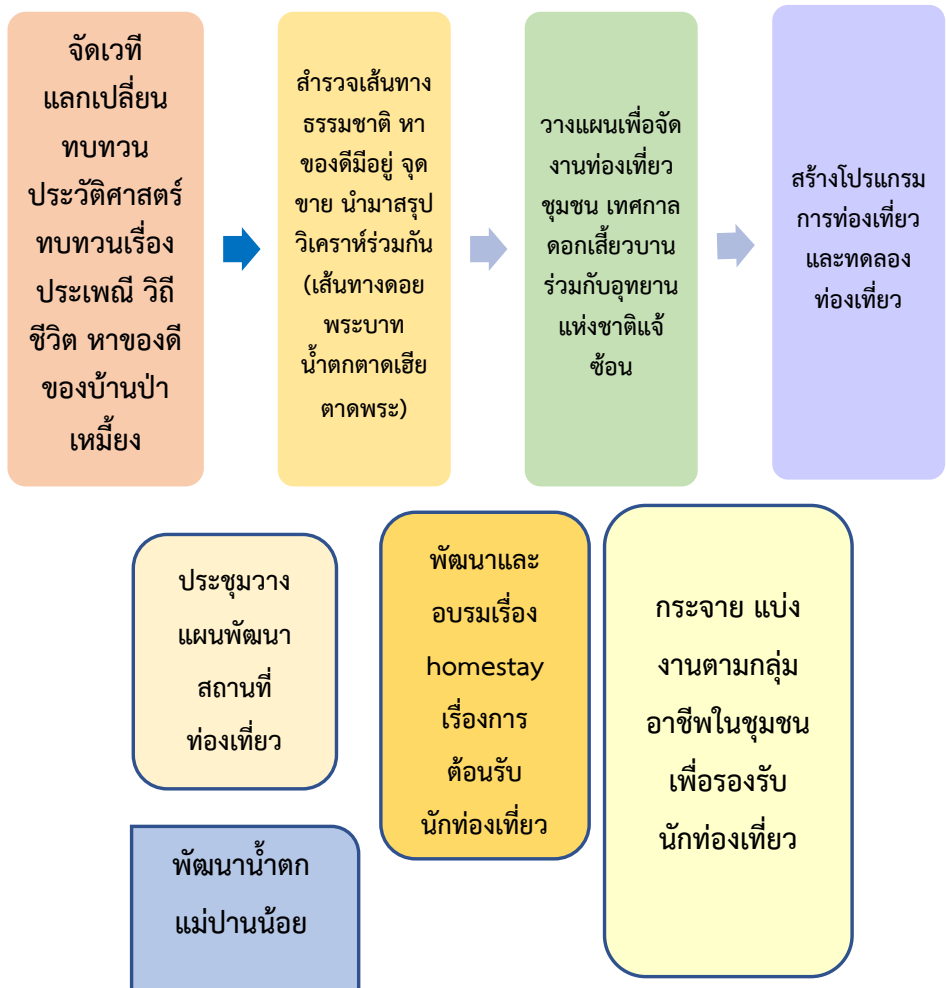
และ 4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น

ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอเป็นแนวทางและตัวอย่างของการวิเคราะห์ศักยภาพดังตารางที่ 4.1

ซึ่งกระบวนการที่จะมาประเมินศักยภาพ นั้นทางชุมชนอาจกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาว่าจะศึกษาเรื่องอะไร ด้านไหน เช่น ชุมชนป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางที่

ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เมื่อปี 2547 ซึ่งได้กำหนดกรอบที่จะ
ทำการศึกษาในประเด็นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน
จากทีมนักวิจัยคือ นักวิจัยจากชุมชนและชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ด้วย
กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ ศึกษา
ชุมชน ปัญหาของการจัดการท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการจัดเก็บข้อมูล
สำรวจ และนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน ด้วยกระบวนการประชุม อภิปราย
และแลกเปลี่ยน โดยมีการวางแผนในการศึกษาวิเคราะห์ กำหนดแผน
กิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยว ในกระบวนการที่เรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่
การวางแผนและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ลดปัญหา
ทางด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ นำไปสู่การสร้างรายได้เพิ่ม
ให้กับชุมชน และเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีกับคนในชุมชน (ปัจฉิมา ,2547)

โดยทางชุมชนใช้กระบวนการดังนี้

ภาพที่ 4.1 ตัวอย่างการพัฒนาสร้างโปรแกรมแหล่งท่องเที่ยว
ของชุมชน บ้านป่าเหมี้ยง

ทางชุมชนอาจจะต้องใช้กระบวนการวิธีการในการเก็บ
รวบรวมข้อมูล อาจจะใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ
ขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบบของชุมชนที่จะเก็บข้อมูลในลักษณะใด เช่น การ

เก็บข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ อาจจะใช้วิธีการสำรวจจากคนในชุมชนที่รู้จักพื้นที่ไม่ พืชพรรณธรรมชาติ สัตว์ป่า รู้จักแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวรู้จักบ้าง แต่ไม่กว้างขวาง หรือไม่ได้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เก็บข้อมูลด้วยการสำรวจด้วยแบบสำรวจ ที่ชุมชนใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูล และนำไปสู่การวิเคราะห์ อาจจะสามารถพร้อมกำหนดจุดแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ใกล้เคียง ลงไปในแผนที่ที่ทำขึ้นมาอย่างง่าย เพื่อให้รู้สภาพพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง หรือเก็บบันทึกภาพถ่ายเพื่อนำเสนอกับชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

ตัวอย่างการเก็บข้อมูล วิธีการ อาจจะใช้การสำรวจ การสร้างแบบประเมิน แบบสอบถาม ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมถึงศักยภาพ ข้อจำกัดและตัวอย่างการให้คะแนน

ประเภทของ องค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
องค์ประกอบ ด้านพื้นที่ 1. ทรัพยากร ท่องเที่ยว ประเภท ธรรมชาติ	1. สิ่งดึงดูดใจ ทางการ ท่องเที่ยว	มีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นและ ดึงดูดใจ	ชุมชนทำการ วิเคราะห์ถึง เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ที่ชุมชน มี และคิด ว่าเป็นสิ่งดึงดูดใจ สำหรับนักท่องเที่ยว เช่น	บอกถึง ข้อจำกัดของ พื้นที่ท่องเที่ยว ธรรมชาติ เช่น เดินทางเข้าไป ลำบาก ไม่มี ถนน มีเพียง ทางเกวียน / พื้นที่แคบ/ ไม่ เหมาะสมกับ การทำ กิจกรรม/ ต้อง	1=เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ ได้รับความสนใจ แต่ <u>ไม่ได้มี</u> ความโดดเด่นอย่างชัดเจน สามารถพบเห็นลักษณะแบบ เดียวกันได้ตามที่ต่าง ๆ ได้ไม่ ยาก 2=เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี ความโดดเด่น มีคุณค่าทาง ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ หรือวัฒนธรรมแต่ <u>ก็ยังไม่</u> สามารถพบเห็นลักษณะใน

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการที่เกี่ยวข้อง 6A ²	ศักยภาพเพื่อการที่เกี่ยวข้อง ³	เหตุผลประกอบในการวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดในพื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
				ปรับปรุงด้านใดบ้างเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	รูปแบบเดียวกันในสถานที่อื่นได้บ้าง 3=เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั่วไป และมีความเฉพาะที่สูง
		ทัศนียภาพและสภาพภูมิทัศน์ของทรัพยากรท่องเที่ยวและสภาพภูมิอากาศเหมาะสม	ชุมชนเก็บข้อมูลและทำการวิเคราะห์ถึงสภาพภูมิทัศน์ ความสวยงามของพื้นที่ท่องเที่ยว รวมถึงสอบถามจากนักท่องเที่ยวที่เคยมา	บ่งชี้ทางด้านสภาพภูมิอากาศที่สามารถเข้าไปท่องเที่ยวได้	1=สภาพภูมิทัศน์แบบธรรมดา ไม่มีความโดดเด่นหรือขาดความงามตามธรรมชาติ อากาศดี ถ่ายเทถ่ายไม่สะดวก รู้สึกรออดอยากประกอบกิจกรรม

ประเภทของ องค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบ ทองเทียว $6A^2$	ศักยภาพเพื่อการ ทองเทียว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
			พื้นที่เป็นอย่างไร อาจจะใช้แบบ ประเมินให้ นักทองเทียวทำการ ประเมิน		2=สภาพภูมิทัศน์ค่อนข้าง สวยงาม แต่ไม่โดดเด่นมาก นัก สามารถทำให้เกิด ความประทับใจ สบายตา พอควร อากาศถ่ายเทใน บางช่วงเวลา จากกระแส ลมพัด แต่ยังคงรู้สึกอัดอึด ขณะประกอบกิจกรรม 3=องค์ประกอบของ สภาพแวดล้อมโดดเด่น สวยงามเป็นพิเศษ ทัศนียภาพก่อให้เกิดความ ประทับใจอย่างมาก

ประเภทของ องค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
					อากาศถ่ายเทได้ดี และ รู้สึกเย็นสบายขณะ ประกอบกิจกรรม
		ความอุดมสมบูรณ์ ของพืชพรรณและ สัตว์ป่า	ชุมชน ทำการ ประเมินการพบเห็น พืชพรรณ / สัตว์ป่า สัตว์ประจำถิ่น ที่หา ยาก หรือเฉพาะถิ่น เช่น มีทรัพยากรพืช พรรณ ป่าชายเลนใน ชุมชนลิเล็ด หรือ ชุมชนบางไปไมโน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	ไม่มีความอุดม สมบูรณ์ หรือมี ความสมบูรณ์ มาก การที่ นักท่องเที่ยว เข้าไปอาจจะ ส่งผลกระทบต่อ สัตว์หรือสัตว์ เฉพาะถิ่น	1=ไม่มีโอกาสในการพบเห็น พืชและสัตว์ในพื้นที่ชุมชนที่มี เฉพาะถิ่น มีเพียงสัตว์ป่าที่มี สถานภาพพบเห็นโดยทั่วไป 2=มีโอกาสในการพบเห็น สัตว์ป่า และร่องรอยของ สัตว์ป่าขนาดเล็ก นก ผีเสื้อ และแมลง หรือสัตว์ที่ใกล้ สูญพันธุ์ไม่เกิน 20ชนิด

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คำแนะนำ ⁶
			หรือการประชุมเชิงห้อย บริเวณต้นลำพูของ หลาย ๆ ชุมชนใน สมุทรสงคราม หรือ ชุมชนเขาบายศรีที่มี เรื่องของพิพิธภัณฑ์ เป็นทุเรียนพื้นเมือง หรือพื้นที่ชุมชนก สะท้อน จังหวัดเลย ที่เกี่ยวข้องดอกพญา เสือโคร่งในภูมิลโ เป็นต้น		3=มีโอกาสในการพบเห็น สัตว์ป่าและร่องรอยของ สัตว์ป่าทั้งขนาดเล็ก ขนาด ใหญ่ สัตว์ป่าหายาก นก ผีเสื้อและแมลง หรือสัตว์ที่ ใกล้สูญพันธุ์ จำนวน 20 ชนิดขึ้นไป

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบในการวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดในพื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คำแนะนำ ⁶
องค์ประกอบทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต	สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	-มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ -มีความสำคัญทางศาสนา -วิถีชีวิตที่บ่งชี้ความเป็นชุมชน -ภูมิปัญญาท้องถิ่น - ความโดดเด่นทางด้านชาติพันธุ์	ชุมชน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประชาชน ผู้ดูแลในชุมชน ผู้รู้ในชุมชน ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วิถีชีวิต เพื่อทำการประเมินถึงองค์ประกอบต่างๆเหล่านี้ที่มีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน	พื้นที่ไม่มีความน่าสนใจในด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ไม่มีเอกลักษณ์หรือพื้นที่มีเอกลักษณ์แต่	1=เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมทางศาสนา ความเป็นชุมชน แต่ไม่มีความโดดเด่นอย่างชัดเจน สามารถพบเห็นลักษณะแบบเดียวกันได้ตามที่ต่างๆ ได้ไม่ยาก 2=เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา วิถีชีวิต ที่มีความโดดเด่น มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือ

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
			เพื่อนำเสนอเป็น ทรัพยากรท่องเที่ยว ของชุมชน		วัฒนธรรม แต่ก็ยังสามารถ พบเห็นลักษณะในรูปแบบ เดียวกันในสถานที่อื่นได้ บ้าง 3=เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี เอกลักษณ์โดดเด่นและมี ความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ ด้านศาสนา วิถีชีวิต ชาติพันธุ์ ได้รับ ความสนใจจากนักท่องเที่ยว ทั่วไป และมีความเฉพาะที่สูง

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
องค์ประกอบ ของสิ่งอำนวยความสะดวก	เส้นทางคมนาคม เข้าถึงแหล่ง ท่องเที่ยว	การเข้าถึงแหล่ง นันทนาการ/แหล่ง ศึกษารวมชาติ	ทางชุมชนวิเคราะห์ และทำแผนที่ชุมชน การเข้าถึงชุมชน ความสะดวกของ เส้นทางคมนาคม ขนส่ง ระบบขนส่ง สาธารณะที่จะให้ นักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ ชุมชนได้ ที่จอดรถ ความสะดวกของที่ จอดรถ เพื่อประเมิน และวิเคราะห์ว่า จะต้องมีสิ่งใด เพิ่มเติม		2 = มีความสามารถในการ เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ สะดวก อย่างมาก มีรถ สาธารณะ 1 = สามารถในการ เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่ ไม่สะดวก ต้องปรับปรุง 0 = ไม่มีเส้นทางสาธารณะที่ จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ห้องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ห้องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
	3) สิ่งอำนวยความสะดวกใน แหล่งท่องเที่ยว	ความกลมกลืนของ สิ่งอำนวยความสะดวก สะดวก	ชุมชนประเมิน วิเคราะห์สิ่งอำนวยความสะดวก ความสะดวกใน เบื้องต้นที่จะมีให้กับ นักท่องเที่ยวเช่น ที่ พัก ร้านอาหาร ห้องน้ำ ฯลฯ รวมถึง ความปลอดภัย คุณภาพของสิ่ง อำนวยความสะดวก ถ้าจะมีนักท่องเที่ยว มาเที่ยวชุมชนในพื้นที่ ชุมชนหรือตาม	ชุมชนมีสิ่ง อำนวยความสะดวกไม่ มีสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะดวก ในการรองรับ นักท่องเที่ยวซึ่ง อาจจะต้องมี การปรับปรุงใน ส่วนใดส่วน หนึ่ง เช่น ห้องน้ำ ปริมาณ เพียงพอแต่ไม่	2= มีสิ่งอำนวยความสะดวก มากและเพียงพอ คุณภาพดี ต่อการรองรับนักท่องเที่ยว 1= มีสิ่งอำนวยความสะดวก แต่ไม่เพียงพอต่อการรองรับ นักท่องเที่ยว 0= ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก สะดวกในด้านใดเลย

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
		ความเพียงพอของ สิ่งอำนวยความสะดวก สะดวก	สถานที่แหล่ง ท่องเที่ยวของชุมชน	สะดวกเกินไปสู่ การปรับปรุงให้ สะดวกเป็นต้น	
		คุณภาพสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะดวกด้าน ประโยชน์ใช้สอย			
องค์ประกอบ ด้านการ บริหารจัดการ แหล่ง ท่องเที่ยว	4) การบริหาร จัดการแหล่ง ท่องเที่ยว (Ancillary services)	การจัดการด้าน ความปลอดภัยต่อ ชีวิตและทรัพย์สิน	มีการบริหารจัดการ ความปลอดภัยต่อ ชีวิตและทรัพย์สิน หรือไม่ เช่น ถ้าเป็น การท่องเที่ยวที่ต้อง	พิจารณา ข้อจำกัดของ พื้นที่จะทำให้ ความปลอดภัย ในชีวิตและ	2 = มีระบบบริหารจัดการ ด้านความปลอดภัยอย่างดี มี อุปกรณ์ครบ 1 = มีอุปกรณ์ในการ ให้บริการด้านความปลอดภัย

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ห้องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ห้องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบในการ การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴ โดยสารเร็ว มีเสื่อชู ชีพ วิธีการในการ จัดการความ ปลอดภัยของ นักท่องเที่ยวที่ไปดำ น้ำหรือไม่ อย่างไร	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵ ทรัพย์สินทั้งตัว นักท่องเที่ยว และสมาชิกใน ชุมชนว่ามี ข้อจำกัด อะไรบ้างเช่น ไม่สามารถ รองรับ นักท่องเที่ยว ในช่วงฤดูฝนได้ เนื่องจากอาจมี ความเสียดัง การเกิดขึ้น โคลนถล่ม หรือ	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶ แต่ยังขาดระบบการบริหาร จัดการที่ดี 0 = ไม่มีระบบบริหารจัดการ และไม่มีอุปกรณ์ เจ้าหน้าที่ ดูแลความปลอดภัย

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ที่เกี่ยวข้อง 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
				การจัดการ ความปลอดภัย สำหรับ นักท่องเที่ยวที่ ไปทำกิจกรรม ดำน้ำอะไรคือ ข้อจำกัดของ พื้นที่	
		คุณภาพในการ ให้บริการ	มีการประเมินว่าถ้า มีนักท่องเที่ยวจะเข้า มาชมในพื้นที่มีการ ให้บริการด้านได้บ้าง ที่มีอยู่เดิมและถ้าจะ ปรับให้ดีขึ้นจะต้อง	มีข้อจำกัด ได้บ้างสำหรับ การให้บริการ เช่น คนใน ชุมชนไม่รู้ วิธีการ	1= คุณภาพในการให้บริการ อยู่ในระดับดี รองรับการ ให้บริการนักท่องเที่ยวได้ 0= คุณภาพการให้บริการไม่ มี

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการท่องเทียว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการท่องเทียว ³	เหตุผลประกอบในการวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดในพื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
			เพิ่มบริการด้านใดและคุณภาพการให้บริการในปัจจุบันเป็นอย่างไร	ให้บริการ ซึ่งข้อจำกัดนี้อาจจะนำไปสู่การพัฒนาด้วยการอบรมดูงาน ปรับปรุงร่วมกัน	
		รูปแบบเนื้อหาความรู้และวิธีการสื่อความหมาย	มีได้หรือผู้เกี่ยวข้องหรือไม่ เนื้อหาที่จะนำเสนอเป็นเรื่องใด	ในพื้นที่ชุมชนไม่มีใครที่สามารถให้ความรู้หรือเป็นไกด์ได้ไม่มีเรื่องราว	1= มีได้ที่สามารถนำเสนอเรื่องราวและสื่อความหมายได้ 0= ไม่มีได้

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ที่เกี่ยวข้อง 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ที่เกี่ยวข้อง ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵ (story) ของ ชุมชน	ตัวอย่างการให้คำแนะนำ ⁶
		การจัดแบ่งเขต พื้นที่เหมาะสมต่อ การที่เกี่ยวข้อง (zoning)	มีการแบ่งเขตการ ที่เกี่ยวข้องสำหรับการ เข้าเยี่ยมชมในบางที่ หรือไม่ มีอะไรเป็น ข้อห้าม เช่น พื้นที่ ประกอบพิธีกรรม ของชุมชน	ความสามารถที่ จะจัดการแบ่ง เขตในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้อง / พื้นที่ที่ จำเป็นต้องมี การแบ่งเขตที่ เกี่ยวกับวิถีชีวิต ของชุมชน	1= มีการแบ่งเขตการจัดการ พื้นที่ 0= ไม่สามารถแบ่งเขตพื้นที่ เพื่อจัดการได้
		การจัดการขยะและ ของเสีย และการ	ในปัจจุบันแหล่ง ที่เกี่ยวข้องหรือชุมชน ใช้วิธีการใดสำหรับ	พื้นที่ที่มีข้อจำกัด การจัดการ ทางด้าน	2= มีระบบบริหารจัดการ ทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็น

ประเภทของ องค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบ ห้องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³ เผื่อว่างและ ป้องกันผลกระทบ สิ่งแวดล้อม	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴ การจัดการขยะ ถ้ามี นักท่องเที่ยวเข้ามาที่ จะมีปริมาณขยะ เพิ่มขึ้นจะดำเนินการ อย่างไรกับปริมาณ ขยะเหล่านี้ใช้วิธีใด ในการจัดการ	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵ สิ่งแวดล้อม หรือไม่ เช่น เป็นพื้นที่เกาะ ถ้ามีปริมาณ นักท่องเที่ยว มากเกินไปจะ ทำให้เกิด ปัญหาการ จัดการขยะ	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶ อย่างดี มีอุปกรณ์พร้อม มี บุคลากรที่มีความสามารถ ในการจัดการ 1= มีอุปกรณ์ในการจัดการ ทางด้านสิ่งแวดล้อม แต่ ขาดระบบบริหารจัดการที่ ดี 0= ไม่มีระบบบริหาร จัดการไม่มีอุปกรณ์
		ความพร้อมของ บุคลากร	ความพร้อมของ บุคลากรทางด้าน การรองรับการ	พิจารณาถึง ความพร้อม ของบุคลากรใน	1= บุคลากรมีความพร้อม ที่จะรองรับการให้บริการ นักท่องเที่ยว

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบในการ การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
			ท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น แม่ครัว คน ประสานงาน ผู้นำ ชุมชนที่มี ความสามารถในการ จัดการ ฯลฯ	การให้บริการ ทางด้าน ท่องเที่ยวใน ส่วนต่าง ๆ	0 = บุคลากรไม่มีความ พร้อมในการให้บริการ
		ความพร้อมด้าน งบประมาณ	มีงบประมาณ สนับสนุนหรือไม่ และปัจจุบันมีการ บริหารจัดการ งบประมาณสำหรับ การจัดการท่องเที่ยว อย่างไร ถ้าไม่มี งบประมาณจะทำ	พิจารณา งบประมาณที่ จะนำมาใช้ใน การบริหาร จัดการ ท่องเที่ยว มี การสนับสนุน จากหน่วยงาน	2= มีงบประมาณสนับสนุน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพียงพอในการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน 1= มีงบประมาณสนับสนุน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่เพียงพอ

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบในการวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดในพื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
			อย่างไรเพื่อปรับปรุงพื้นที่ สถานที่แหล่งท่องเที่ยว	ไหนหรือไม่ โดยเฉพาะในช่วงแรกที่จะต้องมีการปรับปรุงพื้นที่ท่องเที่ยว	0= ไม่มีหน่วยงานสนับสนุนเม็ดเงินงบประมาณในการจัดการท่องเที่ยว
องค์ประกอบในด้านที่พัก	5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations)	จำนวนที่พัก/ ที่นอนเพียงพอหรือไม่	มีที่พักหรือไม่ รูปแบบที่พักเป็นแบบใด สามารถรับนักท่องเที่ยวได้เท่าไร	ข้อจำกัดเรื่องที่พักเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการของพื้นที่ เช่น ใช้ที่พักแบบโฮมสเตย์หรือไม่รองรับ	1= มีที่พักเพียงพอ ที่นอนเพียงพอในการรองรับการท่องเที่ยว 0= ไม่มีที่พัก

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบใน การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดใน พื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
องค์ประกอบ ด้านกิจกรรม และ กระบวนการ คือความ หลากหลาย ของกิจกรรม	6)กิจกรรมการ ท่องเที่ยว (Activities)	รูปแบบกิจกรรมมี ความเหมาะสมและ สัมพันธ์กับสภาพ พื้นที่ ความหลากหลาย ของกิจกรรม การกำหนดจำนวน นักท่องเที่ยวในการ ประกอบกิจกรรม โอกาสในการเข้า ร่วมดำเนินการและ ตัดสินใจเกี่ยวกับ	กิจกรรมของการ ท่องเที่ยวเดิมมีเรื่อง ใดบ้าง จะให้ นักท่องเที่ยวทำ กิจกรรมใด และจะ เพิ่มกิจกรรมได้จาก ชุมชนสำหรับ นักท่องเที่ยวที่จะทำ ให้เกิดความ ประทับใจ และ ความหลากหลาย และเหมาะสมกับ	นักท่องเที่ยว ประเภทต่างคืน ช่วงการ ประกอบ กิจกรรมของ นักท่องเที่ยว สามารถ ดำเนินการได้ ในช่วงเวลาใด ทำอะไรได้บ้าง	2= สามารถประกอบ กิจกรรมการท่องเที่ยวได้ ตลอดเวลา 1= ประกอบกิจกรรมการ ท่องเที่ยวได้บางฤดูกาล 0= ไม่สามารถประกอบ กิจกรรมการท่องเที่ยวได้ ในทุกช่วงเวลา

ประเภทขององค์ประกอบ ¹	องค์ประกอบการ ท่องเที่ยว 6A ²	ศักยภาพเพื่อการ ท่องเที่ยว ³	เหตุผลประกอบในการ การวิเคราะห์พื้นที่ ⁴	ข้อจำกัดในพื้นที่ ⁵	ตัวอย่างการให้คะแนน ⁶
		การจัดกา ท่องเที่ยว	สภาพพื้นที่ จะ กำหนดปริมาณ นักท่องเที่ยวเท่าไร ต่อกิจกรรมในแต่ละ วัน หรือแต่ละครั้ง		
องค์ประกอบ ด้านการมีส่วน ร่วมของชุมชน		การมีส่วนร่วมใน การได้รับ ผลประโยชน์	ประเมินเรื่องของ การมีส่วนร่วมคนใน ชุมชน การได้รับ ผลประโยชน์มีการ กระจาย ผลประโยชน์หรือไม่ อย่างไร	มีสภาพปัญหา เดิมของการมี ส่วนร่วมของ คนในชุมชน หรือไม่อย่างไร	1= มีสภาพปัญหาการไม่มี ส่วนร่วมของคนในชุมชน 0= ไม่มีปัญหาในเรื่องการ มีส่วนร่วมและการแบ่งปัน ผลประโยชน์

เมื่อชุมชนดำเนินการด้วยการเก็บข้อมูลพื้นฐาน (Based line) และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน กำหนดเป้าหมายของชุมชนที่จะทำการท่องเที่ยวชุมชน ด้วยการอาจจะให้คะแนนในแต่ละด้านและนำมาสรุปร่วมกันว่าต้องดำเนินการทำการท่องเที่ยวชุมชนเริ่มจากประเด็นใดก่อน ซึ่งการคิดร่วมกันจะทำให้ทางชุมชนได้แสดงศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพของคน ศักยภาพของกิจกรรมและการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ศักยภาพในการบริหารจัดการเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน โดยเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล (ดูรายละเอียดในบทที่ 5) อาจจะเป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การจัดเวทีพูดคุย และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ เช่น การใช้ SWOT Analysis หาจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค โอกาส สำหรับทรัพยากรท่องเที่ยว ทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ เห็นศักยภาพของชุมชน ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาปัจจัยด้านต่างๆ ที่ เป็นจุดอ่อนและอุปสรรค เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ชุมชนบ้านผาหมอน ที่อยู่บนดอยอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลศักยภาพของชุมชนด้าน “ข้อมูลบริบทชุมชน ข้อมูลทั้งหมด 6 ส่วนคือ ประวัติศาสตร์ชุมชน การเกษตรชุมชน ปานิเวศศึกษาชุมชน สมุนไพรชุมชน การจักสาน และ ทอผ้า ซึ่งชุมชนได้วิเคราะห์ว่าเป้นจุดแข็งที่ชุมชนมีอยู่ ในอนาคตหากมีการจัดการที่ดีและสามารถนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างชัดเจน ไม่ต้องห่วงเลยว่าจะไม่มีนักท่องเที่ยวจะมา แต่ทั้งนี้ระบบการจัดการต้องคำนึงถึงการใชทรัพยากรในพื้นที่เป็นหลักวากิจกรรมการท่องเที่ยวสวนไหนนั้นเหมาะ

กับระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งอีกส่วนที่ชุมชนคิดว่าสำคัญคือ การบริหารจัดการที่ต้องมีการสร้างกฎระเบียบการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสร้างระบบการจัดการรายได้การท่องเที่ยวโดยชุมชนไปจนถึงการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เมื่อชุมชนบ้านผาหมอนเกิดความมั่นใจก็ดำเนินการต่อในส่วน ของโปรแกรมการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้ใช้ไหม์ไลน์ของปรากฏการณ์ ของชุมชนเป็นหลักในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวแต่ไม่ได้ยึดถือ ตายตัว แต่ได้ปรับเปลี่ยนตามวิถีชีวิตของชุมชน กิจกรรมของชุมชนที่ เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ที่มีการสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลา นาน รวมถึงการสร้างเส้นทาง การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านผาหมอนอีก 3 เส้นทางคือ 1) เส้นทางตามรอยเสด็จฯ สมเด็จพระยา พิเชิตดอยอินทนนท พ.ศ 2507 ระยะทาง 12 กม. และ 2) เส้นทางเชียงใหม่-แม่वास - ปาง สมเด็จพระยา- ผาหมอน 3) เส้นทางศึกษาธรรมชาติ “ตามรอยเสด็จฯ โครงการพระราชดำริ เชียงใหม่- น้ำตก- บ้านผาหมอน (สุรสิทธิ์,2549) และทางชุมชนยังคิดถึงโครงสร้างการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านผาหมอนเพื่อการแบ่งหน้าที่ในการจัดการท่องเที่ยวให้เห็นอย่าง ชัดเจน

สำหรับการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนอีกตัวอย่างที่กล่าวถึง คือ ชุมชนบ้านเชิงดอย อำเภอกุฎบาก จังหวัดสกลนคร จาก โครงการวิจัยเรื่อง วิถีกรมธรรมชาติ ที่มีการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่าง นักวิจัยกับชุมชนโดยใช้ SWOT Analysis วิเคราะห์ถึงต้นทุนทาง

ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของภูไทและไทกะเลิงที่อยู่
ในพื้นที่โดยเฉพาะภูมิปัญญาเรื่องการย่อมครามธรรมชาติที่สามารถ
นำมาจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ มีการบริหารจัดการกลุ่มได้ด้วย
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าย่อมคราม มีผู้นำของกลุ่มที่เข้มแข็ง แต่ยังขาด
ทักษะในด้านการจัดการท่องเที่ยวซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาต่อไป (กัลยาณี,
2564)

ซึ่งสามารถสรุประบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เน้นการ
ท่องเที่ยวชุมชนต้องดำเนินการเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเกิด
คุณภาพชีวิตที่ดี พื้นฟูทุนด้านต่างๆ ของชุมชน และเป้าของรายได้ที่เข้า
มาจากการท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริม ออกเป็นทั้งด้านSupply side กับ
ด้าน Demand side ดังภาพที่ 4.2

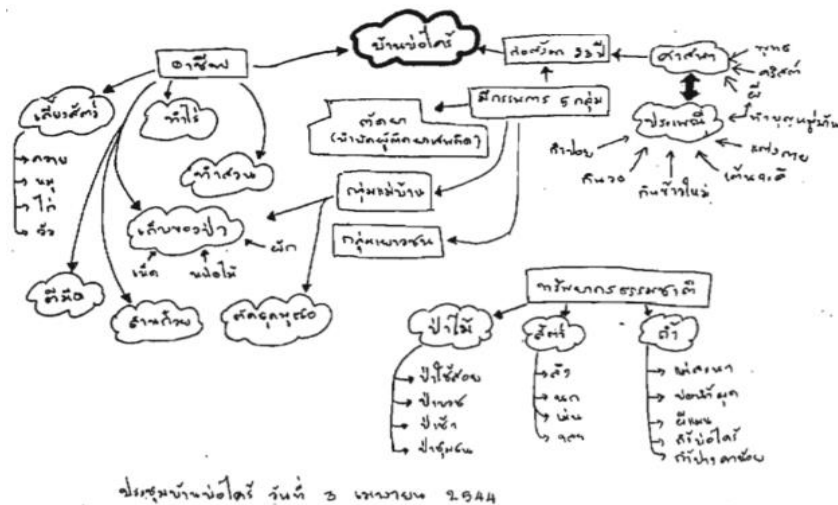
สำหรับการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนั้น ทางชุมชน
อาจจะใช้วิธีการในการทำแผนที่ความคิด (mind map) เพื่อกำหนดการ
หาทุนทางทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ได้
ดังภาพที่ 4.3 หรือภาพที่ 4.4 ที่ทางชุมชนสามารถใช้ในการวิเคราะห์
ความสัมพันธ์ทรัพยากร และวิถีชีวิตชุมชน ในการท่องเที่ยว ที่สามารถ
นำมาใช้ในการเห็นภาพของชุมชนจากการเก็บข้อมูลของชุมชนเพื่อ
วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนบ้านบ่อไคร้ที่ต้องการจะพัฒนาการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 4.2 ระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยแบ่งออกเป็นด้าน supply กับ ด้าน Demand
ที่มา : ดัดแปลงจาก สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ,มปป.

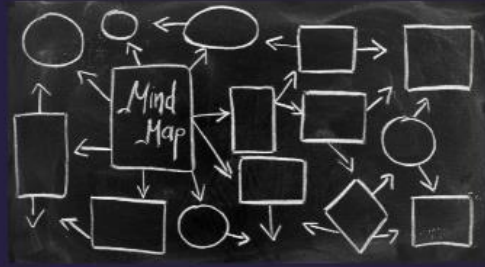
ภาพที่ 4.3 การวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลพระธาตุ
 ที่มา: ธนศ ศรีสถิตย์ และคณะ,2556

ภาพที่ 4.4 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทรัพยากร และวิถีชีวิตชุมชน
 ที่มา: สุภาวดี และคณะ,2545

บทสรุป

การในการประเมินศักยภาพของการท่องเที่ยว ควรดำเนินการด้วยตัวชุมชนตั้งแต่เริ่มก่อนทำการท่องเที่ยวเพื่อประเมินศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนโดยเฉพาะศักยภาพด้านพื้นที่และศักยภาพของคน ด้วยกระบวนการนี้จะเริ่มต้นด้วยการสำรวจ วิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง การเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวของชุมชน สถานที่ที่น่าท่องเที่ยวที่อยู่ภายในชุมชน ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี อาหารพื้นถิ่น วิถีชีวิต ที่ชุมชนมี และต้องการนำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาสู่การสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยว การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานที่เก็บมาได้มาวิเคราะห์ด้วยการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลและใช้การวิเคราะห์เพื่อหาข้อดี ของเด่น รวมถึงสิ่งที่ต้องการนำเสนอ จะต้องทำอะไรบ้างเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมอะไรที่ควรมีในการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชน อาหารการกินต้องทำอะไร ใครเป็นคนทำ ซึ่งจะต้องวางแผนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

แบบบันทึกการสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้าน
 เรื่อง การศึกษารูปแบบกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่เหมาะสมกับสถานการณ์
 ชาวบ้านผู้สูงอายุ ตำบลผู้สูงอายุ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

ที่	ชื่อ สกุล	ประเภทภูมิปัญญา	ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว	หมายเหตุ

บทที่ 5
เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการจัดการ
การท่องเที่ยวโดยชุมชน

เมื่อต้องดำเนินการหรือตัดสินใจในการที่จะทำการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้วไม่ว่าด้วยการนำของภาครัฐหรือการ
ตัดสินใจโดยตัวชุมชนเอง หรือการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วย
กระบวนการวิจัย ที่นำไปสู่การหาคำตอบและการตัดสินใจ ทุกชุมชน
ต้องมีเครื่องมือที่ใช้ในการช่วยในการตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำการ
ท่องเที่ยวชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จนนำไปสู่การ
วิเคราะห์เพื่อหาทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทุนทางธรรมชาติ รวมไปถึง
ทุนบุคลากรที่พร้อมที่จะดำเนินการวางแผนทางด้านการ
ท่องเที่ยวหรือจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือเมื่อดำเนินการไปและ
ประสบปัญหาในการบริหารจัดการเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลก็
จะถูกนำมาใช้เพื่อนำไปสู่การวางแผนและการแก้ไขปัญหาที่จะ
เกิดขึ้นในชุมชน หรือเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์
ในการจัดการให้กับตัวชุมชน

เครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ เก็บข้อมูล จน
นำไปสู่การวางแผนการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีหลากหลาย ที่ชุมชน
แต่ละชุมชนเครื่องทดลองในการจัดทำเวที การเก็บข้อมูล การ
วิเคราะห์ ซึ่งแต่ละชุมชนที่ต้องการจะทำการท่องเที่ยวชุมชน
สามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสมของบริบทตั้งแต่การประชุม
ร่วมกัน เพื่อการวิเคราะห์ศักยภาพ ทุน การเก็บข้อมูลที่จะนำไปสู่
การทำการวิเคราะห์ร่วมกัน การจัดทำเวทีรับฟังความคิดเห็นเพื่อ
สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการสะท้อนกลับของคนในชุมชนต่อ
การจัดการท่องเที่ยว การถอดบทเรียนจากการดำเนินงานเพื่อ

นำไปสู่การปรับปรุงหรือการประเมินผล ซึ่ง สามารถใช้เครื่องมือ
ต่างๆ ในการพัฒนา ได้ดังนี้

1. SWOT Analysis

การวิเคราะห์ แบบ SWOT Analysis เป็นการนำ
กระบวนการวิเคราะห์เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา และ
อุปสรรค ที่จะทำให้การดำเนินการสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต เป็น
การวิเคราะห์ที่สำรวจสภาพชุมชนทั้ง 2 ด้านคือ รู้จักตนเอง (รู้เรา)
และรู้จักสภาพแวดล้อมคือ รู้เขา เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและ
ภายนอกชุมชนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงใน
อนาคต ที่จะมีผลต่อการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งการ
ทำ SWOT Analysis จะทำให้ทราบถึงเป้าหมาย การกำหนด
วิสัยทัศน์ หรือการวิเคราะห์ตัวเองเพื่อหาความเข้มแข็งของศักยภาพ
ชุมชน พื้นที่ บุคลากร รวมถึงการจัดการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน

ขั้นตอน วิธีการดำเนินการทำ SWOT Analysis นั้นมี
ขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1) การประเมินสภาพแวดล้อมของชุมชน

เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมของชุมชน ประเมิน
ตนเอง รู้เรานั้นคือการวิเคราะห์ถึงโครงสร้างและ ทรัพยากร
ความสามารถ ทั้งศักยภาพทรัพยากรชุมชนในด้านทรัพยากรการ
ท่องเที่ยว ไม่ว่าจะ เป็นทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ ที่จะสามารถ
ดึงดูดเป็นแหล่งท่องเที่ยว อยู่ที่ไหน มีอะไรที่จะนำเสนอขายสำหรับ

นักท่องเที่ยวนักทrophyการทางด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา ทrophyการบุคคล ใครจะเป็นผู้ดำเนินการ เป็นหัวหน้า ใครจะเป็นบ้านที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวถ้าต้องการทำที่พัก การลงทุน ทุนมีหรือไม่ ทrophyการในการบริหารจัดการ (คน ความรู้ การจัดการ เงิน) องค์ความรู้ด้านการจัดการ ใครจะเป็นคนจัดการ มีหรือไม่ จัดการอย่างไร การวิเคราะห์จุดแข็งของชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเป็นไปได้ ศักยภาพของชุมชนที่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยว เป็นมุมมองของคนในชุมชนที่วิเคราะห์ชุมชนเองจากมุมมองของคนที่อยู่ในชุมชน เพื่อหาจุดแข็ง จุดเด่นของชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์จุดอ่อน หรือจุดด้อยของชุมชนที่มีอยู่เพื่อนำไปใช้ในการจัดการให้จุดอ่อนนั้นหายไปด้วยกิจกรรมหรือกระบวนการที่จะทำให้จุดอ่อนลดน้อยลงหรือทำให้หมดไปจากมุมมองของคนในชุมชนเอง

2) การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงการมีเพื่อนสนับสนุนหรือหน่วยงานสนับสนุน เพื่อหาโอกาสและอุปสรรค เป็นการรู้เขา ที่จะได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและลบจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแผน นโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง งบประมาณ สภาพแวดล้อม ซึ่งจะเป็นโอกาสทางสภาพแวดล้อมที่จะทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนถ้าจะต้องมีการจัดการท่องเที่ยวชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งอาจจะเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาได้ ส่วนอุปสรรคทางสภาพแวดล้อม

(T-Threats) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอก หน่วยงานภายนอก จะส่งผลกระทบต่อการทำงานที่เกี่ยวข้องของชุมชนหรือไม่

ในกระบวนการหรือขั้นตอนในการประเมินโดยใช้ SWOT Analysis ชุมชนอาจจะใช้เครื่องมือนี้ตั้งแต่เริ่มแรกที่ต้องการจะดำเนินการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน จนไปถึงการประเมินผล การทบทวนตัวเอง สถานการณ์ของชุมชนเมื่อดำเนินการไปได้สักระยะก็ อาจจะทำได้ด้วยวิธีการนี้

2. แผนที่ชุมชน หรือแผนที่เดินดิน (Community Mapping) เป็นแผนที่ที่มากกว่าแผนที่เพราะแสดงให้เห็นถึงภูมิสังคม (Geo-social mapping) เป็นแผนที่ไม่เพียงแต่บอกสภาพทางกายภาพ แต่จะมีแผนที่ทางสังคมอยู่ในนั้นด้วย เหมาะสำหรับการหาคักยภาพหรือการศึกษาชุมชนเพราะทำให้เห็นภาพรวมของชุมชน ซึ่งจะเกิดจากการสำรวจด้วยคนในชุมชน เป้าหมายที่จะทำงานทางด้านการทำงานท่องเที่ยว ใครที่เป็นภูมิปัญญาที่จะสามารถนำมาใช้ในการท่องเที่ยวได้ เรามีของดีอะไร อยู่ตรงไหน การทำแผนที่ชุมชน หรือแผนที่เดินดินจะทำให้รู้จักผู้คนในชุมชน ไม่ใช่เพียงแค่สถานที่เป็นการทำแผนที่โดยยึดตามหลักความเป็นจริง มีทิศทาง เพื่อแสดงให้เห็นเพื่อการปักหมุดของสถานที่สำคัญของหมู่บ้านหรือชุมชน เป็นแผนที่ที่จะนำมาช่วยในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวชุมชน สัมพันธ์กับการสำรวจพื้นที่เพื่อหาคักยภาพของพื้นที่ชุมชน

วิธีการทำแผนที่เดินดินหรือแผนที่ชุมชน ให้เริ่มต้นด้วยการสำรวจพื้นที่ด้วยคนในชุมชน ด้วยการพูดคุยกับผู้คนสมาชิกในชุมชน

จดบันทึกลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมทางสังคมที่พบ แล้วเขียนเป็นแผนที่ชุมชน ด้วยกระบวนการดังนี้

ขั้นที่ 1 ถ้ามีแผนที่ทางกายภาพอยู่แล้ว เช่น แผนที่กายภาพ ที่จะต้องดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนจากแผนที่เดิม หรือการใช้ google map สามารถที่จะนำมาใช้ในการทำแผนที่ฐานที่จะนำมาใช้เพิ่มเติมเพื่อทำแผนที่ชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 เติมข้อมูลเพิ่มเติมในแผนที่ฐาน เช่น บ้านเลขที่ ชื่อ สกุล สถานที่สำคัญ บ้านผู้นำ ชุมชน วัด ทรัพยากร ท้องเที่ยว ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 3 ลงพื้นที่สำรวจ พูดคุย สัมภาษณ์ ตลอดจนการพูดคุย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนของการท่องเที่ยวที่จะสามารถจัดการได้ ทุนทางทรัพยากรท่องเที่ยว ธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบในพื้นที่ชุมชน มีการจัดทำรายละเอียดของแต่ละทุนทรัพยากร และนำมาลงในแผนที่

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกต ให้เขียนอธิบายเพิ่มเติมลักษณะที่สำคัญทางกายภาพของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นแหล่งที่ตั้งของทรัพยากรท่องเที่ยว หรือแหล่งทรัพยากรสาธารณูปโภคที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ถนน เป็นหลุม เป็นบ่อ หรือ บ่อน้ำแต่อยู่ในสภาพค่อนข้างทรุดโทรม

ขั้นตอนที่ 5 สังเกตกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการลงพื้นที่ เช่น ศาลาประชาคม ที่จะมีการพูดคุยกันของชุมชน

ยกตัวอย่างเช่น บ้านแม่ปาลี มีการทอผ้าใต้ถิ่นบ้าน และมีผู้คนมาร่วมเรียนรู้การทอผ้าวัฒนธรรมชาติ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 6 โยงความสัมพันธ์ที่พบในชุมชน ด้วยเส้นหรือลูกศร พร้อมคำอธิบายที่เห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของชุมชน

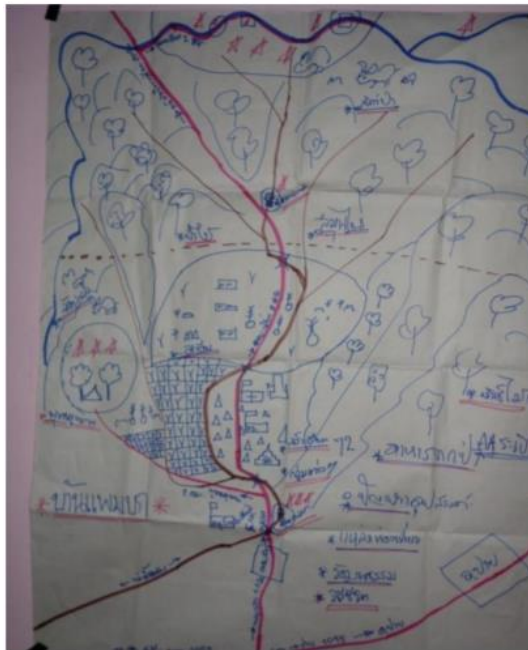
ขั้นตอนที่ 7 เขียนสัญลักษณ์ที่ต้องการเน้นลงไปชุมชนในรูปแบบดาว หรือธง โดยพื้นที่ที่ต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

การทำแผนที่ชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะสามารถนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจะนำไปใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนโดยมิตความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรท่องเที่ยว วัฒนธรรม ผู้คน เพื่อรวมเป็นภาพรวมเดียวกัน ตัวอย่างของชุมชนที่ดำเนินการวิเคราะห์การท่องเที่ยวโดยชุมชนและใช้เครื่องมือในการสำรวจ

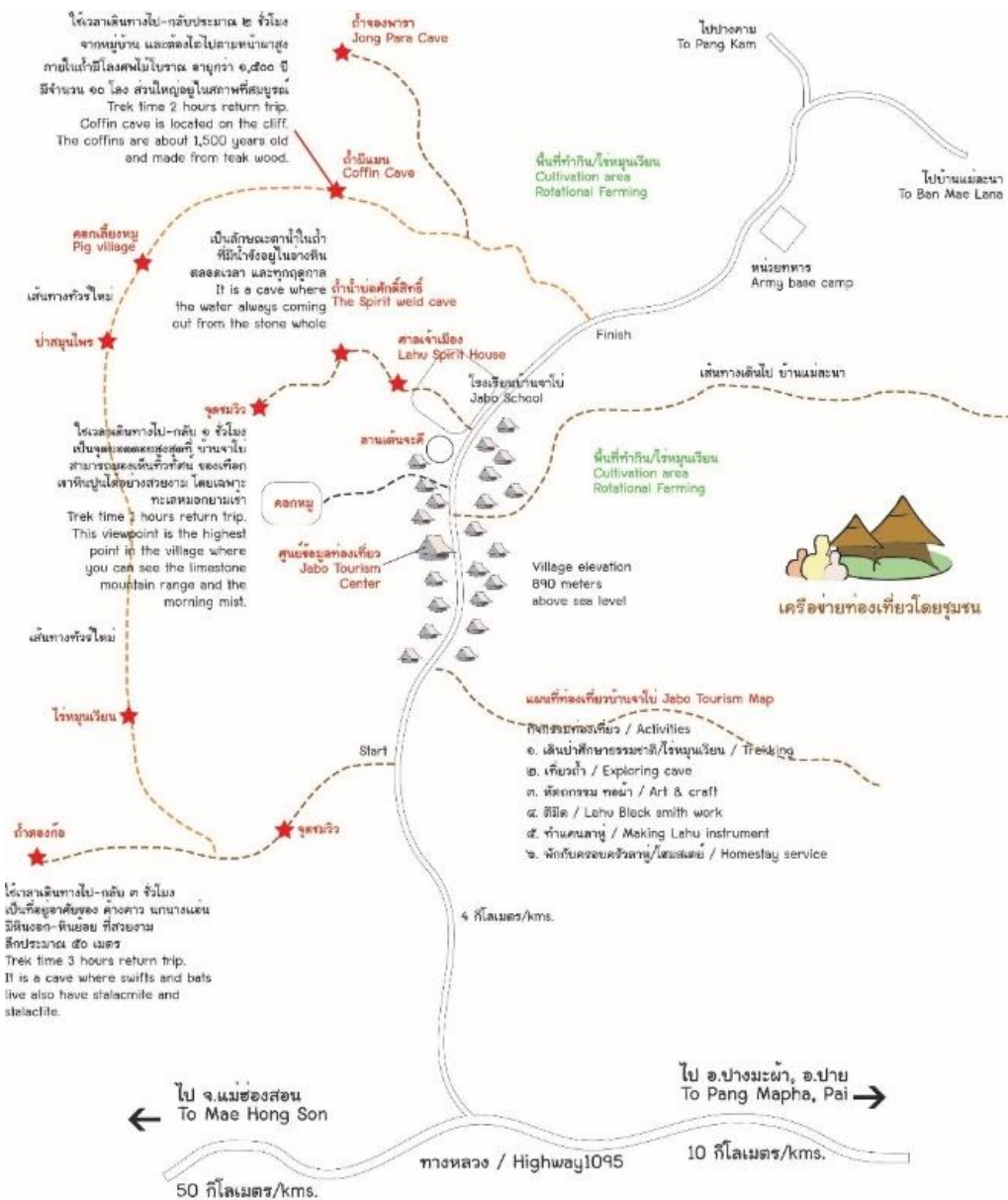
3. ปฏิทินการผลิตและปฏิทินทางวัฒนธรรม หรือการทำปฏิทิน เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (Tourism Timeline) ในเวลารอบปี นำมาใช้ในการทบทวน วิธีการผลิตในรอบ 1 ปี การจัดการช่วงชีวิตของชุมชน ที่อาจจะมีการปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อการวางแผนการทำงานหรือการดูช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งการดำเนินการส่วนใหญ่ที่จะนำมาใช้คือการสร้างปฏิทินการผลิต หรือปฏิทินทางวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งอาจจะทำเป็นตาราง หรือภาพก็ได้

ภาพที่ 5.1 แผนที่เดินดิน/แผนที่ชุมชน ในการดำเนินการเก็บข้อมูล
วิจัยของบ้านร่องกล้า
ที่มา: ป๋อ วชิรวงศ์วรกุล และคณะ, 2554

ภาพที่ 5.2 แผนที่เดินดิน บ้าน
แพมบก จากการเก็บข้อมูล
ของชุมชนบ้านแพมบก
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ที่มา: พงศ์พิพัฒน์ เครื่องพันธ์
และคณะ, 2557

ภาพที่ 5.3 แผนที่เดินดิน แผนที่ชุมชนบ้านจำป๋อ
ที่มา: เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนแม่ฮ่องสอน, 2559

ปฏิทินประเพณี บ้านแพมบก

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	หมายเหตุ
ประเพณี								←→					เจ้าพระยา
1. ประเพณี													
การทำคัน													
เทียน													
2. ประเพณี				↔									ในช่วง
การขอขมา													ประเพณี
พ่อแม่													สงกรานต์
3. ประเพณี													ระหว่าง
ลอยกระทง													วันที่ 12
													ของทุกปี
4. ประเพณี								↔					จัดวันที่ 3
เจ้าพระยา													สิงหาคม
5. ประเพณี				↔									13-15
สงกรานต์													เมษายน
6. ประเพณี													
คันไฟเทียน													
7. ประเพณี				↔									
สงฆ์													
พระพุทธรูป													
8. ประเพณี													
นอกไฟดอก													รวม 14 คำ

ภาพที่ 5.4 ตัวอย่างปฏิทินประเพณี บ้านแพมบก จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

ที่มา : พงศ์พิพัฒน์ เครื่องพินัด และคณะ, 2557

ปฏิทินวัฒนธรรมประเพณีชาวเขาเผ่าม้ง บ้านร่องกล้า

ที่	ประเพณี/วัฒนธรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1	กินข้าวใหม่									↔		
2	กินปีใหม่											↔
3	พิธีสมรส/แต่งงาน	←	→									
4	พิธีปล่อยวิญญาณ									←	→	
5	เปลี่ยนชื่อใหม่	←	→								←	→
6	เรียกขวัญ (แล้วแต่ความจำเป็น)	←	→									→
7	ลงสีกา (แล้วแต่ความจำเป็น)	←	→									→
8	พิธีวัวผี	←	→							←	→	
9	พิธีงานศพ	←	→							←	→	

ภาพที่ 5.5 ปฏิทินวัฒนธรรม ประเพณีชาวเขาเผ่าม้งบ้านร่องกล้า
ที่มา: ป๋อ วชิรวงศ์สกุล และคณะ, 2552

ภาพที่ 5 ปฏิทินฤดูกาลในรูปแบบแผนภาพ
ที่มา: สกว.ท้องถิ่น, 2560

ปฏิทินวิถีการผลิตตามฤดูกาลของชุมชนรอบพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า

ภาพที่ 5.6 ปฏิทินการผลิต

ที่มา : รัชฎาพร ชนะแสง และคณะ, 2562

การทำไทม์ไลน์ เป็นเครื่องมือที่จะทำให้คนในชุมชนได้เห็นถึงประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งข้อมูลออกได้เป็นช่วงๆ ไม่ต้องต่อเนื่องรายปี การทำไทม์ไลน์ บางครั้งเพื่อชุมชนจะได้เรียนรู้ หรือระลึกถึงประวัติศาสตร์ชุมชน สามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้ประกอบการเล่าเรื่อง (Story telling) ให้กับนักท่องเที่ยวได้รับทราบประวัติศาสตร์ความเป็นไปของชุมชน ด้วยเครื่องมือนี้ร่วมกัน

4. การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อศึกษาเรื่องราวถึงประวัติศาสตร์ของตัวชุมชน ในช่วงเวลาที่มีความสำคัญ โดยการรู้หรือบอกเล่าจากมุมมองของชุมชน โดยมีการผสมผสานกับ

ข้อเท็จจริง ตำนาน การเล่าต่อกันมา และความทรงจำของผู้คนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลการสร้างอัตลักษณ์ ความนึกคิด ท่าทีของชุมชน และสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวจะได้ข้อมูลเพื่อนำมาสร้างเรื่องราวที่จะเล่า (story telling) ความเป็นมาเป็นไปของชุมชนได้อีกด้วย ซึ่งประวัติศาสตร์ชุมชนอาจจะบันทึกหรือนำเสนอในลักษณะของtimeline ก็เป็นได้ โดยใช้สัญลักษณ์ที่เข้าใจร่วมกัน เช่น

- เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวและไม่มีความต่อเนื่อง
 - —● มีระยะเวลาที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดไปแล้ว
 - —▶ มีระยะเวลาที่เกิดขึ้นและยังดำเนินต่อไป
- เหตุการณ์สำคัญภายนอกที่ส่งผลต่อเหตุการณ์ในชุมชน

5. การเก็บข้อมูลด้วยการเดินสำรวจ/ แบบบันทึกการสำรวจ

ในการเก็บข้อมูลชุมชน ด้วยการเดินสำรวจ และการทำบันทึกการสำรวจ เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนได้ทำการเก็บข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนของตนเอง และมีการกำหนดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีคุณค่าในระดับใด สภาพของแหล่งเที่ยวนั้นเป็นอย่างไร และนำข้อมูลมาใช้ในการประเมินความต้องการของชุมชนสำหรับการวางแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อความสอดคล้องกับการพัฒนา การสำรวจชุมชนโดยใช้แบบสำรวจ หรือบันทึกการสำรวจ มีลักษณะดังนี้

1) แบบสำรวจสถานที่ท่องเที่ยว ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อการจำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวว่าคือ แหล่งท่องเที่ยวประเภทอะไร อาจจะได้รายละเอียดที่ต้องการใส่ให้ครบ เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ น้ำตก ชื่ออะไร อยู่ตรงไหนของชุมชน จะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยสร้างกิจกรรมใด มีนักท่องเที่ยวเข้ามาบ้างหรือยัง เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว นั่นคือใคร เช่น อุทยานแห่งชาติ เพื่อจะได้หาพันธมิตร หรือหุ้นส่วน (partner) มาร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน หรือการขออนุญาตเพื่อการเข้าไปใช้ในสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ลักษณะของแบบสำรวจแหล่งท่องเที่ยวชุมชนดังตัวอย่างที่ให้ไว้

แบบบันทึกการสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้าน

เรื่อง การศึกษารูปแบบกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่เหมาะสมกับศักยภาพของ
ชาวบ้านทุ่งกาสิงห์ ตำบลทุ่งกาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

.....

ที่	ชื่อ สกุล	ประเภทภูมิปัญญา	ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว	หมายเหตุ

ที่มา: อำคา แสงงาม และคณะ ,2549

แบบสำรวจแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน (ตัวอย่าง)

ชื่อชุมชน..... วันที่ทำการสำรวจ..... ผู้สำรวจ.....

ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว/ภูมิปัญญา(เอกชน/หน่วยงานรัฐ)	ที่ตั้ง/สถานที่ติดต่อ	จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใด	สถานที่จำหน่ายสินค้า (มี/ไม่มี)	มีนักท่องเที่ยวเข้ามา มาเที่ยวหรือยัง (ยังไม่มี /มีแล้ว)	สภาพแหล่งท่องเที่ยว/สถานภาพ
เนินเขา	ภูมโล	อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ชุมชนท่องเที่ยว กสะทอน	เบอร์โทร 062- 5570912	1.ที่พักแรม 2. แสตง/สาธิต 3. แหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ 4. แหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม 5.โบราณสถาน 6. ภูมิปัญญา	ไม่มี	มีแล้ว	สามารถพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยว มี ทรัพยากรที่สำคัญ คือต้นพญาเสือโคร่ง

เมื่อทำการสำรวจเรียบร้อยแล้วทำการจัดประชุมหรือทำเวทีในการวิเคราะห์ เพื่อนำมาวิเคราะห์โอกาสและการสร้างความเป็นไปได้ในการทำการท่องเที่ยวชุมชน รวมถึงเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งชุมชนอาจจะทำแบบสำรวจโดยละเอียด เพื่อเป็นฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของชุมชน และนำไปสู่การวางแผนการท่องเที่ยวต่อไป

2) การเดินสำรวจ การเดินสำรวจแหล่งท่องเที่ยว ภายหลังได้เครื่องมือคือแบบสำรวจที่ออกแบบโดยชุมชน แล้วให้ชุมชนดำเนินการส่งตัวแทนอาจจะเป็นกลุ่มหรือคนเดียวกระจายในการสำรวจ จดบันทึก ถ่ายภาพ เพื่อนำมาประกอบการทำเวที และวางแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

3) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ /การสร้างทำเนียบผู้รู้

เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนได้ทราบ หรือเก็บรวบรวมข้อมูล คล้ายๆกับแบบสำรวจแต่เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์อาจจะถามโดยละเอียดว่าการสำรวจ การสำรวจจะเป็นเพียงการเดินสำรวจด้วยตัวแทนของกลุ่ม รายละเอียดที่ได้อาจจะไม่มาก เมื่อดำเนินการจัดประชุมเพื่อหาคำตอบในการตัดสินใจเพื่อดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจจะต้องการคำตอบเพิ่มเติม การใช้แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ หรือการสร้างทำเนียบผู้รู้จะถูกนำมาใช้ในขั้นตอนนี้

ครู ผู้รู้ ภูมิปัญญา มีกี่คน ชื่ออะไร เชี่ยวชาญด้านใด

- นาย จันทร์ ปันสี (เชี่ยวชาญด้าน การทำพิธีกรรม)

สถานการณ์ปัจจุบัน

ประเพณีคานข้าวห่อขี้เป็นประเพณี คั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตและยังคงมีพิธีกรรมสืบต่อมาในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม รูปแบบของประเพณี คานข้าวห่อขี้ ได้เปลี่ยนไป จากอดีตเนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เช่น ในอดีตจะใช้ข้าวเหนียวที่แต่ละครัวเรือนปลูกแต่ปัจจุบันใช้วิธีการซื้อ ข้าวเหนียวแทน หรือใช้น้ำอ้อยที่ชุมชนผลิตเองเนื่องจากบ้านแพมบกเป็นชุมชนที่ผลิตน้ำอ้อยมากที่สุดในอำเภอป่าตอง แต่ปัจจุบันไม่มีการทำน้ำอ้อยหลงเหลืออยู่แล้วจึงนิยมซื้อ วัตถุดิบต่างๆ มาเป็นส่วนประกอบ

พิธีกรรมคานข้าวห่อขี้บ้านแพมบก

ภาพที่ 5.7 การสัมภาษณ์ครู ผู้รู้ภูมิปัญญา ของบ้านแพมบก
ที่มา: พงศ์พิพัฒน์ เครื่องพินัด และคณะ, 2557

การสอบถามหรือการสัมภาษณ์ หรือการสร้างทำเนียบผู้รู้ เพื่อให้ได้รายละเอียดของทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือเพื่อนำไปใช้ในการประกอบการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งในการสอบถามหรือการสัมภาษณ์บางครั้งอาจจะดำเนินการสุ่มตัวอย่างของคนที่จะสัมภาษณ์หรือสอบถามด้วยหลักการทางวิชาการเช่น การกำหนดกลุ่มตัวอย่างอาจกำหนดด้วยสัดส่วน และทำการสอบถามแบบบังเอิญ (Accidental sampling) หรืออาจจะ

กำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวชุมชน ทำการสอบถาม/สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้คำตอบ เพื่อนำคำตอบมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนก็ได้

สำหรับการสร้างทำเนียบผู้รู้ อาจจะใช้ทั้งแบบสำรวจและการสัมภาษณ์มาเก็บตัวอย่างข้อมูลจากผู้รู้ โดยเฉพาะข้อมูลทางด้านภูมิปัญญา ที่จะต้องกำหนดตัวผู้รู้ที่เกี่ยวข้อง ลักษณะของการหาผู้รู้เพื่อทำการสัมภาษณ์อาจจะใช้วิธีการประชุม หรือจัดเวทีชุมชน หรือการสำรวจด้วยแบบสำรวจ และค้นหาผู้รู้ หรืออาจจะใช้วิธีการบอกต่อถึงองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน และคนในชุมชนบอกว่าใครคือผู้รู้ คล้ายๆเทคนิค Snow ball คือการบอกต่อถึงผู้รู้ที่จะนำไปสู่การเก็บข้อมูลและการสัมภาษณ์ภูมิปัญญานั้น เช่น การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้รู้บ้านแพมบก จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4) การจัดประชุม หรือการทำเวทีชุมชน

การจัดประชุม หรือการทำเวทีชุมชน ถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งเพื่อสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน ไม่ว่าจะอยู่ในระยะใดของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ในทุกระบวนการขั้นตอนตั้งแต่การประชุมเพื่อตกลงหรือตัดสินใจที่จะทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการเชิญผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนเข้ามาร่วมประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมตัดสินใจ โดยเวทีชุมชนสำหรับการดำเนินการเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นแบ่งออกได้ดังนี้

(1) เวทีทำความเข้าใจ

เวทีทำความเข้าใจ เป็นเวทีเบื้องต้นที่ทางชุมชน โดยผู้ที่ เป็นแกนนำในการจะนำการทอ่งเที่ยวโดยชุมชนเข้าสู่ชุมชน ได้ ดำเนินการเพื่อสร้างเป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชนสำหรับการทำ การทอ่งเที่ยว ซึ่งการสร้างเป้าหมายสำหรับการจะดำเนินการ ทอ่งเที่ยวโดยชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะนำไปสู่การหาทางร่วมกัน ในการเดินทางเพื่อสร้างการทอ่งเที่ยวโดยชุมชน ด้วยคนในชุมชน รวมถึงการทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเรื่องการดำเนินการการ ทอ่งเที่ยวโดยชุมชน ถ้าผ่านระบบการทำวิจัยหรือการเก็บข้อมูล การ ทำการชี้แจงจะทำให้คนในชุมชนได้ทราบว่าจะมีการทำอะไร เก็บ ข้อมูลเรื่องอะไร และยังเป็นการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน ที่มีต่อการทอ่งเที่ยวที่กำลังจะเกิดขึ้นในชุมชน หรือทำให้ได้ข้อมูล เสนอแนะทรัพยากรการทอ่งเที่ยวจากคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความ หลากหลายของทรัพยากรการทอ่งเที่ยวก็เป็นได้

ภาพที่ 5.8 การประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจกับชุมชนบ้านกู่กาสิงห์
ที่มา: อำคา แสงงาม และคณะ (2549)

จากภาพจะเห็นว่ามีการประชุมชี้แจงของการเก็บข้อมูล เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมเรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความมั่นใจว่าจะสามารถดำเนินการในการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านกู่กาสิงห์ได้

(2) เวทีออกแบบการเก็บข้อมูล

เมื่อได้สร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนแล้ว จากนั้นก็มาสู่การวางแผนออกแบบการเก็บข้อมูลที่อาจจะมีทั้งข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ของพื้นที่ในชุมชน ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว ภูมิปัญญา ข้อมูลที่ต้องการ โดยการออกแบบการเก็บข้อมูลอาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน มาร่วมประชุมกัน กำหนดวัตถุประสงค์ของการเก็บข้อมูลในแต่ละ

ด้าน และร่วมพิจารณาข้อมูลว่าข้อมูลใดที่มีอยู่แล้ว อยู่ที่ใด ข้อมูลใด ที่ต้องการจะเก็บเพิ่มเติม และวางแผนการเก็บข้อมูลว่าใครจะเป็นผู้ ที่รับผิดชอบเก็บ เก็บข้อมูลกับใคร สัมภาษณ์ใคร และจะนำข้อมูล มาดำเนินการวิเคราะห์หรือหาค่าศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของตนได้อย่างไร ซึ่งอาจจะใช้แบบสำรวจ แบบบันทึก ขึ้นอยู่กับ การออกแบบของชุมชนว่าต้องการข้อมูลอะไร

(3) เวทีรายงานผล และเวทีสรุปผล

เมื่อได้ข้อมูลมาก็มาจัดทำเวทีรายงานผล สรุปผลให้กับคน ในชุมชนได้รับทราบ ว่าข้อมูลนั้นถูกต้องหรือไม่อย่างไร มีอะไรที่ ต้องการเพิ่มเติม หรือข้อมูลใดที่ไม่ถูกต้อง ก็ถกเถียงกันและนำไปสู่ ข้อมูลที่ถูกต้องของชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อหาค่าศักยภาพของการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน สถานที่ไหนหรือกิจกรรมอะไรที่จะนำมาใช้ใน การท่องเที่ยวในชุมชน เมื่อได้ข้อมูลมาก็จะนำไปสู่การวางแผนการ ทดลองการท่องเที่ยวจะวางแผนจำนวนกี่ครั้ง ทำกิจกรรมอะไรบ้าง ใครรับผิดชอบต่อกิจกรรม มีการประชุมต่อเนื่อง เพื่อการวางแผน โปรแกรมการท่องเที่ยวทดลองโดยอาจมีการเชิญชวนนักท่องเที่ยว จากภายนอกชุมชนเข้ามาเที่ยว เพื่อทดสอบโปรแกรมการท่องเที่ยว และนำไปสู่การปรับปรุงโปรแกรมการท่องเที่ยว และพัฒนาให้ดีขึ้น ด้วยการประเมินผลและนำสู่เวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นของ สมาชิก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และคนในชุมชน ดังภาพที่ 5.9 แสดงให้ เห็นโปรแกรมการทดลองรับนักท่องเที่ยวของบ้านหลอมปิ่น อำเภอ ละงู จังหวัดสตูล

7.ทดลองรับนักท่องเที่ยว	ครั้งที่ 1 : รับ นักท่องเที่ยวจาก ได้วัน 22 มีนาคม 2559	พื้นที่อ่าวทุ่งนุ้ย นักท่องเที่ยวจาก ได้วันเครือข่าย Life Net	เพื่อทดลองการรับคนที่เข้ามา ทำกิจกรรมในพื้นที่อ่าวทุ่งนุ้ย ผ่านการออกแบบที่เป็นระบบ
	ครั้งที่ 2 : ทดลอง เที่ยว 10-11 กันยายน 2559	แกนนำชุมชน เครือข่ายท่องเที่ยวโดย ชุมชน ทีมวิจัย อบต.ละงู	

ภาพที่ 5.9 โปรแกรมการดำเนินการในการวางแผนทดลองรับ
นักท่องเที่ยวของ บ้านหลอมปิ่น อำเภอละงู จังหวัดสตูล
ที่มา : ปิยะ อังคารา และคณะ,2561

หรือโปรแกรมการท่องเที่ยวที่สร้างจากงานวิจัยของ
กัลยาณี กุลชัย และคณะ (2563) เรื่อง “วิถีผ้าครามธรรมชาติ” สู่
การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร
ได้มีการประชุมและกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
และนำเสนอกลับคืนไปสู่ชุมชน พร้อมกับการทดลองให้นักท่องเที่ยว
เข้ามาท่องเที่ยวภายในชุมชน สำหรับตัวอย่างโปรแกรมการ
ท่องเที่ยวของบ้านเชิงดอยมีดังต่อไปนี้

โปรแกรมการท่องเที่ยวสำหรับบ้านเชิงดอย อำเภอกุศุดบาก

จังหวัดสกลนคร

โปรแกรมท่องเที่ยวบ้านเชิงดอย มี 3 รูปแบบ คือ แบบไปเช้าเย็นกลับ และแบบค้างคืนแบบที่ 1 และแบบที่ 2

1. แบบไปเช้าเย็นกลับ

เวลา 8.00 น. รับนักท่องเที่ยวจากสนามบิน พาทานอาหารเช้าที่ตลาดในเมือง (ขึ้นอยู่กับการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ถ้ามาเองให้มาเจอได้ที่บ้านเชิงดอย เส้นทางที่กำหนดในแผนที่)

เวลา 10.00 น. ถึงบ้านเชิงดอยนักท่องเที่ยวเรียนรู้เรื่องคราม ต้นคราม การก่หม้อคราม การเลี้ยงคราม และการทำworkshop เรื่องการย้อมคราม

12.00 น.- 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน (ตัวอย่างเมนูอาหาร ส้มตำ ไข่ต้ม ข้าวเหนียว ผลไม้ตามฤดูกาล)

13.00-16.00 น. ทำการworkshop ย้อมครามต่อ และเดินป่าภูพาน เรียนรู้เรื่องป่า สีสจากธรรมชาติ ไปตามแม่มา น ชมวิวรอบหมู่บ้าน อ่างเก็บน้ำบ้านเชิงดอย

17.00 น. เดินทางกลับ

ราคา 750 บาทต่อคน ไม่รวมค่ารถรับส่ง

2. แบบค้างคืน

แบบที่ 1 วันที่ 1

เวลา 8.00 น. รับนักท่องเที่ยวจากสนามบิน (ขึ้นอยู่กับการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ถ้ามาเองให้มาเจอได้ที่บ้านเชิงดอย) พาไปรับประทานอาหารเช้าในเมือง

เวลา 8.30 น. รับประทานอาหารเช้า (ตัวอย่างเมนูข้าวเปียกเส้น
หมุยอ ข้าวต้มปลา) หลังรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อย
นักท่องเที่ยวเรียนรู้เรื่องการทำเส้นใยของฝ้ายธรรมชาติ ตั้งแต่
การดีดฝ้าย การอ้วฝ้าย การล่อเส้นใยฝ้าย การเข็นฝ้ายด้วยหลา
การกั๊กฝ้าย จนออกมาเป็นเส้นใย จนถึงการทอผ้า
(เป็นการสาธิตจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเชิงดอย)

12.00 น.- 13.00 น.

รับประทานอาหารกลางวัน
(ตัวอย่างเมนูอาหารพื้นบ้าน ปลาเผา
ส้มตำ ไก่ทอด ข้าวเหนียว ผลไม้ตาม
ฤดูกาล)

13.00-16.00 น. เรียนรู้เรื่องคราม

ชมกิจกรรมสาธิต การย้อมผ้าคราม และได้ลงมือปฏิบัติในลักษณะ
workshop ได้ทดลองย้อม

16.00 น. เดินทางไปถนนคนเดินคราม ก่อนจะไปถนนคนเดินคราม
รับประทานอาหารเย็นก่อนที่ ร้านปารีส ร้านปากหม้อชื่อดังของเมือง
สกลนคร หลังจากทานปากหม้อจนอิ่มหน้าสำราญก็ไปไหว้พระ วัดพระ
ธาตุเชิงชุมวรวิหาร สักการะพระคู่บ้านคู่เมืองสกลนคร หลวงพ่อองค์แสน
และสักการะพระธาตุศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองสกลนคร

หลังจากไหว้พระจนอิ่มบุญก็มาเดินช้อปปิ้งถนนผ้าคราม
สกลนคร เลือกซื้อสารพัดของใช้ เสื้อผ้า ผ้าซิ่น ที่ทำจากครามที่เป็นภูมิ
ปัญญาหลายชุมชน หลายร้านและหลายราคา

20.00 น. กลับที่พัก พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 2

6.00 น. เรียนรู้วิถีบ้านเชิงดอย การตัดบาตรจากการเตรียมอาหารใส่บาตรของเจ้าบ้าน

8.00 น. รับประทานอาหารเช้า (เมนูตัวอย่างข้าวเปียกเส้น หมูยอ ข้าวต้มปลา)

9.00 น. เรียนรู้เรื่องการทอผ้า หัตถทอ หัตถทำ หัตถย้อม

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน

13.00 น. เดินป่าภูพานหลังบ้านเชิงดอย ไปदानแม่มาน เรียนรู้สี่
ธรรมชาติ การทำต่างจากไม้ในป่า ชมดอกไม้บนพลาญหิน

16.00 น.-19.00 น. ส่งแขกกลับมายังสนามบิน(ขึ้นอยู่กับแขกว่าต้องการ
กลับเที่ยวไหน)

ข้าวเย็นคือ ข้าวเหนียวหมูทอดใส่ห่อใบตองที่นำมาแจกให้รับประทาน
ระหว่างรอเครื่อง

ราคาต่อหัว 3,000 บาทต่อหัว

(รวมค่าที่พัก ค่าอาหาร จำนวน 6 มื้อ ค่าวิทยากรเรื่องผ้าฝ้าย ผ้าทอ ค่า
รถสำหรับพาเที่ยว และค่าบริการอุปกรณ์สำหรับย้อมคราม)

แบบที่ 2 เรียนรู้เรื่องการทอผ้า การย้อมเส้นด้าย

วันที่ 1

เวลา 8.00 น. รับนักท่องเที่ยวจากสนามบิน

(ขึ้นอยู่กับกรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ถ้ามาเองให้มาเจอได้ที่บ้านเชิงดอย) พาไปรับประทานอาหารเช้าในเมือง

8.30 น. รับประทานอาหารเช้า (ตัวอย่างเมนูข้าวเปียกเส้น หมูยอ

ข้าวต้มปลา) หลังรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว

12.00 น.- 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน (ตัวอย่างเมนูอาหารพื้นบ้าน ปลาเผา ส้มตำ ไก่ทอด ข้าวเหนียว ผลไม้ตามฤดูกาล)
นักท่องเที่ยวเรียนรู้เรื่องการทำเส้นใยของฝ้ายธรรมชาติ ตั้งแต่การตีฝ้าย การอ้วฝ้าย การล่อเส้นใยฝ้าย การเข็นฝ้าย ด้วยหลา การกวักฝ้าย จน

ออกมาเป็นเส้นใย จนถึงการทำเส้นใย (เป็นการสาธิตจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเชิงดอย)

13.00-16.00 น. เรียนรู้ทดลองทอผ้า ชมการสาธิต ลงมือปฏิบัติในลักษณะ workshop ได้ทดลองทอผ้า

16.00 น. เดินทางไปถนนคนเดินนคร ก่อนจะไปถนนคนเดินนคร รับประทานอาหารเย็นก่อนที่ ร้านปารีส ร้านปากหม้อชื่อดังของเมืองสกลนคร หลังจากทานปากหม้อจนอิ่มหน้าสำราญก็ไปไหว้พระ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร สักการะพระคู่บ้านคู่เมืองสกลนคร หลวงพ่อองค์แสน และสักการะพระธาตุศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองสกลนคร หลังจากไหว้พระจนอิ่มบุญก็มาเดินช้อปปิ้งถนนผ้าคราม สกลนคร เลือกซื้อสารพัดของใช้ เสื้อผ้า ผ้าชิ้น ที่ทำจากครามที่เป็นภูมิปัญญาหลายชุมชน หลายร้านและหลายราคา

20.00 น. กลับที่พัก พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 2

6.00 น. เรียนรู้วิถีบ้านเชิงดอย การตัดบาตรข้าวเหนียวจากการเตรียมอาหารใส่บาตรของเจ้าบ้าน

8.00 น. รับประทานอาหารเช้า (เมนูตัวอย่างข้าวเปียกเส้น หมูยอ ข้าวต้มปลา)

9.00 น. เรียนรู้เรื่องการทอผ้า หัดทอผ้าจากกี่ทอผ้า

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน

13.00 น. ทอผ้าต่อ

16.00-19.00 น. เดินป่าภูพานหลังบ้านเชิงดอย ไป ดานแม่มาน เรียนรู้วิถีธรรมชาติ การทำต่างเพื่อการย้อมผ้า จากไม้ในป่า ชมดอกไม้บนผลาญหิน รอชมหมู่ดาวบนฟ้าบนผลาญหินบนป่าภูพาน (รับประทานอาหารเย็นบนป่าภูพาน)

วันที่ 3

6.00 น. เรียนรู้วิถีคนเชิงดอย การตัดบาตรข้าวเหนียวจากการเตรียมอาหารใส่บาตรของเจ้าบ้าน

8.00 น. รับประทานอาหารเช้า (เมนูตัวอย่างข้าวเปียกเส้น หมูยอ ข้าวต้มปลา)

9.00 น. เรียนรู้เรื่องการทอผ้าต่อจนเสร็จได้ผ้าพันคอฝีมือของนักท่องเที่ยว (workshop) 1 ผืน

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน

13.00 น. ทอผ้า (ต่อ) พุดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มแม่ๆ วิสาหกิจชุมชนบ้านเชิงดอย

15.00 น. เตรียมตัวเดินทางกลับ แวะไปทำบุญที่ วัดป่าภูกิติตติรารวาส หรือ วัดป่าบ้านหนองฝือ ต.นาใน อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร นับเป็น วัดที่สำคัญมากวัดหนึ่งในสายวัดป่ากัมมัฏฐาน ตั้งอยู่บนเทือกเขาภูพาน ทางทิศตะวันตกของจังหวัดสกลนคร

17.00 น.-19.00 น. ส่งแขกกลับมายังสนามบิน(ขึ้นอยู่กับแขกว่าต้องการ กลับเที่ยวไหน)

ราคาต่อหัว 8,000 บาทต่อหัว

(รวมค่าที่พัก ค่าอาหาร จำนวน 9 มื้อ ค่าวิทยากรเรื่องผ้าฝ้าย ผ้าทอ ค่ารถสำหรับพาเที่ยว และค่าบริการอุปกรณ์สำหรับเยี่ยมชม วัสดุอุปกรณ์ การทอผ้า)

รับจำนวนคน 3-5 คนขึ้นไป

ซึ่งในการวางโปรแกรมการท่องเที่ยวต้องมีการทดลองตามโปรแกรม และประเมินผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เข้าสู่โปรแกรมทดลองท่องเที่ยวและนำไปสู่การปรับปรุง แก้ไข

สำหรับการสร้างเวทีสรุปผล ดำเนินการเมื่อสามารถมีข้อมูลทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว และนำเสนอต่อคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข และสะท้อนการความถูกต้องของข้อมูล อีกทั้งสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับรู้ร่วมกันสำหรับการจัดโปรแกรมท่องเที่ยวภายในชุมชน ได้รายงานผลสรุปภายหลังการดำเนินการทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยวและนำไปสู่การปรับปรุง หรือปรับให้เหมาะสมกับชุมชน รวมถึงหาแนวร่วมของคนในชุมชนที่ต้องการมารับผิดชอบหรือร่วมในการเป็นผู้รับผิดชอบใน

โปรแกรมต่างๆ เช่น เจ้าบ้านโฮมสเตย์ คนรับผิดชอบเรื่องอาหาร คนนำทางเดินป่า หรือเส้นทางท่องเที่ยว ฯลฯ

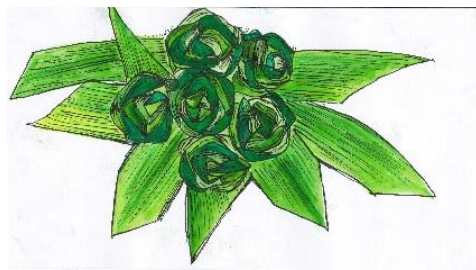
(4) เวทีถอดบทเรียน หรือการทบทวนภายหลังการปฏิบัติการ การดำเนินการที่ได้ผลสำหรับการท่องเที่ยวในชุมชน ควรมีการถอดบทเรียน หรือทำ After Action Review (AAR) หรือการทำถอดบทเรียนของผู้รับผิดชอบ ผู้ปฏิบัติงาน หรือแม้กระทั่งผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวในชุมชน อาจใช้เครื่องมือหลายๆ เครื่องมือในการสรุปและถอดบทเรียน หรืออาจจะใช้การตั้งคำถาม 5 ข้อคือ

- (1) ท่านมีความคาดหวังอะไรจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- (2) ท่านได้ตามที่คาดหวังหรือไม่เพราะอะไร
- (3) อะไรที่ไม่เป็นไปตามการคาดหวัง ท่านพบกับปัญหาอะไรในการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนของท่าน เพราะอะไร และจะปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างไร
- (4) มีสิ่งที่ท่านได้เกินความคาดหวังหรือไม่ เพราะอะไร
- (5) ท่านจะทำอะไรต่อไป มีแนวคิดจะทำอะไรเพื่อให้ได้สิ่งที่คาดหวัง หรือท่านได้รับบทเรียนอะไรที่จะช่วยปรับปรุงการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของท่าน ตามบทบาทหน้าที่ของท่าน

ด้วยกระบวนการในการถอดบทเรียนจะทำให้ชุมชนได้รับคำตอบเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปรับปรุงเรื่องการต้อนรับ กิจกรรมในโปรแกรม

การท่องเที่ยว ส่วนอื่นๆที่คนในชุมชนได้มองเห็นปัญหา เพื่อให้เป็น
ตามความคาดหวังของชุมชนสำหรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
บทสรุป

สำหรับเครื่องมือที่นำมาใช้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบท
ของพื้นที่ ไม่สามารถบอกได้ว่าจะต้องทำการประชุมกี่ครั้ง ใน
ระหว่างการดำเนินการก็เก็บข้อมูลไป นำมาประชุม และวิเคราะห์
ร่วมกัน แม้กระทั่งทำเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ยังต้องนำมาวิเคราะห์
ประชุม หาแนวทางการแก้ไข มีบางชุมชน เช่น ชุมชนบางน้ำผึ้ง โดย
วิสาหกิจชุมชนบางน้ำผึ้งโฮมสเตย์ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักใน
พื้นที่ ก็จะมีการประชุมแบบไม่เป็นทางการของสมาชิก นำมา
ปรับปรุงการให้บริการ อะไรคือปัญหา อะไรที่จะเสริมเพิ่มไปเพื่อให้
เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ก่อนการดำเนินการรับ
นักท่องเที่ยวก็จะมีการประชุมล่วงหน้าว่าจะทำอาหารอะไรรับ
นักท่องเที่ยว ใครรับผิดชอบต้อนรับแขก แขกจะนอนบ้านไหนที่จะ
หมุนเวียนกันไป สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นสิ่งเล็กๆน้อยๆที่ชุมชนที่มี
ประสบการณ์จะดำเนินการเพื่อให้เกิดความประทับใจกับ
นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นการจัดการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

"เรียนรู้อะไร คุณองจรี ลงมือทำ"

บทที่ ๘
สร้างสรรค์ สรรค์สร้าง เพื่อเรียนรู้

ในการท่องเที่ยวชุมชนนั้น บางครั้งชุมชนมีความจำเป็นต้องสร้างเสน่ห์ของการท่องเที่ยวในชุมชน บางชุมชนอาจมีทรัพยากรธรรมชาติที่จะเอื้อเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวอาจจะมีอยู่อย่างจำกัด เช่น ไม่มีภูเขา ไม่มีน้ำตก ใกล้เคียงกับชุมชน จะนำเสนอสิ่งใดดีสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามา บางชุมชนอาจจะมีเพียงทรัพยากรทางวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ ความเชื่อที่สามารถนำมาเป็นการสร้างเสน่ห์ให้กับชุมชนที่ต้องการทำการท่องเที่ยว มีการนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อค้นหาจุดเด่นของชุมชน ค้นหาทุนของชุมชน และพัฒนาการสร้างเสน่ห์ของชุมชนด้วยหลักการ 5 S ได้แก่ 1) Smile ชุมชน เจ้าของบ้านยิ้มแย้มแจ่มใสต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความจริงใจ 2) Story ชุมชนมีเรื่องราวเรื่องเล่าที่น่าสนใจ 3) Secret มีความลับเล็ก ๆ ที่เป้นเสน่ห์ เช่น สูตรลับรสชาติอาหารพื้นบ้าน สูตรการประพินผิวจากสมุนไพรของคนในชุมชน 4) Surprise มีสิ่งที่ทำให้ประหลาดใจในเชิงบวก เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่น่าประทับใจ ชุมชนมีความสะอาด มีวิวทิวทัศน์ที่เรียบง่ายน่าสนใจ มีองค์ความรู้ที่นักท่องเที่ยวไม่เคยรู้มาก่อน ความปลอดภัยในชุมชนที่มีมากจนนักท่องเที่ยวต้องประทับใจ 5) Spirit ชุมชนเจ้าของบ้านมีอัธยาศัยไมตรี มีความโอบอ้อมอารี เดินไปตรงไหนมีแต่การต้อนรับที่อบอุ่นจนนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นแนวคิดการท่องเที่ยวหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจกับแหล่งท่องเที่ยวโดยเป็นการท่องเที่ยวที่ผ่านประสบการณ์ สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของพื้นที่การท่องเที่ยวที่ โดยผ่านประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในชีวิตจริง จากเดิมที่เป็นเพียงผู้ชม จึงทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (สุดแดน,2558) รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อาจใช้การสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของการท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นๆ หรืออาจใช้การสร้างสรรค์เป็นฉากหลังการท่องเที่ยว หรือสร้างบรรยากาศ ในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นมีเสน่ห์เพิ่มขึ้น ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อาจอยู่ในรูปแบบ การเข้าชม ชิม ช้อป ของนักท่องเที่ยวก็เป็นได้ ซึ่งรูปแบบประสบการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีความหลากหลายรูปแบบ เช่นกิจกรรมการเรียนรู้ การปั่นเครื่องสังคโลก ทอผ้า ก็สามารถใช้รูปแบบของกิจกรรมในการจัดอบรมปฏิบัติการ รูปแบบการชิม ในการรับประทานอาหารท้องถิ่น การทำอาหารพื้นเมือง ซึ่งการชิมสามารถทำได้โดยการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวและการลงมือปฏิบัติ การเยี่ยมชม แทนการเดินทางไปเข้าชมเฉพาะจุด ก็จัดให้เป็นการเยี่ยมชมตามเส้นทาง เช่น เส้นทางเที่ยวสวน การทำการเกษตร การซื้อของ สามารถปรับกิจกรรมไปสู่ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเพื่อเกิดประสบการณ์ร่วมกับการ

ท่องเที่ยวอื่นๆ และสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ การสร้างประสบการณ์ร่วมของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ นับว่าเป็นจุดสำคัญที่สุดในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวจึงไม่เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์หรือไปเป็นเพียงนักท่องเที่ยวเท่านั้นแต่จะมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนนั้นด้วยด้วยกิจกรรมที่สร้างขึ้นมา ซึ่งนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจในคุณค่าและความหลากหลายของวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างแล้วยังเป็นแรงเสริมที่จะทำให้เกิดการตระหนักและรู้คุณค่าของชุมชนภูมิใจในสิ่งที่มี สิ่งที่เป็นของคนในชุมชนอีกด้วย

ริชาร์ด (2009 (อ้างในสุดแดน,2558) ได้กล่าวถึง การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีหลักการพื้นฐานที่ต้องคำนึงถึงคือ รู้ว่าตนเองคือใคร อยู่ที่ไหน ซึ่งหมายถึงผู้จะดำเนินการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องพยายามที่จะกำหนดตนเองให้ชัดเจนแตกต่างไปจากคนอื่น ซึ่งไม่ใช่หมายถึงแต่จะคำนึงถึงเฉพาะทุนทางวัฒนธรรมหรือทุนของการสร้างสรรค์ที่จับต้องได้ (tangible assets) ที่ตนมีเท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงทรัพยากรที่ไม่อยู่ในรูปของวัตถุ (intangible resources) เช่น บรรยากาศ ทักษะ ความสร้างสรรค์ และสภาพแวดล้อม

2) ใช้สมรรถภาพท้องถิ่น (Use local capacity) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่วางอยู่บนฐานของการสร้างสรรค์อันเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะพื้นที่ การนำเอาความคิด (ideas) และทักษะ (skill) จากแหล่งอื่นมักจะมีส่วนขัดขวางการสร้างสรรค์

3) สร้างสรรค์จากสิ่งที่ตนเองมี (Built on what you have) อาจไม่มีความจำเป็นต้องสร้างสิ่งใหม่เพื่อความสะดวกรสบายให้มากขึ้น เคล็ดลับก็คืออาจดัดแปลงจากสิ่งที่มีอยู่เดิมขึ้นมาใหม่ อาจใช้ถ้า เปีง โรงเรีอนเดิมมากดัดแปลงใหม่แทนการก่อสร้างอาคาร

4) พัฒนาคุณภาพมากกว่าลูกเล่น (Developing quality not gimmicks) ควรคำนึงถึงความเป็นของแท้ดั้งเดิม

5) ใช้ทรัพยากรสร้างสรรค์เป็นตัวกระตุ้น (Use creative resources as acatylayst) ยุทธศาสตร์พื้นฐานของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอาศัยการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า แต่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใช้กระบวนการที่จะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ การใช้หัตถกรรมพื้นถิ่นเป็นฐานสำหรับประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นำไปสู่นวัตกรรมในการผลิตของที่ระลึก

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

UNESCO ได้ให้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 5 ประการดังนี้

1) Interaction เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

2) Educational เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้และความรู้

3) Emotional เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าทางอารมณ์และประสบการณ์

4) Social เป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวพันกับคนในสังคม
ให้เกิดการเชื่อมโยงกัน

5) Participative เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วม

6) Involve เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องร่วมมือกันและ
เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง

คุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

- 1) ความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้านในชุมชน
- 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
- 3) มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งกับพื้นที่ท่องเที่ยว
- 4) การเข้าร่วมเชิงปฏิบัติในกิจกรรม

องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

- 1) การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืน

โดย UNESCO และองค์การการท่องเที่ยวโลก “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกลยุทธ์ต่อไปของความยั่งยืน” และ Yooshik Yoon (2002) ได้กล่าวถึงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไว้คือ

(1) การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม และทรัพยากรอื่น ๆ ในการท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง ในอนาคต โดยต้องมีการสนับสนุนในการบริโภคทรัพยากรที่อยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศนั้นๆจะรองรับได้ ต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและ

นักท่องเที่ยว โดยความสัมพันธ์จะนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์ในสังคมอย่างเป็นธรรม

(2) การวางแผนและจัดการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหา ทางสิ่งแวดล้อมและสังคม วัฒนธรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ต้องใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาด มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ทรัพยากรที่อยู่ในขอบเขตของการฟื้นฟูกลับมาใหม่ได้ หากใช้ทรัพยากร การท่องเที่ยวจนหมดสิ้นไป หรือใช้จนเสื่อมโทรม น การท่องเที่ยวยังต้องมีการพิทักษ์และสงวนรักษาความหลากหลาย ส่งเสริมให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ

(3) คุณภาพของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยภาพรวมจะยังคงได้รับการรักษาไว้ได้

(4) มีความสามารถในการรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว เพื่อให้แหล่ง ท่องเที่ยวนั้น จะยังคงสามารถรักษาความเป็นที่นิยม และสามารถทำตลาดต่อไปได้

(5) ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวจะต้องกระจายไปในทุกภาคส่วนของสังคม ต้องสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของคนในชุมชนได้ โดยเฉพาะ จะต้องสามารถจัดการความยากจนและเน้นการกระจายโอกาสในการใช้ ทรัพยากร เพื่อลดความไม่เทียมกันในสังคม

2) การท่องเที่ยวที่มีการเรียนรู้และมีส่วนร่วม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา เอกลักษณ์/อัตลักษณ์ เฉพาะถิ่น ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนเจ้าของพื้นที่

ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้ประสบการณ์ที่มาจากการท่องเที่ยว (Authentic-active Participation) มีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างระหว่างตัวนักท่องเที่ยวและเจ้าของชุมชน

3. มีความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้สร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนจนทำให้เกิดการท่องเที่ยวซ้ำ นั่นคือคนในชุมชน/เจ้าของบ้านมีอัธยาศัยและความเป็นมิตรจนทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความอบอุ่น ประทับใจ ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวก็ปฏิบัติต่อชุมชนด้วยความเท่าเทียมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในความรู้เดิมที่มี โดยเฉพาะความรู้ด้านศิลปะ การจัดองค์ประกอบของศิลปะหรือสิ่งสร้างสรรค์ที่นักท่องเที่ยวได้ทำขึ้นมาจากศิลปะหรือวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้เกิดการจินตนาการ (Imagination) และมีความจรรโลงใจ (Inspiration) ที่แสดงออกเป็น ความคิดอย่างสร้างสรรค์สิ่งใหม่บนความภาคภูมิใจของนักท่องเที่ยว และชุมชนก็เรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (life long learning)

Greg Richards ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะเฉพาะ 6 ประการได้แก่ (Richards, 2010) ได้แก่

1) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เพิ่มทักษะให้กับนักท่องเที่ยว (The rise of skilled consumption) ซึ่งการพัฒนาทักษะของ

นักท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามามีร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการทำโคมไฟมะแต้ ล้านนาบ้านม่วงดีด จังหวัดน่าน โดยสามารถสร้างทักษะด้านการประดิษฐ์ การตกแต่งด้วยตัวนักท่องเที่ยวจากการเรียนรู้ในการทำโคมไฟ และมีอุปกรณ์ในการประดิษฐ์ให้ หรือการเรียนรู้เรื่องลายสังคโลกที่บ้านปรีดาภิรมย์ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย และสร้างสรรค์ลายดังกล่าวบนเสื้อยืดและนักท่องเที่ยวสามารถนำกลับมาสวมใส่ด้วยความภูมิใจกับลายสังคโลกที่ตนเองประดิษฐ์อีกด้วย

2) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีสินค้าหลักคือ ทักษะและประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมที่ เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว (The experience economy) ประสบการณ์จะกลายเป็นสินค้า โดยไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อมาเป็นสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว ต่อไป

3) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากการนำเสนอขายทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องได้สู่ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องไม่ได้ แต่คงไว้ซึ่งประสบการณ์และทักษะ (Shift from tangible to intangible tourism resources) โดยสินค้าที่นำเสนอที่เป็นภูมิปัญญาองค์ความรู้จะกลายเป็นสินค้าทดแทนที่ทรงคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว และชุมชน

4) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากสินค้าที่เป็นวัฒนธรรมระดับสูงไปสู่สินค้าที่เป็น วัฒนธรรมประจำวัน (Shift from high culture to everyday culture) โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถ

เข้าถึงได้ง่าย ชุมชนสามารถใช้วิถีชุมชนที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นำเสนอต่อนักท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวทางวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่ทำให้วัฒนธรรมชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืน มีการสืบทอด และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมของชนรุ่นหลังต่อไป

5) รูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนท้องถิ่นโดยนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตประจำวันหรือวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น (More active, engaging experiences) ซึ่งสร้างและแบ่งปันประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยว และชุมชน

6) รูปแบบการท่องเที่ยวที่ต้องมีความโดดเด่นแตกต่าง โดยใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชน ที่สามารถดึงมาเป็นเอกลักษณ์และพัฒนาเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว นำเสนอให้แก่ นักท่องเที่ยว และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนจากการท่องเที่ยวได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมที่จะทำให้เกิดการสืบทอดต่อไป

เกณฑ์ของการจัดแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จากเกณฑ์ของ องค์การบริหารพื้นที่พิเศษ อพท. จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสองประการ คือ

เกณฑ์การจัดแหล่งท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์

1. **เชิงพื้นที่** มีความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ

2

เชิงกระบวนการ

2.1

มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

2.2

มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม

2.3

มีกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่

2.4

ไม่ทำลายคุณค่าของชุมชนและนำไปสู่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

1) **เชิงพื้นที่** มีความหลากหลายและโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติ

2) **เชิงกระบวนการ** โดยมีความตระหนักรู้ในคุณค่าของโดยเจ้าของวัฒนธรรม โดยมีคุณสมบัติในเชิงกระบวนการ

(1) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม

(2) มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม

(3) มีกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งใน

พื้นที่

(4) ไม่ทำลายคุณค่าของชุมชนและนำไปสู่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อม

กระบวนการของการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์

1. นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม (Active participation) และเรียนรู้ประสบการณ์ (Learning experience)

2. นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสร้างสรรค์ และประสบการณ์กับชุมชนในท้องถิ่นในขณะเดียวกัน ก็ได้รับความรู้ประสบการณ์ช่วยเพิ่มความชำนาญให้แก่ นักท่องเที่ยว

กระบวนการสร้างการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน

1) ทัศนศึกษา เอกลักษณ์/อัตลักษณ์ คัดสรร กิจกรรมการท่องเที่ยว

ในการสรรค์สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายในชุมชนที่มีการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่แล้ว ชุมชนเก็บข้อมูลและทำการสำรวจ ประชุม ประเมินกิจกรรมร่วมกัน การท่องเที่ยวที่มีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์การเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่จะให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ตามความภาคภูมิใจ แสดงถึงอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของชุมชน กิจกรรมใดที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เช่น ชุมชนบ้านเชิงดอย ตำบลนาม่อง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ที่มีการคัดสรรกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากอัตลักษณ์ของบ้านเชิงดอยที่มีการทอผ้าย้อมครามแบบภูไท ชุมชนประชุมร่วมกัน ด้วยกระบวนการวิจัยที่สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตั้งแต่การเรียนรู้เรื่องต้นคราม เรียนรู้เรื่องต้นฝ้าย กิจกรรมการปั่นฝ้าย การทำครามเปียก การก่อดูแลรักษาหม้อคราม จนไปถึงการย้อมเส้นด้ายในหม้อคราม และการทอผ้า โดยกิจกรรมนี้นักท่องเที่ยวจะได้ผ้าพันคอจากการสร้างสรรค์ผ่านการทอผ้าของตนเองกลับบ้าน โดยนักท่องเที่ยวจะมีความภาคภูมิใจกับผ้าพันคอนั้น

2) พัฒนาองค์ความรู้ของแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนที่มีทัศนศึกษา เช่น จากการมีองค์ความรู้เรื่องการปลูกและย้อมครามจนถึงการทอผ้า ทำให้กลุ่มแม่บ้านที่ทอผ้าใน

ชุมชนได้ดำเนินการที่จะพัฒนาเรื่องกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จากศักยภาพของคนในชุมชนที่มีองค์ความรู้ไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยว ต่อเนื่องด้วยการย่อมนครามาสู่การย่อมนิคมชาติ ซึ่งกิจกรรมนี้ขึ้นอยู่กับตัวชุมชนและนักท่องเที่ยวที่เรียนรู้ร่วมกัน

3) ถอดองค์ความรู้หรือกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้รู้ กิจกรรมนั้นกับคนในชุมชน เพื่อสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้กับนักท่องเที่ยว โดยถอดเป็นขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม การสื่อความหมายอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้รู้กระบวนการ ขั้นตอนการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ในชุมชนอาจมีหลายกิจกรรมสร้างสรรค์ก็ได้ หรืออาจจะเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเดิม เช่น การไปเที่ยวชมเขาและทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้บนป่าภูพาน หลังชุมชนบ้านเชิงดอย กลับมาผ่านเส้นทางท่องเที่ยวเกษตร แวะ ดำนา แวะชมสวนคราม แวะเรียนรู้เรื่องการทำเนื้อครามจากต้นคราม ไปจนถึงการย่อมน ทอผ้าคราม หรือการย่อมนครามาแบบมัดย้อม เป็นต้น

4) จัดสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนตามกิจกรรมที่ชุมชนกำหนด แบ่งงานกันทำเมื่อจะมีการรับนักท่องเที่ยว ใครทำหน้าที่ต้อนรับ ใครทำหน้าที่ในการอธิบายแต่ละขั้นตอนของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ใครทำหน้าที่สาธิต ใครทำหน้าที่ด้านอาหาร ด้านที่พัก ด้านประสานงาน งบประมาณที่ต้องใช้ งบประมาณสำหรับรายได้ที่จะจัดเก็บจากนักท่องเที่ยวควรเป็นเท่าไรที่จะทำให้เกิดความคุ้มค่าและได้รายได้กลับมายังชุมชน สิ่ง

ต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่กำหนดด้วยตัวชุมชนผ่านกระบวนการปรึกษา
พูดคุยกัน จนไปสู่กระบวนการทดลองรับนักท่องเที่ยว

5) กระบวนการทดลองท่องเที่ยวตามโปรแกรมที่ได้
กำหนดไว้ของชุมชน เพื่อค้นหาจุดที่จะต้องปรับปรุงหรือพัฒนา
เพิ่มเติม สิ่งใดที่เป็นปัญหา สิ่งใดที่ควรแก้ไข ภายหลังจากทดลอง
รับนักท่องเที่ยวทดลอง ชุมชนและคนดำเนินการเรื่องของการ
ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามโปรแกรมนัดพูดคุย ปรึกษากัน และบอก
ถึงข้อดี ข้อเสียของการดำเนินการตามโปรแกรม สิ่งใดที่ทำให้ติดขัดไม่
ว่าจะเป็นเรื่องคน สถานที่ กิจกรรม งบประมาณที่ได้ใช้ไป รายได้ที่ได้
คืนกลับมา เมื่อได้คำตอบที่แท้จริง นำไปสู่การวางแผนการปรับปรุงใน
การรับนักท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งการประเมินผลนั้นอาจจะมีการใช้
เครื่องมือคือ การสอบถามไปยังนักท่องเที่ยวเพื่อได้ผลการประเมินมา
ประกอบการประชุมก็ได้

6) จัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ตามโปรแกรม และ
นำไปสู่การเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการพัฒนาปรับปรุงโปรแกรมการ
ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนต่อไป อาจจะมีกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพิ่มเติม เช่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์การ
เรียนรู้ด้านการประกอบอาหารพื้นถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ทางด้านศิลปะ เป็นต้น

7) เมื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไป
ได้สักระยะชุมชนกลับมาทบทวนการดำเนินการดังกล่าว อาจจะใช้
เครื่องมือในบทที่ 5 มาใช้ในการเก็บข้อมูลและนำไปสู่ปรับปรุงก็ได้

8) เมื่อทบทวนและประเมินผลประโยชน์ ผลเสีย ผลกระทบที่เกิดขึ้น ทางชุมชนอาจจะจัดทำเป็นแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพิ่มเติมก็ได้เพื่อให้มีเส้นทางในการดำเนินการตามแผนพัฒนา และสามารถบรรลุเป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนก็ได้

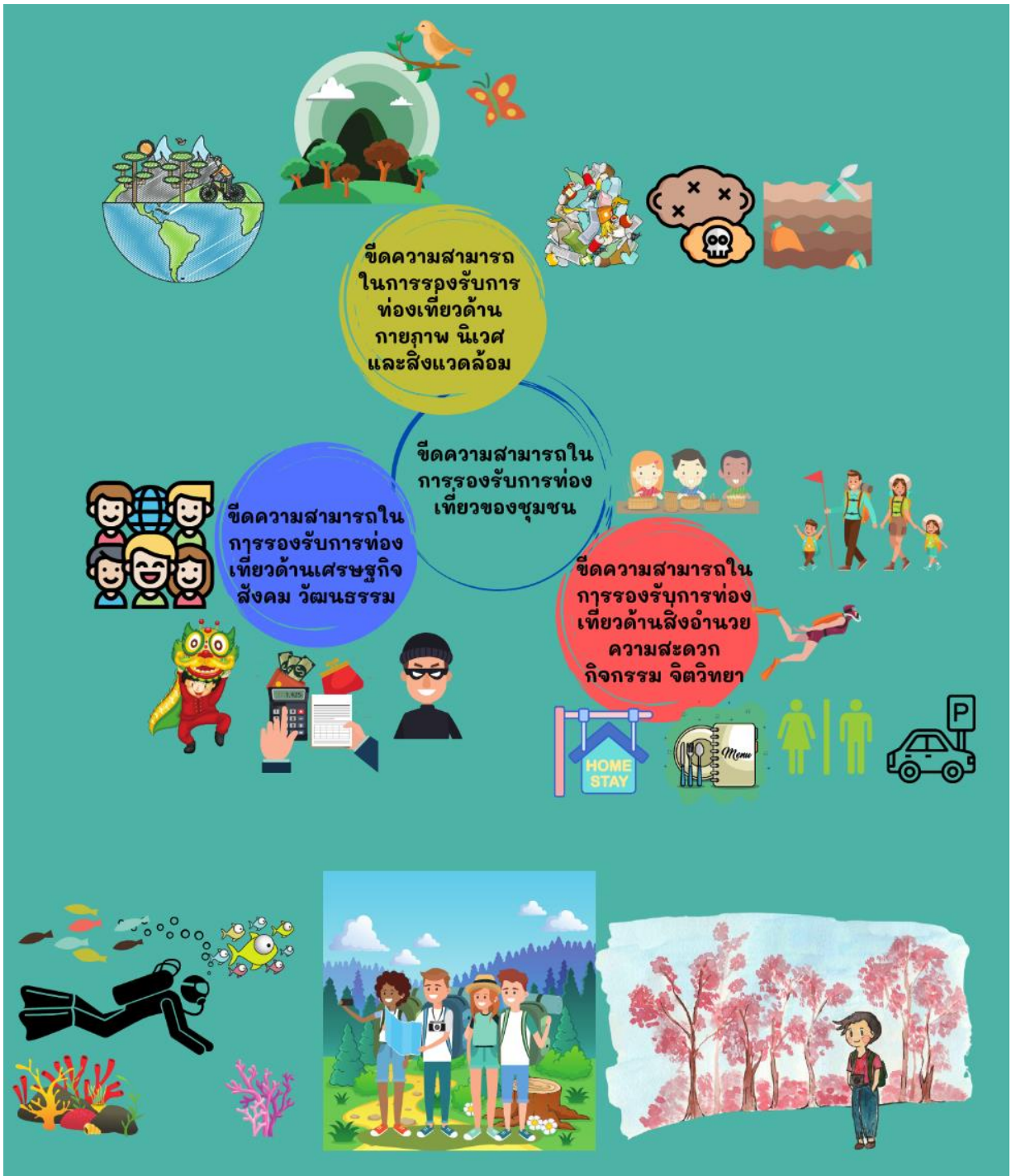
บทสรุป

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นแนวทางหนึ่งการสร้างแรงดึงดูดผ่านการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ร่วมกับชุมชนในการท่องเที่ยวในกิจกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน ส่วนใหญ่จะเน้นในกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนนั้นๆ ด้วยหลักคิดว่า เรียนรู้ ดูของจริง และลงมือทำ ใส่ประสบการณ์ และฝีมือของนักท่องเที่ยวที่มีจินตนาการ ฝีมือ และที่สุดคือความภาคภูมิใจของนักท่องเที่ยวที่ได้สร้างสรรค์ผลงานร่วมกับชุมชน ด้วยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะนำประโยชน์มาให้กับชุมชนในด้านการสืบทอด สืบสาน วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ด้วยการเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณีนั้น จนทำให้เกิดการสืบทอดความเป็นเนื้อแท้ของวัฒนธรรม ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของที่จะสร้างสรรค์นั้น และยังมีประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับการมีความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวอยากจะมาเรียนรู้ความเป็นตัวตน วัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลต่อความสุขทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สามารถสร้างความยั่งยืนได้ด้วยการกระบวนการของการพัฒนาที่จะไม่หยุดนิ่งนำข้อเสนอแนะ ไปสู่การ

ประเมินร่วมกันภายในชุมชนและนำไปปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ซึ่ง
จะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนกับชุมชนในด้านการท่องเที่ยวซึ่งหมายถึง
รายได้ที่จะเข้ามาในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

บทที่ 7
การจัดการสื่อสังคมออนไลน์
การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญของการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน เนื่องด้วยในหลักของการท่องเที่ยวชุมชน เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยวแล้วจะต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สภาพภูมิทัศน์ หรือส่งผลกระทบต่อชุมชนนั้นคือ กลุ่มท่องเที่ยวต้องพึงระลึกถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยว การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึง ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรท่องเที่ยวและ สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนหรือใกล้เคียงพื้นที่ชุมชน ไปจนถึงการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ต้องมีความยั่งยืนคำนึงถึงความ หลากหลายทางชีวภาพ รวมไปถึงการป้องกันและจัดการแก้ไขปัญหา มลภาวะที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

ซึ่งตามหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น เกษม จันทรแก้ว (2544) ได้ ให้ความหมายว่า “กระบวนการสร้างศักยภาพการคงสภาพความยั่งยืนของ สิ่งแวดล้อมและควบคุมกิจการจัดการเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ ตลอดไป” นั่นคือมีการดำเนินการอย่าง มีระบบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมตามศักยภาพเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ โดยไม่ก่อ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อการมีใช้ในอนาคตตลอดไป ซึ่งการจัดการ สิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวชุมชน เป้าหมายก็คือการจัดการเพื่อให้มี ทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่จะ เที่ยวชมความสวยงามของทัศนียภาพ รวมถึง ความงดงาม ของวัฒนธรรม ประเพณีตามทุนทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรม โดยไม่ก่อให้เกิด ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ไม่เกิดมลพิษ ซึ่งต้องมีการวางแผน มาตรการเพื่อ ป้องกัน และจัดการไม่ให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติและ วัฒนธรรม รวมถึงคนในชุมชน

ซึ่งการจัดการสิ่งแวดล้อมสำหรับการท่องเที่ยว ได้เกี่ยวข้องกับ
หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้
กำหนดหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ 7 ประการ ดังนี้

1) การจัดการท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถการรองรับ
ได้ทางด้านเศรษฐกิจ จิตวิทยา สิ่งแวดล้อม และสังคม (Carrying Capacity)

2) ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเปิดโอกาสให้มี
ส่วนร่วม และกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม (Local Needs/
Participation Benefit)

3) กิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต้องให้ประสบการณ์ที่มี
คุณค่าต่อนักท่องเที่ยว (Quality Experience)

4) ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการ
ท่องเที่ยวและผู้คนท้องถิ่น (Learning and Understanding)

5) เน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อนหรือกลมกลืน
กับธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และพยายามใช้วัสดุที่หาได้ใน
ท้องถิ่น (Nature and Local Architecture)

6) ผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสู่แผนการพัฒนาระดับ
ท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ (Integrated Development)

และ 7) พัฒนาฐานข้อมูลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตาม
ตรวจสอบและตัดสินใจ (Data-Base) (อ้างในธีระ อินทเรือง, 2563)

ถ้าพิจารณาหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นมีอยู่ 3 ประการบน
พื้นฐานของการอนุรักษ์ มีอยู่ 3 ประการ (เกษม จันท์แก้ว, 2544)

1) การจัดการสิ่งแวดล้อม มีความหมายใกล้เคียงกับการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม แตกต่างกันที่การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมเป็นเหมือนทฤษฎีหรือ

หลักการ ไม่มีแผนงานในทางปฏิบัติ ส่วนคำว่า “การจัดการสิ่งแวดล้อม” นั้น มีความหมายในเชิงปฏิบัติได้ และต้องมีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างมีแบบแผน

2) การจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องมีแผนงานในการดำเนินงาน ซึ่งการกำหนดแผนงานนี้จะต้อง ครอบคลุมนโยบาย มาตรการ แผนงานและโครงการ (หรือแผนปฏิบัติงาน) -

3) การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นแนวทางหนึ่งของนักนิเวศพัฒนาในเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ เปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรได้ แต่ต้องไม่ทำให้คุณค่าทางนิเวศวิทยาเกิดการสูญเสีย

จากนิยามของการจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น สามารถสรุปการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ดังนี้

1) การจัดการการท่องเที่ยวที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต้องใช้หลักการอนุรักษ์ที่มีขั้นตอนการวางแผนงานในการอนุรักษ์หรือลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลดพิษหรือของเสียเกิดขึ้นบนฐานการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ใ้ใช้ให้คุ้มค่าที่สุด

2) การจัดการสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวชุมชน ต้องอยู่ภายใต้หลักแนวคิดเรื่องของขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งด้าน เศรษฐกิจ จิตวิทยา สิ่งแวดล้อม และสังคม

3) ชุมชนต้องมี แนวทาง มาตรการ แผนงานและโครงการ เพื่อลดของเสียหรือมลพิษที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว การบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว การออกแบบทั้งที่พัก ภูมิทัศน์ที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น

4) กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน ต้องให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อนักท่องเที่ยว (Quality Experience) ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม

5) คนในชุมชนเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวและผู้คนที่ท้องถิ่น

6) เก็บข้อมูล สถิติ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ตรวจสอบและตัดสินใจในการจัดการเพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนยังคงสามารถให้บริการต่อนักท่องเที่ยวได้ตลอดไป

ขีดความสามารถในการรองรับได้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว มาจากแนวคิดเรื่องขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity: CC) ที่ประเมินค่าสูงสุดของผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์ที่สิ่งแวดล้อมที่สามารถรองรับได้โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่นั้นๆ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม จนไม่สามารถดำเนินกิจกรรมและหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมอีกต่อไป เป็นการประเมินเพื่อแนวทางหรือมาตรการป้องกันภาวะนักท่องเที่ยวล้นพื้นที่ (Over Tourism) ซึ่งเกิดจากการที่แหล่งท่องเที่ยวได้รับความนิยม จนมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปมากจนเกินศักยภาพของพื้นที่ที่จะรองรับได้ ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบตามมาหลายประการ อาทิ ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหามลภาวะทางเสียงและอากาศ ปัญหาขยะ ชุมชนรู้สึกสูญเสียความสุข ความเป็นส่วนตัว และวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนไป เป็นต้น การวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่จึง

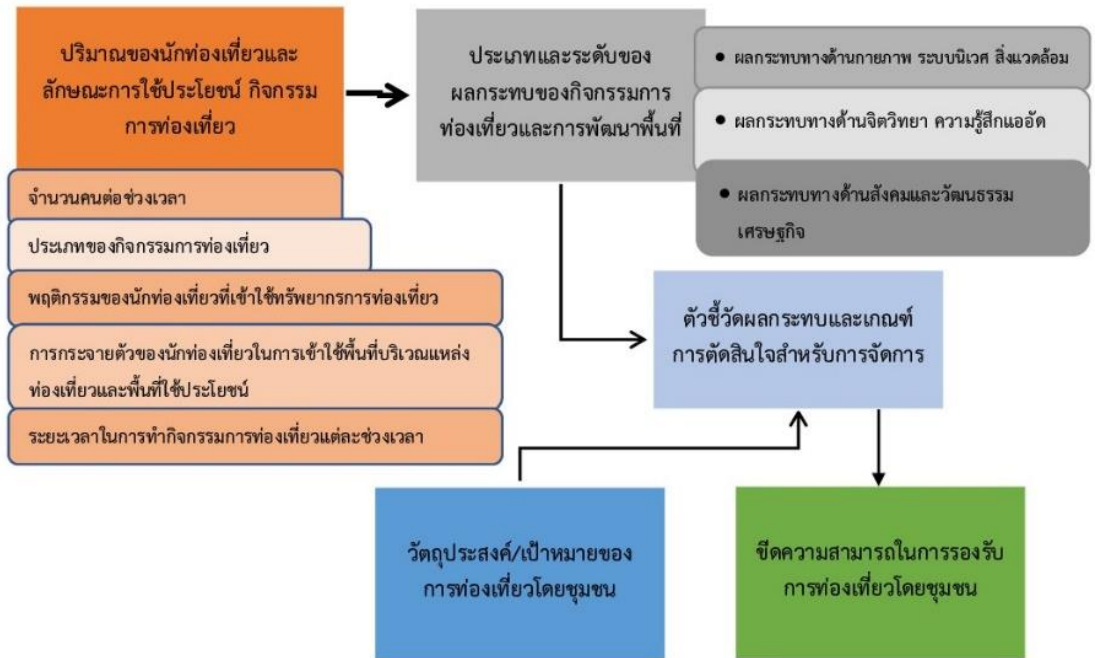
เสริมสร้างกระบวนการวางแผน ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทาง
วัฒนธรรม สังคมซึ่งจะส่งผลต่อการลดความตึงเครียดของนักท่องเที่ยวลงด้วย
การประเมินขีดความสามารถในการรองรับของการท่องเที่ยวจริง
เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์กิจกรรมของนักท่องเที่ยว การให้บริการ
ท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อพื้นที่และสิ่งแวดล้อม

สำหรับขีดความสามารถในการรองรับได้ของการท่องเที่ยวโดย
ชุมชน เป็นการประเมินขีดความสามารถในการรองรับเพื่อประเมินประเภท
และระดับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการมีกิจกรรมการใช้พื้นที่ของชุมชน พื้นที่
บริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับปริมาณและลักษณะของการใช้
ประโยชน์ การทำกิจกรรมของการท่องเที่ยวที่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ระบบ
สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก
(ภาพที่ 7.1)

โดยการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับสามารถแยกได้เป็น
3 ด้านดังนี้

- 1) ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางด้าน
กายภาพ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ โดยพิจารณาจากลักษณะของ
กิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไปในพื้นที่ชุมชน ที่จะไม่
ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ระบบสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันก็ต้อง
มีการปรับตัวของสิ่งมีชีวิตและเกิดการทดแทนในการสูญเสียไปของระบบได้
โดยพิจารณาจำนวนสูงสุดของหน่วยการใช้ (Use unit) คิดเป็นจำนวนคนต่อ
ขนาดพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวแต่ละคนใช้ในการประกอบกิจกรรมแต่ละประเภท
ที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุมชน พื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะคำนวณจาก

ระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดโดยไม่ทำให้สถานที่เหล่านั้นเสื่อมโทรม หรือเกิดผลกระทบ จากความแออัดของนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 7.1 องค์ประกอบในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ที่มา: ดัดแปลงจากคณะวนศาสตร์, 2548

ในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ทางชุมชนทำการเก็บข้อมูลด้านจำนวนนักท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมในลักษณะเดิมทั้งคุณภาพน้ำ คุณภาพอากาศ โดยประเมินความสามารถที่จะรองรับได้ของกิจกรรมจำนวนคนที่เข้าไปทำกิจกรรม ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการมีปริมาณนักท่องเที่ยวเข้าไปเป็นปริมาณมาก

2) ชีตความสามารถที่รองรับได้ทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ห้องสุขา ที่จอดรถ รวมถึงพื้นที่

สิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆที่ดำเนินการกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน เช่น การเดินป่า การเที่ยวชมน้ำตก การพายเรือ (จำนวนเรือ ชูชีพ) เป็นการประเมินโดยตัวชุมชนที่จะดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวว่ามีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้มีปริมาณเท่าไร เพียงพอหรือไม่ ต้องจัดสรรเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอต่อนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ดำเนินการทำโฮมสเตย์ ต้องทำการประเมินความพร้อมของบ้านที่จะทำเป็นที่พักของโฮมสเตย์ ว่ามีที่นอนหมอนมุ้งผ้าห่ม เพียงพอหรือไม่ มีความสะอาดอยู่เสมอสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยว

ส่วนการรองรับของพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางด้านนันทนาการ (Outdoor Recreation space standard) เป็นการรองรับของพื้นที่ที่ใช้สำหรับการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวรายบุคคลที่อาจมีความแตกต่างกันในกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภท และบางกิจกรรมก็มีค่ามาตรฐานหรือค่ามาตรฐานอาจจะกำหนดเองได้จากตัวชุมชน จากการสังเกตพฤติกรรมการใช้พื้นที่ ซึ่งก็แล้วแต่ชุมชนที่จะกำหนดโดยสังเกตจากพฤติกรรมและกำหนดตามเหตุผลอันควรในแต่ละพื้นที่ (ดัดแปลงจากวนศาสตร์,2539) ซึ่งอาจจะรวมเอาขีดความสามารถในการรองรับด้านจิตวิทยา (Psychological Carrying Capacity) เข้ามาในส่วนนี้ด้วย ซึ่งหมายถึงจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดในแหล่งท่องเที่ยวที่จะเข้ามาในชุมชน ความรู้สึกว่าเกิดความแออัด ลักษณะพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่พบ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ทัศนคติของนักท่องเที่ยว การได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวและ ยินดีที่จะกลับมาเที่ยวอีกครั้งในพื้นที่ชุมชน

3) ขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and cultural Carrying Capacity) หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดต่อ

ช่วงเวลาที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคมและ วัฒนธรรมของชุมชน ท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว และผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนท้องถิ่น ซึ่งผลกระทบทั้งสองประการนี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่นเช่น 1) ทัศนคติของคนในชุมชนต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยว 2) เศรษฐกิจของชุมชน 3) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี 4) ด้านประชากรและการย้ายถิ่น 5) ปัญหาทางด้านสังคม เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด ฯลฯ

การกำหนดตัวชี้วัด ข้อมูล การเก็บข้อมูล และการประเมินขีด

ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการกำหนดตัวชี้วัด การเก็บข้อมูล และการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น สามารถประยุกต์ใช้การศึกษาของงานวิจัยหลายๆ ด้านมาดำเนินการเพื่อให้ได้ค่าขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของตัวชุมชน ตัวอย่างเช่น การใช้ค่ามาตรฐานด้านเนื้อที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรม

ซึ่งกิจกรรมบางประเภทอาจจะต้องกำหนดค่ามาตรฐานเองโดยตัวชุมชน ประชุม ออกความเห็นร่วมกัน หรืออาจจะมาจากการสังเกตพฤติกรรมการใช้พื้นที่ เช่นการศึกษาของบรรลือศักดิ์ วงศ์ภักดี และคณะ (2552) ได้กำหนดมาตรฐานของพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมกลางแจ้ง การศึกษาของ อพท. ในพื้นที่ต่างๆ และการศึกษาของกัลยาณี กุลชัย และคณะ (2557) ได้ศึกษา ดังตารางที่ 7.1

ตารางที่ 7.1 ปัจจัยชีวิต มาตรฐานชีวิตและการเก็บข้อมูลของพื้นที่ในการศึกษาเรื่องขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

ปัจจัยชีวิต	ตัวชีวิต	มาตรฐานชีวิต	วิธีการเก็บข้อมูล
พื้นที่การใช้ประโยชน์กิจกรรมนันทนาการ	พื้นที่เล่นน้ำ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นทางขึ้นน้ำตก พื้นที่ปิกนิก	16 ตารางเมตรต่อคน 15 คนต่อเส้นทาง 1 กม. 2 ตรม.ต่อคน 12 ตรม. ต่อคน	แบบวัดพื้นที่ในการใช้ประโยชน์นันทนาการ
พื้นที่ลานจอดรถ	พื้นที่สำหรับจอดรถ	รถยนต์ส่วนบุคคล 4 ที่นั่ง ไม่น้อยกว่า 12 ตร.ม./คัน รถทัวร์บริษัทนำเที่ยว 36 ที่นั่ง ไม่น้อยกว่า 20 ตรม./คัน รถจักรยานยนต์ไม่น้อยกว่า 2.40 ตร.ม./คัน	แบบบันทึกการวัดพื้นที่จอดรถจำนวนนั้บรถแยกประเภทรถในปัจจุบัน
พื้นที่บริเวณจุดชมทิวทัศน์	พื้นที่สำหรับการชมวิวิทิวทัศน์	การวัดพื้นที่และคำนวณ 2 ตร.ม./คน	แบบวัดพื้นที่สำหรับการชมวิวิทิวทัศน์ หรือการใช้วัดอย่างง่ายใน

ปัจจัยชีวิต	ตัวชี้วัด	มาตรฐานชีวิต	วิธีการเก็บข้อมูล
			แผนที่ google map
ห้องอาบน้ำ / ห้องสุขา	จำนวนห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา	จำนวนห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา	แบบบันทึก จำนวนห้องน้ำ ความสะอาด ตำแหน่งที่ตั้ง และประมาณการ จำนวนคนเข้าใช้ ห้องน้ำ
ขยะ	ความสามารถในการเก็บ/กำจัดปริมาณขยะ	การคำนวณจากปริมาณนักท่องเที่ยว- อัตราขยะจากนักท่องเที่ยวไป- กลับ 0.02-0.06 กก./คน/วัน - อัตราขยะจากนักท่องเที่ยวค้างแรม 0.06-0.45 กก./คน/วัน ความสามารถในการจัดเก็บขยะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละวันไม่ให้ขยะเกิดการตกค้าง	แบบบันทึก ปริมาณขยะ จำแนกตามขยะเปียก ขยะแห้ง ตามปริมาณนักท่องเที่ยว ปริมาณนักท่องเที่ยวที่คาดการณ์

ปัจจัยชี้วัด	ตัวชี้วัด	มาตรฐานชี้วัด	วิธีการเก็บข้อมูล
สัตว์ป่า พืช พรรณ	จำนวนสัตว์ป่า และพืชพรรณ สถานภาพของ สัตว์ป่าและพืช พรรณที่พบ	สถานภาพที่พบของสัตว์ ป่าและพืชพรรณ ตาม	แบบบันทึกสัตว์ ป่าที่พบ สอบถามจากคน ในชุมชนที่พบ/ผู้ มีประสบการณ์
รานอาหาร	จำนวนที่นั่ง รับประทานได้ ในแต่ละ ช่วงเวลาของ ร้านอาหาร	ความสามารถในการ รองรับจำนวนที่นั่งใน ร้านอาหารแต่ละพื้นที่ การรองรับนักท่องเที่ยว ที่ชุมชนสามารถ ประกอบอาหารให้ รับประทานได้ในแต่ละ บ้าน แต่ละมือ หรือ รองรับในการทำอาหาร รับประทานรวม	ประเมินจากแบบ บันทึกจำนวน ร้านอาหาร จำนวนที่นั่ง รับประทาน ประเมินจากการ สอบถามแม่ครัว/ บ้านที่ทำโฮมส เตย์
ที่พัก นักท่องเที่ยว	จำนวนเตียง จำนวนที่พักที่ สามารถรองรับ นักท่องเที่ยวได้	ที่พักนักท่องเที่ยวตาม ประเภทของที่พัก เตียง เช่น โฮมสเตย์ รองรับ ได้กี่คน รีสอร์ท โรงแรม	แบบสำรวจ จำนวนเตียง/ ศักยภาพของที่ พักที่รองรับได้ สูงสุด

ปัจจัยชีวิต	ตัวชีวิต	มาตรฐานชีวิต	วิธีการเก็บข้อมูล
ด้านสังคม วัฒนธรรม	ความแออัด ความพึงพอใจ ของชุมชน / นักท่องเที่ยว -ความปลอดภัย ในชีวิตและ ทรัพย์สิน ความต้องการมา เที่ยวซ้ำ / การ ยินดีต้อนรับ ผลกระทบต่อ ชุมชน ผลกระทบต่อ วัฒนธรรม ประเพณี ผลกระทบต่อ อาชีพ	สอบถามจาก คนในชุมชน ประชุม และสอบถาม นักท่องเที่ยว -สถิติการเกิด อาชญากรรม คดี สอบถามในที่ประชุม นักท่องเที่ยว สอบถามจากคนใน ชุมชน ประชุม และ สอบถามนักท่องเที่ยว สอบถามจาก คนในชุมชน ประชุม	แบบสอบถาม -สถิติจาก หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง ความคิดเห็นของ ผู้นำชุมชน แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม การจัดเวที ประชุมชุมชน

ปัจจัยชีวิต	ตัวชีวิต	มาตรฐานชีวิต	วิธีการเก็บข้อมูล
	ผลกระทบต่อ สุขภาพ		
คุณภาพน้ำ ผิวดิน	-ออกซิเจน ละลายน้ำ -อุณหภูมิของ แหล่งน้ำ -ความเป็นกรด เป็นด่าง(pH) ค่าโคลิฟอร์ม แบคทีเรีย	-มาตรฐานตัวชีวิตตาม มาตรฐานน้ำผิวดิน ค่า DO.ไม่เกิน 4 mg/l -อุณหภูมิของน้ำต้องไม่ สูงกว่าอุณหภูมิน้ำ ธรรมชาติ -ค่าpH อยู่ระหว่าง5-9 -ปราศจากเชื้อ พบเชื้อจนไม่สามารถ นำมาใช้ในการบริโภคได้ ตามผลการตรวจวัดโดย ใช้แผ่นเทียบสี อ.11	- ชุดทดสอบ ว. 312 ของกรม อนามัย ตรวจวัด ออกซิเจนที่ ละลายในน้ำ (DO) (ภาพที่7.2) -ปรอทวัด อุณหภูมิแบบ กระเปาะ -กระดาษลิตมัส -ชุดทดสอบ ว. 111 ของกรม อนามัย
ภูมิปัญญา	- จำนวนภูมิ ปัญญา ท้องถิ่น	ผลกระทบของการลดลง หรือเพิ่มขึ้นของภูมิ ปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ของชุมชนท้องถิ่น	แบบสำรวจภูมิ ปัญญา

ปัจจัยชีวิต	ตัวชีวิต	มาตรฐานชีวิต	วิธีการเก็บข้อมูล
	- ลักษณะของ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น - การสืบทอด ภูมิปัญญา		
คุณภาพชีวิต ของคนใน ท้องถิ่น - รายได้ - รายจ่าย - หนี้สิน	- รายได้ของคน ในชุมชน - รายจ่ายของ คนในชุมชน - หนี้สินของคน ในชุมชน	รายได้ของคนในชุมชนที่ เพิ่มขึ้นจากการ ท่องเที่ยว รายจ่ายของคนในชุมชน ที่เพิ่มขึ้นจากการมีการ ท่องเที่ยว หนี้สินที่มีการเพิ่มขึ้นจา การท่องเที่ยว	-แบบสำรวจ -การสรุป บทเรียน
-อาชีพและ การเปลี่ยนแปลง	อาชีพและการ เปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นต้องไม่ ส่งผลกระทบต่อ คนในชุมชน	การมีอาชีพเพิ่มขึ้นหรือ ลดลงในชุมชน	-การสรุปบทเรียน แบบสอบถาม

ภาพที่ 7.2 ตัวอย่างการเก็บข้อมูลคุณภาพน้ำในการศึกษาโดยชุมชนบางน้ำผึ้ง

ตัวอย่างสำหรับการศึกษาและประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน นั้นมีในการศึกษาของกัลยาณี กุลชัย และคณะ (2557) ในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวชุมชนของตำบลบางน้ำผึ้ง ได้ทำการศึกษาที่ดำเนินการประเมินโดยกระบวนการดังนี้

1. อิงเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้โดยหน่วยงานของรัฐ เช่น เกณฑ์มาตรฐานน้ำผิวดินตามประกาศของกรมควบคุมมลพิษ หรือใช้เกณฑ์ค่ามาตรฐานที่เคยมีการศึกษาไว้ในเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยประยุกต์แนวคิดในการใช้ระดับของผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ (Limits of Acceptable Change, LAC) โดยกำหนดตัวแปรต่างๆ ที่ชี้วัดระดับผลกระทบจากการท่องเที่ยว แล้วนำไปสัมพันธ์กับปริมาณการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการ/การท่องเที่ยวปัจจุบัน เพื่อบ่งชี้ว่าการใช้ดังกล่าว นั้น อยู่ในภาวะที่เกินขีดความสามารถในการรองรับได้ในด้านต่างๆ หรือไม่อย่างไร

2. ใช้ผลการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ที่ทางคณะผู้วิจัยได้ประชุมกลุ่มและสร้างเครื่องมือเพื่อประเมินผลกระทบ หรือความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ความแออัดของนักท่องเที่ยว และนำมาประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เพื่อหาค่าขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยง

3. ใช้กระบวนการประชุมกลุ่มย่อย นักวิจัยได้จัดเวทีประชุมระดมความคิดเห็นและใช้วิธีการประเมินจากการพิจารณาจากตัวแทนของชุมชนซึ่งอยู่ในทีมวิจัย โดยให้แต่ละคนสามารถออกความคิดเห็นในการประเมินผลกระทบของตัวชี้วัดแต่ละด้าน พร้อมกับให้คะแนนได้ตั้งแต่ 0-10 จากนั้นนำคะแนนทั้งหมดมาหาค่าเฉลี่ย จากค่าเฉลี่ยมีการกำหนดค่าคะแนนในที่ประชุมออกเป็นระดับ ดังนี้

0-3 ผลกระทบระดับต่ำ

4-7 ผลกระทบระดับกลาง

8-10 ผลกระทบระดับสูง

ในพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบางน้ำผึ้งได้ดำเนินการระดับผลกระทบและขีดความสามารถในการรองรับได้ดัดแปลงรูปแบบของระดับการใช้ประโยชน์เมื่อพิจารณาสัมพันธ์กับค่าขีดความสามารถในการรองรับได้กับผลกระทบที่ปรากฏ/สังเกตได้ เพื่อประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยง (ดรรรชนี เอมพันธุ์ (2549) โดยการประเมินได้อิงตาม 3 รูปแบบที่กำหนดในข้างต้น (ตารางที่ 7.2)

ตารางที่ 7.2 การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ร่วมกับผลกระทบที่ปรากฏสังเกตได้ในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง

Capacity Level (ระดับการใช้ประโยชน์เมื่อพิจารณาสัมพันธ์กับค่า CC)	Observed-Level of Impact (ผลกระทบที่ปรากฏ/สังเกตได้)	คำอธิบาย
Below (ยังต่ำกว่าขีดความสามารถในการรองรับได้)	Low or No Concern (ต่ำ หรือ ยังไม่น่าเป็นห่วง)มีปริมาณ การใช้ประโยชน์น้อยกว่า 50% (Below Carrying Capacity Level)	- ไม่มีหรือมีผลกระทบจากการท่องเที่ยวน้อย - ระดับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันมีค่าต่ำกว่าขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่
Approaching and At (กำลังเข้าใกล้หรืออยู่ที่ค่า CC)	Moderate –High Concern (ระดับผลกระทบปานกลาง มีปริมาณการใช้ประโยชน์ 50-80% (At and Approaching Carrying Capacity)	- ผลกระทบจากการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างมาก - ระดับการใช้ประโยชน์ปัจจุบันมีค่าเข้าใกล้หรืออยู่ที่ ขีดความสามารถของพื้นที่ในการรองรับได้
Exceeding Carrying Capacity ระดับผลกระทบสูง มีการใช้ประโยชน์สูง	Extreme Concern (ผลกระทบที่ปรากฏมีความน่าเป็นห่วงสูงมาก มีปริมาณการใช้ประโยชน์ 81 - 100% (Exceeding Carrying Capacity)	- ผลกระทบจากการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง - ระดับการใช้ประโยชน์ปัจจุบันมีค่าเกินขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่

ที่มา: ดัดแปลงจาก ดร.ชนันท์ เอ็มพันธ์ ,2549

จากการแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็นช่วงดังกล่าวจะทำให้สามารถเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และสามารถเสนอแนะแนวทางหรือมาตรการควบคุมปริมาณน้ำทองเที้ยวให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่ และเกิดประโยชน์สูงสุดสอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดของแนวทางปฏิบัติในแต่ละระดับของผลกระทบ ดังภาพที่ 7.3

ภาพที่ 7.3 ระดับของผลกระทบที่เกิดจากการทองเที้ยวและการกำหนดแนวทางการแก้ไขผลกระทบ ของชุมชนบางน้ำผึ้ง
ที่มา: ดัดแปลงจากกัลยาณี กุลชัยและคณะ ,2557

จากการประเมินขีดความสามารถในการรองรับดังกล่าวทำให้ตัวชุมชนสามารถสรุปภาพรวมและนำไปสู่การสร้างแผน มาตรการแก้ไขเพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปริมาณน้ำทองเที้ยวเพิ่มขึ้น ตัวอย่างดังตารางที่ 7.3

ปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับ	ระดับขีดความสามารถในการรองรับจากการประเมิน	ระดับขีดความสามารถในการรองรับจากการประเมินของชุมชน
ด้านกายภาพ ทางเดินในตลัดน้ำ พื้นที่จอดรถ ห้องน้ำ จุดนั่งพักสำหรับนักท่องเที่ยว เครื่องนอนและสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาดของโฮมสเตย์	At and Approaching CC Below CC At and Approaching CC Below CC Exceeding CC	ปานกลาง ต่ำ ต่ำ ต่ำ สูง
ด้านสิ่งแวดล้อม คุณภาพน้ำ ชยะและการจัดการชยะ คุณภาพอากาศ ชนิดพันธุ์พืชท้องถิ่น ชนิดพันธุ์พืชต่างถิ่น ชนิดพันธุ์สัตว์ท้องถิ่น ชนิดพันธุ์สัตว์ต่างถิ่น	Exceeding CC Exceeding CC Below CC At and Approaching CC Exceeding CC At and Approaching CC Exceeding	สูง ปานกลาง ต่ำ ปานกลาง ปานกลาง ปานกลาง ปานกลาง

แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ด้วยการวางแผนการใช้ที่ดี มีกลไกในการดูแลรักษา ผู้รับผิดชอบ และเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่
2. การจัดการ ควบคุมของเสีย หรือเกิดของเสียให้น้อยที่สุดจากการท่องเที่ยว เมื่อรู้ว่ามิของเสียที่เกิดจากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นต้องหาวิธีการจัดการ หรือควบคุมของเสียนั้นให้เกิดน้อยที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อ

ระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น การเกิดขยะ ก็ต้องแยกขยะ ใช้วิธีการตามหลัก 7 R สำหรับจัดการขยะ หรือน้ำเสียที่เกิดขึ้น ก็ต้องมีการบำบัดน้ำเสียในร้านอาหารก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลองตามธรรมชาติ

3. การควบคุมกิจกรรมของการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ อาจจะใช้วิธีการกำหนดพื้นที่ (Zoning) สำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน พิจารณาจากเขตพื้นที่ที่อาจจะมีผลกระทบอย่างมากถ้าเกิดมีการท่องเที่ยวเข้าไป ควรจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว กิจกรรมของการท่องเที่ยวที่จะเข้าไปในพื้นที่นั้น เพื่อลดผลกระทบให้มากที่สุด

ซึ่งจากการศึกษาของกัลยาณี กุลชัย และคณะ (2557) ได้ทำการประเมินขีดความสามารถในแต่ละด้าน และนำไปสู่การสร้างแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม มาตรการหรือนโยบายเพื่อจัดการไม่ให้เกิดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการมีผลกระทบหรือคาดว่าจะมีผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งมีตัวอย่างดังนี้

1) มาตรการจัดการขีดความสามารถในการรองรับได้ด้านขยะ

มาตรการที่ 1 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ค้าในตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ในการคัดแยกขยะ เพื่อการจัดการขยะที่ถูกต้อง ลดปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในพื้นที่

มาตรการที่ 2 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ในการคัดแยกขยะ เพื่อการจัดการขยะที่ถูกต้อง

มาตรการที่ 3 การสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชน และเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการจัดการขยะ

มาตรการที่ 4 การนำขยะเปียกไปดำเนินการทำปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ เพื่อใช้ในครัวเรือน

2) มาตรการจัดการคุณภาพน้ำของตำบลบางน้ำผึ้ง

มาตรการที่ 1 สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้กับเยาวชนในตำบลบางน้ำผึ้ง โดยเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับนักเรียนเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งจากตัวชุมชน และนักท่องเที่ยว และเชื่อมโยงไปสู่การสร้างจิตสำนึกสำหรับการอนุรักษ์ให้กับเยาวชน ผลการประเมินพบว่านักเรียนมีความสนใจในกระบวนการทดลองทางวิทยาศาสตร์ และสร้างการเรียนรู้กับจิตสำนึกสำหรับการอนุรักษ์ให้กับเยาวชนได้

มาตรการที่ 2 การลดภาวะน้ำเสียในตลาด

สำหรับในพื้นที่ตลาดบางน้ำผึ้ง ผู้ค้าและชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ลดคลองด้วยการใช้จุลินทรีย์ช่วยลดการเกิดกลิ่นและลดภาวะการเกิดน้ำเสียจากตลาด

3) มาตรการเพิ่มศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน

เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวในการขยายกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว ทางชุมชนได้กำหนดมาตรการ 2 มาตรการคือ มาตรการที่ 1 สร้างการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดเพื่อการสร้างการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลบางน้ำผึ้ง เพื่อขยายการรองรับการท่องเที่ยวชุมชนในตลาดน้ำบางน้ำผึ้งอีกทั้งเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีกับนักท่องเที่ยวทดลอง และทางชุมชนได้นำเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งดำเนินการเพื่อสร้างการเรียนรู้ต่อไป

มาตรการที่ 2 สร้างเส้นทางท่องเที่ยวจักรยาน

การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวจักรยานให้เป็นรูปธรรม สามารถช่วยขยายขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวที่อยู่ในบริเวณตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

ได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากการทำทัวร์จักรยานนั้นสามารถทำได้รอบละ 10-15 คน ในหนึ่งรอบใช้เวลาในการทัวร์จักรยานประมาณ 2 ชั่วโมง ทางชุมชนควรดำเนินการในรอบเช้า และรอบบ่าย ทางที่มิวิจัยชุมชนได้ทดลองท่องเที่ยวจักรยานและนำเสนอโปรแกรมกิจกรรมนี้กับองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งและอยู่ในระหว่างการดำเนินการเพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยว และจากการปฏิบัติจริงพบว่า มีหน่วยงานได้เข้ามาพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวจักรยานนี้เพิ่มขึ้น ได้แก่ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพ ร่วมกับธนาคารUOB จัดเส้นทางgo green lady journey

จากตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าทางชุมชนสามารถทำการเก็บข้อมูล และหาแนวทางลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวได้ด้วยตัวชุมชนทำการเก็บข้อมูล ไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ กายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และนำไปสู่การสร้างมาตรการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวชุมชน และทำการประเมินเป็นระยะสำหรับมาตรการหรือแผนที่สร้างขึ้นว่าได้ผลดีหรือไม่ ถ้าไม่ดีก็ทำการเก็บข้อมูลและนำมาประเมินใหม่ สร้างแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมใหม่ เพื่อให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกิดความยั่งยืนไม่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและเกิดความยั่งยืนของระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป

บทสรุป

การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญที่สุดสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพราะหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ การที่จะทำให้ผลกระทบสิ่งแวดล้อมน้อยหรือไม่มีผลกระทบต้องมีการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการจัดการด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน ไปจนถึงการป้องกันจัดการ ลดผลกระทบ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากมลสารและมลพิษ แก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นกับชุมชนอันเนื่องมาจากการที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามา กิจกรรมจากภายนอกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในชุมชน โดยชุมชนต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อคนในพื้นที่ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นวิถีของคนในชุมชน โดยใช้หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้ง 3 ส่วนเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- กนกพร ศิริโรจน์. (2557). การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม จันทรแก้ว. (2544). การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กัลยาณี กุลชัย พีรชัย กุลชัย. (2557). การจัดการขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) การท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กัลยาณี กุลชัย ชวัลลักษณ์ คุณาธิกรกิจ พีรชัย กุลชัย. (2563). วิถีผ้าครามธรรมชาติ” สู่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2559). บ้านจำโป้. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2563 จาก <https://sites.google.com/site/cbtinmaehongson/banjabo>

ดร.รชนี เอมพันธุ์.(2544)การจัดการวางแผนการพัฒนาท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ :คณะวนศาสตร์ ,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ดร.รชนี เอมพันธุ์. (2549). **การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว**. เอกสาร
ประกอบการสอนวิชาหลักนันทนาการและการท่องเที่ยว.
กรุงเทพฯ:ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

โตมร ศุขปรีชา. **รองรับ รับรอง** . TAT review สืบค้นเมื่อวันที่ 25
มีนาคม 2563. จาก
[http://www.etatjournal.com/web/menu-read-
tat/menu-2017/menu-42017/815-42017-carry-cap](http://www.etatjournal.com/web/menu-read-tat/menu-2017/menu-42017/815-42017-carry-cap)

ทวี มีเงิน .(2561). **วิกฤต ”คีรีวง” บทเรียนท่องเที่ยววิถีชุมชน**.
มูลนิธิสัมมาชีพ สืบค้นเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2562 จาก
.shorturl.asia/Pwd5S

เทิดชาย ช่วยบำรุง.(2552). **รายงานการวิจัย ชุดโครงการ”วาระ
แห่งชาติเพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวสู่การ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนปี 2552”**
กรุงเทพฯ:สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว.

นายธนศ ศรีสถิต วรรณ คำปวนบุตร. (2556).**โครงการวิจัยการมี
ส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการ**

**ท่องเที่ยว บนฐานเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ตำบล
พระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม.กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).**

นำขวัญ วงศ์ประทุม, มุกดา นัยวัฒน์, ขวัญฤทัย ครองยุติ,
ดวงศิริ ภูมิวิเศษเวช, พรรณิภา ชาวคำ, บวรพจน์
หิรัณย์รัศมีกุล.(2561).การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
**เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหมู่บ้านวาวิ จังหวัด
เชียงราย.วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 เดือน
พฤษภาคม - สิงหาคม 2561. หน้า 132-150.**

น้ำเงิน จันทรมณี. (2551). **แผนที่เดินดิน : เครื่องมือสำคัญในการ
จัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน. วารสารความ
ปลอดภัยและสุขภาพ ปีที่ 2 ฉบับที่ 5 ปี 2551**

ปี๊ยะ อองคารา และคณะ,2561. **โครงการแนวทางในการพัฒนา
ศักยภาพของชุมชนสู่การจัดการท่องเที่ยวโดย
ชุมชนบ้านหลอมปิ่น ม. 14 ตำบลละงู อ.ละงู จ.สตูล.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).**

เบญจมาศ ณ ทองแก้ว.2554. **โครงการขีดความสามารถในการ
รองรับ การท่องเที่ยวโดยชุมชนของเกาะพิทักษ์
จังหวัดชุมพร ระยะที่ 1. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย . (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) .**

เบญจมาศ ณ ทองแก้ว. (2557). **ขีดความสามารถในการรองรับ
(Carrying Capacity) การท่องเที่ยวโดย**

ชุมชนของเกาะพิทักษ์จังหวัดชุมพร ระยะที่ 2. วารสาร
วิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ 6 ฉบับที่ 4
(มีค เมษายน 2557) .

ปาริฉัตร ศรีหะรัญ พรพิมล ขำเพชร.(2561).การท่องเที่ยวโดยชุมชน
: ทางเลือกใหม่สู่ความยั่งยืน

Community Tourism: A New Alternative to
Sustainability. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี
ปีที่ 12 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม 2561 .

ปียังกูร พวงแก้ว. (2562). การศึกษาเรื่องการดำเนินงานของ
โครงการหมู่บ้าน/ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี
กรณีศึกษาบ้านท้ายดง หมู่ที่ 1 ตำบลบางกระบือ อำเภอ
สามโคก จังหวัดปทุมธานี. สืบค้นเมื่อวันที่ 11
เมษายน 2563 ,จาก [http://www3.ru.ac.th/mpa-
abstract/files/2562_1582277907_6114830040.pdf](http://www3.ru.ac.th/mpa-abstract/files/2562_1582277907_6114830040.pdf)

ป้อ วชิรวงศ์วรกุล และคณะ .(2554). โครงการแนวทางการพัฒนา
ศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่อง
กล้า ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก.
กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ปัจฉิมา มูลเมือง. (2543). งานวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน

บ้านป่าเหมี้ยง จังหวัดลำปาง.กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พจนานุกรม สอนศรี.(2546). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน.**

โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ Mild Graphic.

พจนานุกรม สอนศรี สมภพ ยี่จ่อหอ .(2556). **คู่มือมาตรฐานการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน. สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน.**
กรุงเทพฯ: หจก วนิดาการพิมพ์.

พงศ์พิพัฒน์ เครื่องพินัด และคณะ. (2557). **โครงการวิจัยเพื่อ
จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งตนเอง
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแพมบก ตำบลทุ่งยาว
อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).**

ภักยมณี แก้วสง่า, นิสาลล จ่านองศรี. 2012. **การท่องเที่ยวเชิง
สร้างสรรค์ : ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวไทย**
Suranaree J.Soc.Sci. Vol.1 No.1 ; June 2012 (93-
111).

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.(2560). **โครงการทดสอบเส้นทางท่อง
เที่ยวฯ โดยการร้อยเรียงผลิตภัณฑ์ชุมชน. สืบค้น
เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2563 จาก**
<https://www.snru.ac.th/topics/2489>

มาศศุภา นิยมบุญจาช. (2558). **การศึกษาองค์ประกอบทางการ**

ท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลต่อความ
ยั่งยืนทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขาสนนอกหัว(อุทยาน
แห่งชาติเขาแหลม). บัณฑิตวิทยาลัย .มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

ยศ สันตสมบัติ.(2544). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศความหลากหลาย
ทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร . เชียงใหม่ :
สำนักพิมพ์นพบุรีการพิมพ์.

รัชฎาพร ชนะแสง .(2562). โครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
บนนิเวศวัฒนธรรมชาวนา พื้นที่ชุ่มน้ำแก่ง
ละว้า จังหวัดขอนแก่น. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ศศิชา หมดมลทิล.2562. ท่องเที่ยวโดยชุมชน วิธีสู่ความยั่งยืน .
สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2563. จาก
[https://www.gsbresearch.or.th/wp-
content/uploads/2019/10/GR_report_travel_detail.
pdf.](https://www.gsbresearch.or.th/wp-content/uploads/2019/10/GR_report_travel_detail.pdf)

ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน .(2563) .กลุ่ม
ชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ม.5 ต.ลีเล็ด
อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน
2563. จาก

<https://thaicommunitybasedtourismnetwork.word>

press.com/cbtcommunity/southerncommunity/leeled/.

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (มปป.) **Review**

ประเด็น การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(Community Based Tourism). สืบค้นเมื่อวันที่ 10

เมษายน 2563. จาก

https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/ga/download/article/article_20200416204840.pdf

นายสุรสิทธิ์ ดลใจไพรวัลย์ . 2550. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และ**

วัฒนธรรมแบบยั่งยืนโดยชุมชนบ้านผาหมอน

ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ:สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) กรุงเทพฯ

สุภาวดี มีสิทธิ์ จำรูณ วงศ์จันทร์ สุทัศน์ เดชทรงชัย ชำนาญ ไพโรเกตต์

สิริ และยะฟู สำเภาโอฬาร (2545)” **การวิจัย**

เชิงปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถองค์กรชุมชน

ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิง

อนุรักษ์ อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ : สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภาวดี มีสิทธิ์ . (2546). **การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในชุมชนแม่**

ละนา อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภาวณี ทรงพรวาณิชย์.นายวรพงศ์ ผูกภู นายอนุวัตร อินทนา.

(2558). การจัดการความรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสนับสนุนกลไกทาง
สังคมสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ยุทธศาสตร์ปี
พ.ศ.2557 – 2560. เชียงใหม่: สถาบันการท่องเที่ยวโดย
ชุมชน.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. 2558. องค์ความรู้ว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิง

สร้างสรรค์ : คู่มือและแนวทางปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: องค์การ
บริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

สินธุ์ สโรบล. (2546).การท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวคิดและ

ประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. โครงการประสาน
งานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวและชุมชน.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานภาค. เชียงใหม่ :วนิดา เพรส.

สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน .2559. **เที่ยว ชุมชน ไปกับคนอพท .**

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืน (องค์การมหาชน) . บริษัท โคคูน แอนด์ โค จำกัด

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม .

(2562). การวิเคราะห์ขีดความสามารถ ในการ

รองรับของพื้นที่,กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ .

กรุงเทพฯ: บริษัท แสงสว่างเวิลด์เพรส จำกัด .

อุไรพรรณ ปรากฏมทรัพย์. (2544). ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นใน
การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ :

กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่. วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากร
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อำนาจ รักษาพล เบญจมาศ ณ ทองแก้ว และ อุทัยวรรณ ศรีวิชัย.

(2563). ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากการ

ท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เกาะพิทักษ์

จังหวัดชุมพร. วารสารการจัดการธุรกิจ มหาวิทยาลัย
บูรพา ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2563).

เอ็งเอย.(2558). เที่ยวเพชรบุรี ชุมชนไทยทรงดำ สัมผัสวัฒนธรรม

ชาวไทยทรงดำดั้งเดิม. เข้าถึงวันที่ 9

เมษายน 2563. จาก

<https://travel.trueid.net/detail/WMoAjb3BJmK>

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(2558) . ชุดความรู้ถอดบทเรียนการท่องเที่ยวโดยชุมชน
เล่มที่ 1 ประจำปี 2558 ตอนรวมพลคนแก่น การท่องเที่ยว
โดยชุมชนเพื่อชุมชน. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโปรดัก
เฮาส์ แอสเซสเซอร์ จำกัด.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(2562). การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ

นักท่องเที่ยวของพื้นที่ (Carrying Capacity). สืบค้นเมื่อ

วันที่ 5 พฤษภาคม 2563 จาก

<https://tis.dasta.or.th/stisdasta/assessment/5>

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืน.(2562).การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ
นักท่องเที่ยวของพื้นที่ (Carrying Capacity) ตำบลไม่รู้ต.

สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563 จาก

<https://tis.dasta.or.th/stisdasta/assessment/4>

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืน.(2562).คู่มือการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน
เชียงคาน. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2563 จาก

<https://tis.dasta.or.th/stisdasta/assessment/35>

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน .
(2560).CBT ทำอย่างไรให้ยั่งยืน? คู่มือการพัฒนา การ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ.: ห้างหุ้นส่วนจำกัด
โปรดักส์เฮ้าส์ แอสเซอเซอร์รี่.

อำคา แสงงาม. (2549).การศึกษารูปแบบและการจัดท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์ที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ต.
กู่กาสิงห์ อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) กรุงเทพฯ.

Richards, G. (2010) . **Creative Tourism and Local
Development.** In Wurzburger, Rebecca, et al.
Creative Tourism: A Global Conversation: How to

Provide Unique Creative Experiences for Travelers
Worldwide. Santa Fe: Sunstone Press.

Yooshik Yoon. (2002). **Development of a Structural
model for Tourism Destination
Competitiveness form Stakeholders
perspectives.** Thesis (Ph.D.).Polytechnic Institute
and State University.

การทำ@ที่เกี่ยวข้องโดยชุมชน คือ การทำ@ที่เกี่ยวข้องกับ
ความยั่งยืนของ@สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของ
ชุมชน กำหนด ทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน และ
และชุมชนมีบทบาทเป็น@ในการจัดการ ดูแล เพื่อให้
เกิดการเรียนรู้แก่@มาเยือน

พจนานา @อนศรี (2546)

